

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANA BİLİM DALI**

**ERKEN OSMANLI MİMARİSİNDE RENKLİ SIR TEKNİĞİNDEKİ
ÇİNİLER
(1300 – 1453)**

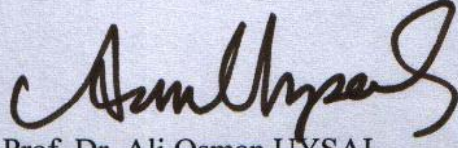
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Tez Danışmanı
Prof.Dr. Ali Osman UYSAL**

**Hazırlayan
Nilgün Cura**

Çanakkale - 2008

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne
Nilgün CURA'ya ait "Erken Osmanlı Mimarisinde Renkli Sır Tekniğindeki Çiniler"
adlı çalışma, jürimiz tarafından Sanat Tarihi Anabilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ali Osman UYSAL
Başkan (Danışman)

Doç. Dr. Ayşe ÇAYLAK TÜRKER
Üye

Yrd. Doç. Dr. Enver YOLCU
Üye

ÖZET

Çini, kullanıldığı mimari yapılara solmayan bir renklilik sağlamıştır. Çeşitli devir ve bölgelere göre teknik değişiklikler göstererek zenginleşmiştir. Bütün süsleme öğelerinde olduğu gibi, çini sanatında da medeniyetlerin kültür özellikleri görülmektedir.

Erken Osmanlı Dönemi(1300-1453) çini sanatı Anadolu Selçuklu Dönemi ile Klasik Osmanlı dönemi arasında bir geçiş dönemidir. Bu dönem çini sanatında tek renk sırlı çiniler, mavi beyaz çini grubu ve renkli sır tekniği çiniler görülmektedir. Renkli sır tekniği çiniler erken dönem Osmanlı mimarisinde Bursa ve Edirne yapılarında karşımıza çıkar. Bu yapılarda kullanılan çini süslemelerinin kökeni hakkında bilgi, usta kitabeleriyle karşımıza çıkar.

1402’de Timur’un Anadolu seferi Anadolu’ya çeşitli ustaların gelmesine yol açtığı gibi, bazı Anadolu’lu ustaların da Timur ordusu tarafından Semerkant’a götürülmesine sebep olmuştur. Örneğin, Bursa Yeşil Cami’nin mihrabında okunan Tebrizli bir ustanın imzası ile, yapının hünkar mahfilinde ismi okunan “Muhammed El-Mecnun” yazısı burada Timurlu etkisini açıkça ortaya koyar. Yapının taş kitabesi üzerinde adı geçen Bursalı Ali İbni İlyas Ali yapının bütün süslemesinden sorumlu olan nakkaştır. Nakkaş Ali İbni İlyas Ali’nin Timur ordularıyla Semerkant’a giden ustalar arasında olduğu ve orada eğitildiği görüşü vardır. Tebrizli lakabını da bu suretle almış olmalıdır. Yeşil Camii ve külliyesinin Timur yapılarıyla süsleme benzerlikleri yanında devrin üslup birliğini görmemiz bakımından önemlidir.

Semerkant ve İran üzerinden Anadolu’ya ulaşan renkli sır tekniği çinilerinin tekniği ve yapım yeri konusunda henüz sonuca varılamamıştır. Osmanlı dönemi çinilerinin imalat merkezi olan İznik kazılarında sadece ufak parça halinde renkli sır tekniğiyle yapılmış çini bulunmuştur. Bursa, Edirne ve İstanbul’daki yapılarda kullanılan renkli sır tekniğiyle yapılmış çiniler, yapıların yanında kurulan geçici atölyelerde üretilmiştir. Her üç kentte de görülen eserlerdeki renkli sır tekniğindeki

çinilerdeki desen ve kalite özellikleri de bu savı kanıtlar niteliktedir. Ancak bugünümüze kadar kesin sonuca varılacak renkli sır tekniği üretilen fırınlar bulunamamıştır.

Erken Osmanlı dönemi, Anadolu da renkli sır tekniğinde yapılan çinilerin görüldüğü yapılar; Bursa Yeşil Cami ve Külliyesi, Bursa Muradiye Cami, Bursa Muradiye Medresesi, Edirne Muradiye Cami ve Edirne Şah Melek Camii'dir.

Renkli sır tekniğinin uygulandığı çinilerde, karmaşık bitkisel kompozisyonlar görülür. Çiçekler, yapraklar, şakayıklar, sarmaşıklar, palmet ve rumiler en çok kullanılan motiflerdir. Renkli sır teknikli çinilerde firuze, lacivert, mavi, siyah, beyaz, sarı, fıstık yeşili, ile altın yıldız kullanılır. Ayrıca, renkleri ayıran konturlar, kırmızı ve siyahtır. Bursa örneklerinde kırmızı konturlar altın yıldızla verilmiştir.

XIV. ve XV. yüzyıl Erken Osmanlı Sanatında karşımıza çıkan renkli sır tekniğindeki çiniler yapılara farklı solmayan bir canlılık getirmiştir.

ABSTRACT

Tile has provided an unfading chrominance to the architectural constructions. The technique has got rich through changes according to the various periods and areas. As in all elements of decoration, characteristics of the civilizations' culture have been reflected in tile art.

Early Ottoman Period (1300-1453) tile art is a transition period between the Anatolian Seljuk's Period and the Classical Ottoman Period. Main characteristics of this period of tile art exhibit mono-colored glazed tiles, blue-white tile group and tiles of colored glaze technique. Tiles of colored glaze technique are seen among examples of the Early Ottoman architecture at constructions of Bursa and Edirne. Information on the origin of the tile decorations at these constructions lay on the inscriptions of tile craftsmen.

As Timur's Anatolian campaign in 1402 has resulted in arrival of several craftsmen to Anatolia, a number of craftsmen from Anatolia were also taken to Samarqand by Timur's army. For example, the signature of the craftsman from Tabriz which is seen on the altar of the Green Mosque in Bursa and the writing of "Muhammed El-Mecnun" on the Sultan maksoorah display Timur's effect beyond doubt. Ali Ibn-i İlyas Ali of Bursa mentioned on thee stone inscription, is the frescoer who has been the responsible of all decorations on the construction. It is mostly accepted that Ali İbni İlyas Ali was among the craftsmen taken to Samarqand together with Timur's army and was trained there. He is also supposed to be named after Tabriz there. Understanding of the similarities of the Green Mosque and its "Külliyeye" (complex of buildings adjacent to a mosque) to Timur's constructions is important for realizing the period's unity of the style.

The technique and construction place of the tiles of colored glaze technique that arrived Anatolia through Samarqand and Persia have not been clarified yet. At

the İznik excavations, known as the production center of the Ottoman Period tiles, only small parts of tiles of colored glaze technique were found. The tiles at constructions in Bursa, Edirne and İstanbul which were produced by use of colored glazes technique are supposed to be produced at temporary workshops built next to the constructions. The patterns and quality characteristics of tiles, produced by use of colored glaze technique, at the handiworks in each three cities seem to verify this proposition. However up till today, no kilns were found in which colored glaze technique has been produced.

The Anatolian constructions exhibiting tiles of colored glaze technique within the Early Ottoman Period are; Green Mosque and its “Küllüye”, Muradiye Mosque, Muradiye Madrasah in Bursa, Muradiye Mosque and Shah Meleq Mosque in Edirne.

Complicated herbal compositions are seen at tiles of colored glaze technique. Flowers, leaves, peonies, ivies, palmet and rumi (a style of ornamentation (widely used by the Anatolian Seljuk) are the most common motifs used. The colors often used at tiles of colored glaze technique are turquoise, navy blue, blue black, white, yellow, pistachio green, and gold latten. However the contours separating the colors are red and black. The red contours at Bursa examples are marked by gold latten.

The tiles of colored glaze technique that we see among examples of the Early Ottoman Period in 14th and 15th centuries have brought a different and unfading chrominance to the architectural constructions.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	v
RESİM LİSTESİ	vi
ŞEKİL LİSTESİ	xv
ÖNSÖZ	xvi
I – GİRİŞ	
A. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı	1
B. Yöntemi	3
C. Konuyla ilgili Kaynak ve Yayınlar	4
II – ERKEN OSMANLI MİMARİSİNDE ÇİNİ SÜSLEMENİN	
ANAHA TLARI	7
A. Tek Renk Sırlı Çiniler	9
B. Mavi-Beyaz Çiniler	11
C. Renkli Sır Tekniğinin Kökeni ve Ortaya Çıkışına İlişkin Genel Bilgiler	15
III – KATALOG	
A. Renkli sır tekniği kullanılan Bursa Yapıları	20
B. Renkli sır tekniği kullanılan Edirne Yapıları	47
IV - DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	59
KAYNAKÇA	63
RESİMLER	
ŞEKİLLER	

RESİM LİSTESİ

- Resim 1.** Bursa Yeşil Camii, ön cepheden bir görünüş.
- Resim 2.** Bursa Yeşil Camii, taçkapısından görünüş.
- Resim 3.** Bursa Yeşil Camii, ön cepheden detay.
- Resim 4.** Bursa Yeşil Camii, ön cephe pencerelerinden görünüş.
- Resim 5.** Bursa Yeşil Camii, ön cephe pencere kemerlerinden detay.
- Resim 6.** Bursa Yeşil Camii, yan cephe pencerelerinden görünüş.
- Resim 7.** Bursa Yeşil Camii, giriş cephesinde mihraptan görünüş.
- Resim 8.** Bursa Yeşil Camii, giriş cephesindeki mihraptan detay.
- Resim 9.** Bursa Yeşil Camii, taçkapısından görünüş.
- Resim 10.** Bursa Yeşil Camii, taçkapısından detay.
- Resim 11.** Bursa Yeşil Camii, pencere kepenklerinden görünüş.
- Resim 12.** Bursa Yeşil Camii, pencere kepenklerinden detay.
- Resim 13.** Bursa Yeşil Camii, tabhane odalarındaki alçı süsleme.
- Resim 14.** Bursa Yeşil Camii, tabhane odalarındaki alçı süslemeden detay.
- Resim 15.** Bursa Yeşil Camii, hünkar mahfili yan odalarındaki alçı süslemeden detay.
- Resim 16.** Bursa Yeşil Camii, güney batı köşe odasının kubbe geçiş öğelerindeki kalem işlerinden görünüş.
- Resim 17.** Bursa Yeşil Camii, Köşe odası kubbedeki kalem işleri.
- Resim 18.** Bursa Yeşil Camii, Giriş bölümü tavanındaki kalem işlerinden görünüş.
- Resim 19.** Bursa Yeşil Camii, Giriş bölümü tavanındaki kalem işi.
- Resim 20.** Bursa Yeşil Camii, İçinden görünüş.
- Resim 21.** Bursa Yeşil Camii, harim bölümünden görünüş.
- Resim 22.** Bursa Yeşil Camii, tabhane bölümünden görünüş.
- Resim 23.** Bursa Yeşil Camii, mahfillerinden görünüş.
- Resim 24.** Bursa Yeşil Camii, doğu müezzin mahfilinden görünüş.
- Resim 25.** Bursa Yeşil Camii, doğu müezzin mahfilinden detay.
- Resim 26.** Bursa Yeşil Camii, doğu müezzin mahfilinden görünüş.
- Resim 27.** Bursa Yeşil Camii, doğu müezzin mahfili penceresinden görünüş.

Resim 28. Bursa Yeşil Camii, doğu müezzin mahfili tek renk sırlı çini kaplı duvarından detay.

Resim 29. Bursa Yeşil Camii, doğu müezzin mahfilinden altıgen tek renk sırlı çini ve renkli sır tekniği ile yapılmış olan bordürden detay.

Resim 30. Bursa Yeşil Camii, doğu müezzin mahfili duvarından detay.

Resim 31. Bursa Yeşil Camii, batı müezzin mahfili cephesinden görünüş.

Resim 32. Bursa Yeşil Camii, batı müezzin mahfili cephesinden detay.

Resim 33. Bursa Yeşil Camii, batı müezzin mahfili duvarlarından detay.

Resim 34. Bursa yeşil Camii, batı müezzin mahfili altıgen tek renk sırlı altın bezemeli çinilerden detay.

Resim 35. Bursa Yeşil Camii, müezzin mahfili tavanından görünüş.

Resim 36. Bursa Yeşil Camii, müezzin mahfili yan duvarı görünüşü ve tavadan görünüş.

Resim 37. Bursa Yeşil Camii, müezzin mahfillerinin kuzeye açılan koridora açılan penceresinden görünüş.

Resim 38. Bursa Yeşil Camii, müezzin mahfili pencere tavanından görünüş.

Resim 39. Bursa Yeşil Camii, giriş eyvan duvarından görünüş.

Resim 40. Bursa Yeşil Camii, yan eyvan duvarlarından detay.

Resim 41. Bursa Yeşil Camii, yan eyvan duvarlarındaki çinilerden detay.

Resim 42. Bursa Yeşil Camii, yan eyvan pencereleri üzerindeki çini süsleme.

Resim 43. Bursa Yeşil Camii, harim bölümü duvar çinilerinden görünüş.

Resim 44. Bursa Yeşil Camii, harim duvarlarındaki altıgen tek renk sırlı çiniler ve boduründen detay.

Resim 45. Bursa Yeşil Camii, harim duvarındaki yazı bordürden detay.

Resim 46. Bursa Yeşil Camii, ibadet mekanına kapı ile bağlanan tabhane odalarından görünüş.

Resim 47. Bursa Yeşil Camii, tabhane odası penceresinden görünüş.

Resim 48. Bursa yeşil Camii, ibadet mekanına kapı ile bağlanan tabhane duvarlarından detay.

- Resim 49.** Bursa Yeşil Camii, hünkar mahfiliden görünüş.
- Resim 50.** Bursa Yeşil Camii, hünkar mahfilinden detay.
- Resim 51.** Bursa Yeşil Camii, hünkar mahfili kemerinden detay.
- Resim 52.** Bursa Yeşil Camii, hünkar mahfili duvar ve yer döşemesinden detay.
- Resim 53.** Bursa Yeşil Camii, hünkar mahfili tavan köşesinden görünüş.
- Resim 54.** Bursa Yeşil Camii, hünkar mahfili kemerinden görünüş.
- Resim 55.** Bursa Yeşil Camii, hünkar mahfili duvarındaki çinilerden detay.
- Resim 56.** Bursa Yeşil Camii, hünkar mahfili korkuluklarından detay.
- Resim 57.** Bursa Yeşil Camii, hünkar mahfilindeki usta kitabesinden görünüş
- Resim 58.** Bursa Yeşil Camii, hünkar mahfili basamak duvarındaki çinilerden detay.
- Resim 59.** Bursa Yeşil Camii, hünkar mahfili taçkapı yönüne açılan pencerelerinden görünüş.
- Resim 60.** Bursa Yeşil Camii, hünkar mahfili yan odalarına açılan kapılarının çini süslemelerinden görünüş.
- Resim 61.** Bursa Yeşil Camii, hünkar mahfili yan odalarına açılan kapılarının çini süslemelerinden detay.
- Resim 62.** Bursa Yeşil Camii, hünkar mahfili yan odalarına açılan kapıdan görünüş.
- Resim 63.** Bursa Yeşil Camii, mihraptan görünüş.
- Resim 64.** Bursa Yeşil Camii, mihrabından detay.
- Resim 65.** Bursa Yeşil Camii, mihrabındaki kitabeden görünüş.
- Resim 66.** Bursa Yeşil Camii, mihrabının batı tarafından detay.
- Resim 67.** Bursa Yeşil Camii, mihrabındaki detay.
- Resim 68.** Bursa Yeşil Camii, mihrabındaki motiflerden detay.
- Resim 69.** Bursa Yeşil Medrese, ön cephesinden görünüş.
- Resim 70.** Bursa Yeşil Medrese, taçkapısından görünüş.
- Resim 71.** Bursa Yeşil Medrese, doğu arka cepsinden görünüş.
- Resim 72.** Bursa Yeşil Medrese, doğu yan cepsinden görünüş.

Resim 73. Bursa Yeşil Medrese, doğu yan cepsinden detay.

Resim 74. Bursa Yeşil Medrese, doğu yan cepsindeki pencere alınlıklarından detay.

Resim 75. Bursa Yeşil Medrese, doğu yan cepsindeki pencere alınlıklarından detay.

Resim 76. Bursa Yeşil Medrese, ön cepsindeki kare şeklindeki çini süslemeli pencere alınlıklarından görünüş.

Resim 77. Bursa Yeşil Medrese, ön cepsindeki pencerelerinden görünüş.

Resim 78. Bursa Yeşil Medrese, ön cepsindeki dik üçgen şeklindeki çini süslemeli pencere alınlıklarından detay.

Resim 79. Bursa Yeşil Medrese, ön cepsindeki pencere ve pencere alınlıklarından görünüş.

Resim 80. Bursa Yeşil Medrese, ön cepsindeki konkav sekizgen şeklindeki çini süslemeli pencere alınlıklarından detay.

Resim 81. Bursa Yeşil Medrese, batı yan cephesinden görünüş.

Resim 82. Bursa Yeşil Medrese, yan cepheden detay.

Resim 83. Bursa Yeşil Medrese, batı arka cepheden görünüş.

Resim 84. Bursa Yeşil Medrese, batı yan cephedeki pencerelerden görünüş.

Resim 85. Bursa Yeşil Medrese, batı yan cephesi dökülmüş pencere alınlığı çinilerinden görünüş.

Resim 86. Bursa Yeşil Medrese, batı yan cephesi pencere ve pencere alınlıklarından görünüş.

Resim 87. Bursa Yeşil Medrese, giriş eyvanından görünüş.

Resim 88. Bursa Yeşil Medrese, giriş eyvanından detay.

Resim 89. Bursa Yeşil Medrese, giriş eyvanından renkli sırlı çinili bordüründen detay.

Resim 90. Bursa Yeşil Medrese, batı yan eyvan tavanından görünüş.

Resim 91. Bursa Yeşil Medrese, batı yan eyvan tavanından detay.

Resim 92. Bursa Yeşil Medrese, batı yan eyvan tavan göbeğinden detay.

Resim 93. Bursa Yeşil Medrese, batı yan eyvana tavan renkli sır çinilerinden detay.

Resim 94. Bursa Yeşil Medrese, batı yan eyvan tavan tek renkli sırlı çinilerinden detay.

Resim 95. Bursa Yeşil Türbe, dış görünüş.

Resim 96. Bursa Yeşil Türbe, restorasyon çalışmasından görünüş.

Resim 97. Bursa Yeşil Türbe, mihraptan görünüş.(G. Öney'den)

Resim 98. Bursa Yeşil Türbe, mihraptan detay.(A.Altun'dan)

Resim 99. Bursa Yeşil Türbe, mihrap üst kısmından detay.

Resim 100. Bursa Yeşil Türbe, mihraptan detay.(A. Altun'dan)

Resim 101. Bursa Yeşil Türbe, iç kısımdan görünüş.(A. Altun'dan)

Resim 102. Bursa Yeşil Türbe, iç duvardan çinili şemse.(A. Altun'dan)

Resim 103. Bursa Yeşil Türbe, pencere tavanlarında görünüş.(S. Gök Gürhan'dan)

Resim 104. Bursa Muradiye Camii, dış cepheden görünüş.

Resim 105. Bursa Muradiye Camii, taçkapıdan görünüş.

Resim 106. Bursa Muradiye Camii, taçkapıdan detay.

Resim 107. Bursa Muradiye Camii, son cemaat yerinden görünüş.

Resim 108. Bursa Muradiye Camii, son cemaat yerine bakan pencere alınlıklarından görünüş.

Resim 109. Bursa Muradiye Camii, son cemaat yerine açılan pencere alınlıklarından detay.

Resim 110. Bursa Muradiye Camii, son cemaat yeri pencere alınlığındaki çinili süslemeden detay.

Resim 111. Bursa Muradiye Camii, son cemaat yerine açılan pencere alınlıklarındaki kalem işi süslemeden görünüş.

Resim 112. Bursa Muradiye Camii, batı cepheden son cemaat yeri görünüşü.

Resim 113. Bursa Muradiye Camii, son cemaat yeri kemerlerinden detay.

Resim 114. Bursa Muradiye Camii, portal kemeri süslemesinden görünüş.

Resim 115. Bursa Muradiye Camii, giriş bölümü tavan süslemesinden görünüş.

Resim 116. Bursa Muradiye Camii, giriş bölümü tavan süslemesinden detay.

Resim 117. Bursa Muradiye Camii, taçkapı yan nişi.

Resim 118. Bursa Muradiye Camii, taçkapıdan görünüş.

Resim 119. Bursa Muradiye Camii, müezzin mahfili tavanı.

Resim 120. Bursa Muradiye Camii, iç duvar çini kaplamasından görünüş.

Resim 121. Bursa Muradiye Camii, iç duvar çini kaplaması bordüründen detay.

Resim 122. Bursa Muradiye Camii, harim bölümünden görünüş.

Resim 123. Bursa Muradiye Camii, iç bölümden görünüş.

Resim 124. Bursa Muradiye Camii, harim bölümündeki çini duvar kaplamasından görünüş.

Resim 125. Bursa Muradiye Camii, harim bölümündeki çini duvar kaplamasından detay.

Resim 126. Bursa Muradiye Camii, harim bölümündeki çini duvar kaplamasından görüntü.

Resim 127. Bursa Muradiye Camii, minberin yanındaki duvar çini kaplamasından görünüş.

Resim 128. Bursa Muradiye Camii, minberin yanındaki duvar çini kaplamasının bordür çinilerinden detay.

Resim 129. Bursa Muradiye Camii, büyük kemerin mukarnaslı yastığından görünüş.

Resim 130. Bursa Muradiye Camii, büyük kemerin mukarnaslı yastığından detay.

Resim 131. Bursa Muradiye Camii, mihrabından görünüş.

Resim 132. Bursa Muradiye Camii, dış cephe mermer süslemeden detay.

Resim 133. Bursa Muradiye Medresesi, ön cepheden görünüş.

Resim 134. Bursa Muradiye Medresesi, giriş eyvan cephesinden detay.

Resim 135. Bursa Muradiye Medresesi, giriş cephesi ve pencere alınlıklarından görünüş.

Resim 136. Bursa Muradiye Medresesi, pencere ve pencere alınlıklarından görünüş.

Resim 137. Bursa Muradiye Medresesi, pencere alınlıklarından detay.

Resim 138. Bursa Muradiye Medresesi, güney doğudan görünüş.

Resim 139. Bursa Muradiye Medresesi, taçkapıdan detay.

Resim 140. Bursa Muradiye Medresesi, iç avludan görünüş.

Resim 141. Bursa Muradiye Medresesi, derslane eyvanından görünüş.

Resim 142. Bursa Muradiye Medresesi, derslane eyvanı duvar çinilerinden görünüş.

Resim 143. Bursa Muradiye Medresesi, derslane eyvanı duvar çinilerinden detay.

Resim 144. Bursa Muradiye Medresesi, derslane eyvanı duvar çini bordürlerden detay.

Resim 145. Bursa Muradiye Medresesi, renkli sırlı çini bordürlerden detay.

Resim 146. Edirne Muradiye Camii, batı cephesinden görünüş.

Resim 147. Edirne Muradiye Camii, şadırvan ve ön cepheden görünüş.

Resim 148. Edirne Muradiye Camii, arka cepheden görünüş.

Resim 149. Edirne Muradiye Camii, arka avlu kapısından görünüş.

Resim 150. Edirne Muradiye Camii, son cemaat yerinden görünüş.

Resim 151. Edirne Muradiye Camii, taçkapıdan görünüş.

Resim 152. Edirne Muradiye Camii, taçkapısındaki mukarnas süslemeden detay.

Resim 153. Edirne Muradiye Camii, taçkapı üzerinde bulunan kitabeden görünüş.

Resim 154. Edirne Muradiye Camii, ahşap taçkapıdan görünüş.

Resim 155. Edirne Muradiye Camii, taçkapıdan detay

Resim 156. Edirne Muradiye Camii, taçkapı yan nişinden görünüş.

Resim 157. Edirne Muradiye Camii, iç mekandan görünüş.

Resim 158. Edirne Muradiye Camii, kapalı avlu duvarlarındaki kalem işi süslemeden görünüş.

Resim 159. Edirne Muradiye Camii, kapalı avlu mekanı kubbesi kalem işi süslemeden görünüş.

Resim 160. Edirne Muradiye Camii, büyük kemerdeki kalem işi süslemeden görünüş.

Resim 161. Edirne Muradiye Camii, büyük kemerdeki kalem işi süslemeden detay.

Resim 162. Edirne Muradiye Camii, harim bölümü doğu duvarındaki kalem işi süslemeden görünüş.

Resim 163. Edirne Muradiye Camii, harim bölümü doğu cephesi kalem işi süslemeden detay.

Resim 164. Edirne Muradiye Camii, mihrap duvarı kalem işlerinden görünüş

Resim 165. Edirne Muradiye Camii, mihrap duvarından görünüş.

Resim 166. Edirne Muradiye Camii, mihrabından görünüş.

Resim 167. Edirne Muradiye Camii, mihrabındaki renkli sırlı çinilerden görünüş.

Resim 168. Edirne Muradiye Camii, mihrabındaki kitabeden detay.

Resim 169. Edirne Muradiye Camii, mihrap yaşmak kısmından görünüş.

Resim 170. Edirne Muradiye Camii, mihrap nişinden görünüş.

Resim 171. Edirne Muradiye Camii, mihrap nişinden detay.

Resim 172. Edirne Muradiye Camii, mihrap sütunçesinden görünüş.

Resim 173. Edirne Muradiye Camii, mihrap sütunçesinden detay

Resim 174. Edirne Muradiye Camii, harim doğu duvarındaki mavi beyaz çini süslemeden görünüş.

Resim 175. Edirne Muradiye Camii, harim batı duvarındaki mavi beyaz çini süslemeden görünüş.

Resim 176. Edirne Muradiye Camii, harim duvarını süsleyen mavi beyaz çinilerin üst kısmında yer alan bordür ve palmet biçimli çinilerden detay.

Resim 177. Edirne Muradiye Camii, harim duvarını süsleyen altıgen mavi beyaz çinilerden detay.

Resim 178. Edirne Muradiye Camii, harim duvarını süsleyen altıgen mavi beyaz çinilerden görünüş.

Resim 179. Edirne Muradiye Camii, harim bölümü pencere alt kısmında yer alan mavi beyaz çini süslemeden görünüş.

Resim 180. Edirne Şah Melek Camii genel görünüş.

Resim 181. Edirne Şah Melek Camii taç kapı kemeri ve kitabeden görünüş.

Resim 182. Edirne Şah Melek Camii, ön cepheden görünüş.

- Resim 183.** Edirne Şah Melek Camii, arka cepheden görünüş.
- Resim 184.** Edirne Şah Melek Camii, doğu yan cepheden görünüş.
- Resim 185.** Edirne Şah Melek Camii, doğu güney ucunda yer alan türbeden görünüş.
- Resim 186.** Edirne Şah Melek Camii, taçkapısından görünüş.
- Resim 187.** Edirne Şah Melek Camii, taçkapı mozaik çini yazıdan görünüş.
- Resim 188.** Edirne Şah Melek Camii, taçkapı mozaik çini yazıdan detay.
- Resim 189.** Edirne Şah Melek Camii, mirabından görünüş.
- Resim 190.** Edirne Şah Melek Camii, mihrabı alçı süslemeden görünüş.
- Resim 191.** Edirne Şah Melek Camii, mihrabından detay.
- Resim 192.** Edirne Şah Melek Camii, harim kısmındaki çinilerden görünüş
- Resim 193.** Edirne Şah Melek Camii, 2008 de mevcut olan çinilerden görünüş.
- Resim 194.** Edirne Şah Melek Camii, bordür çinilerinden detay.
- Resim 195.** Edirne Şah Melek Camii, altıgen altın yıldız süslemeli çinilerinden detay.
- Resim 196.** Edirne Şah Melek Camii, duvar halısı altında kalan çinilerden görünüş.
- Resim 197.** Edirne Şah Melek Camii, bahçesinde bulunan Şah Melek'in mezarından görünüş.
- Resim 198.** Edirne İslam Eserleri Müzesinde sergilenen, Edirne Şah Melek Camii, çinilerinden görünüş.
- Resim 199.** Edirne İslam Eserleri Müzesinde sergilenen, Edirne Şah Melek Camii, çinilerinden detay.
- Resim 200.** İznik'te yapılan kazılarda bulunan ilk renkli sır tekniğinde yapılmış olan parça.

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Bursa, Yeşil Cami Zemin Kat((E. H. Ayverdi'den)

Şekil 2. Bursa, Yeşil Cami Üst Kat (E. H. Ayverdi'den)

Şekil 3. Bursa, Yeşil Medrese (Y. Demiriz'den)

Şekil 4. Bursa, Yeşil Türbe (Y. Demiriz'den)

Şekil 5. Bursa, Muradiye Cami (Y. Demiriz'den)

Şekil 6. Bursa, Muradiye Medrese (Y. Demiriz'den)

Şekil 7. Edirne, Muradiye Camii (Y. Demiriz'den)

Şekil 8. Edirne, Şah Melek Camii (B. Ersoy'dan)

ÖNSÖZ

Erken Osmanlı Dönemi(1300-1453) çini sanatı, Anadolu Selçuklu Dönemi ile Klasik Osmanlı dönemi arasında bir geçiş dönemidir. Erken Osmanlı Döneminde çini sanatı büyük ve parlak bir gelişme göstermiştir. Bu dönem çini sanatında tek renk sırlı çiniler, mavi beyaz çini grubu ve renkli sır tekniği çiniler görülmektedir. Renkli sır tekniği çiniler erken dönem Osmanlı mimarisinde Bursa ve Edirne yapılarında karşımıza çıkar. Çağlar boyunca savaşlar, depremler, yangınlar geçiren yapılar, halen solmayan bir canlılıkla çini süslemeleriyle ayakta dururlar.

Böylesi bir çalışmayı hazırlamak, öğrenim hayatım boyunca edindiğim sanat tarihçi bakış açısını burada değerlendirmek, kişisel ve akademik gelişimimde katkıda bulunmuştur. Öncelikle araştırmayı yöneten ve yönlendiren, her aşamada çalışmayı değerlendirerek sahip olduğu bilgileri benimle paylaşan Sayın Hocam Prof. Dr. Ali Osman Uysal'a teşekkür etmek isterim.

Çalışmanın başlangıcından bu yana olumlu yönde teşviklerde bulunan, en büyük manevi destekçim olan Sayın Ersen Gökser'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Bütün çalışma boyunca maddi ve manevi desteğini benden hiç esirgemeyen, sürekli yanımda olan sevgili aileme de sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Nilgün CURA

Çanakkale, Haziran 2008

I.GİRİŞ

A.ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI

Çini sanatının zenginliği her geçen gün, yapılan kazılar ve araştırmalarla gün ışığına çıkartılmaktadır. Çini sözcüğün kelime anlamı pişmiş topraktan yapılan, levha biçiminde, bir yüzü renkli ve sırlı duvar kaplama malzemesi anlamına gelmektedir¹. Osmanlılar levha halindeki çini için “kâşi” kelimesinide kullanmışlardır². Çini ve seramik imalatı aynı olmakla birlikte genellikle yayınlarda mimariyi süsleyen ve giydiren örneklerle çini, kullanım eşyası olarak yapılan tabak, vazo, kandil vs için seramik terimleri kullanılır. Böylece Anadolu arkeolojisinde, binlerce yıllık geçmişi olan çinin ayrımı için doğal bir kolaylık sağlanmıştır. Çini sanatı, Türk süsleme sanatına baktığımızda önemli bir yere sahiptir. Erken Osmanlı dönemi çinileri, sanat tarihi açısından çok renkli ve çeşitli denemelerin, yeniliklerin gerçekleştiği bir dönem yansıtmıştır³. Bu konu hakkında bugüne kadar yapılmış yüksek lisans tezi bulunmamaktadır. Bu yüzden yapılan çalışma Erken Osmanlı çini sanatı örneklerini tanıtmaya açısından önemlidir.

İncelediğimiz Erken Osmanlı Mimarisindeki renkli sır tekniğindeki bu çiniler XIV. ve XV.(1300- 1453) yüzyıllarda inşa edilen yapılarda yeni ve farklı özelliklerle varlığını ortaya koymuştur.

XIV. ve XV. (1300- 1453) yüzyıl Erken Osmanlı sanatında çininin yeri ve gelişimini inceleyen bu çalışmada Erken Osmanlı mimarisinde renkli sır çini

¹ ANONİM; “Çini”, **AnaBritannica**, İstanbul, 1993, C.6, s.392.

² ANILANMERT, B; “Çini”, **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, İstanbul, 1997, s.407.

³ YENİŞEHİRLİOĞLU, Filiz; “İznik Çinileri ve İznik Yılı Etkinlikleri”, **Müze**, S.2-3, Ankara, 1989-1990, s.34.

kullanılan yapılar katalog çalışmasıyla ele alınmıştır. Bu yapılardaki çini motiflerinin benzerliklerinin ve farklılıklarının ortaya konulması, kompozisyon özelliklerinin topluca irdelenmesi amaçlanmıştır.

Erken Osmanlı Mimarisindeki çini sanatının çağı ve çevresi içinde değerlendirilmesi konusunda, alan çalışmaları gerekli görülmüştür. Bursa, Edirne’de renkli sır çini süslemeli yapılar yerinde incelenmiştir. Edirne İslam Eserleri Müzesi ve Bursa İslam Eserleri Müzesindeki ilgili eserler üzerinde çalışılmıştır. Bu yapılardaki çini süslemeleri büyük değer taşımaktadır. Çalışma Timurlu sanatının Osmanlı Çini sanatına getirdiği teknik ve süsleme değerlerini ortaya koymaya çalışılmıştır.

Çalışmada, Erken Osmanlı mimarisinde çini süslemenin yeri ve önemi özellikle belirtilmiştir. II. bölümde, Erken Osmanlı mimarisinde çini sanatının gelişimi, süsleme özellikleri ve kullanılan teknikler alt başlıklar olarak halinde değerlendirilmiştir. Çini süslemenin kullanım yerleri yanında çini süsleme ve diğer süsleme motifleri arasındaki benzerlikler vurgulanmıştır. Çalışmada Timurlu dönemi çini sanatının Osmanlı çini sanatı ile beraberliği vurgulanmış, XV. yüzyıl Timurlu Osmanlı süslemeleri arasındaki ilişki değerlendirilmiştir.

II. bölümde Erken Osmanlı Mimarisinde yer alan, renkli sır tekniğindeki çinili yapılar alt başlıklarla incelenerek katalog oluşturulmuştur. Karşılaştırma bölümünde, Erken Osmanlı yapılarında kullanılan renkli sır çini motif benzerlikleri ve ayrılıkları ayrıntılı olarak açıklanmış ayrıca, Timurlu çini sanatının Osmanlı çini sanatı ile olan beraberlikleri ve ayrılıkları eserler üzerinde ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Tezin sonuç bölümünde, Timurlu çini sanatının, Erken Osmanlı çini sanatına olan yakınlığı ortaya konulmuştur. Özellikle katalog çalışmasına dahil edilen yapılardaki renkli sır çini motif ve desen karşılaştırılması yapılmış, benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koyulmuştur. Sonuç bölümünü izleyen Kaynakça, Resimler ve Şekiller ile tez tamamlanmıştır.

Çalışmamızda birtakım sınırlılıklar doğmuştur. Bursa Yeşil Türbenin restorasyon çalışmaları nedeniyle yapıya girilememiş ve Bursa Yeşil Türbe katalog çalışması için çeşitli kaynaklardan yararlanılmıştır. Bursa Yeşil Türbe katatog bölümün oluşma sırasında 2005 yılında Prof. Dr. Baha Tanman ile yapılan Bursa gezisi sırasında tutulan notlardan da yararlanılmıştır. Yapı için kullanılan fotoğraflarda Ara Altun, “Osmanlı da Seramik ve Çini Öyküsü” kitabından alınmıştır⁴. Ayrıca Gönül Öney’in “Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı” kitabından da yararlanılmıştır⁵. Timurlu çini sanatının çağı ve çevresi içinde değerlendirilmesi konusunda, alan çalışmaları yapılamamıştır. Timurlu çini sanatı ile bilgilere ve örneklere kaynaklar aracılığıyla ulaşılmıştır. Timurlu çini sanatı ile ilgili bilgilere Prof.Dr.Oktay Aslanapa; Prof.Dr.Şerare Yetkin gibi değerli hocalarımızın ve Venetia Porter, John Carswell’in araştırmalarından yararlanılmıştır.

B.YÖNTEMİ:

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Giriş adını alan ilk bölüm üç alt başlık altında toplanmıştır. İlk başlık araştırmanın amacı ve kapsamı adını almaktadır. Bu bölümde konuya giriş nedenimiz, çalışmada varılmak istenen hedef, araştırmanın sınırları üzerinde durulmaktadır. Yöntemi adlı ikinci alt başlıkta araştırmanın nasıl bir düzen içerisinde verildiği, hangi bölümlerin yer aldığı ve bu bölümlerin kısaca içerikleri hakkında durulmuştur. Konuyla ilgili kaynak ve yayınlar adlı üçüncü alt başlıkta, bu konuya ilişkin araştırmacılar tarafından yapılan yayınlar eleştirel bir bakışla ele alınmıştır. Yayınların içerikleri hakkında kısa bilgiler sunulmuştur.

Erken Osmanlı Mimarisinde Çini Süslemenin Ana Hatları olarak adlandırılan bölümde genel hatlarıyla Erken Osmanlı Mimarisindeki çini sanatı hakkında bilgi

⁴ ALTUN, Ara; **Osmanlı’da Çini ve Seramik Öyküsü**, İstanbul, 1999.

⁵ ÖNEY, Gönül; **Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı**, İstanbul, 2007.

verilmektedir. Bu dönemdeki çini üslup özellikleri kısa vurgulanmaktadır. III. bölüm olan katalog bölümünde belirlenen şemaya uygun olarak çalışmamıza konu olan eserler tanıtılmaktadır. Katalog; “Renkli Sır Tekniği Kullanılan Bursa Yapıları” ve “Renkli Sır Tekniği Kullanılan Edirne Yapıları”, başlıkları altında toplanmıştır. Katalog şemasının bazı maddeleri bazı örneklerde uygulanamamıştır. Tüm örnekler standart bir şemayı gerektirdiğinden bu kısımlarda bu başlıklar açılmış ancak karşılıkları boş bırakılmıştır.

Dördüncü bölüm değerlendirme ve sonuçtur. Bu bölümde belirlediğimiz katalog şemasındaki maddelere bağlı kalınarak Erken Osmanlı Mimarisinde renkli sır tekniğindeki çinili eserler çininin yapıda kullanıldığı yerler, form, motif ve kompozisyon açısından değerlendirilip, katalogta yer alan yapılardaki benzerlikler ve farklılık kendi aralarında değerlendirilmiş ayrıca Timurlu yapılarındaki benzerlikleriyle ortaya konmuştur. Motif ve kompozisyonlar bitkisel, geometrik, figürlü, yazı, sembolik motifler mimari unsurlar ve nesneli bezemeler olarak alt başlıklara ayrılmıştır. Bu süsleme türlerinin her birine dahil olan motifler yan başlıklar halinde ele alınmıştır. Araştırmamızın sonunda ise Şekiller ve Resimler yer almaktadır.

C.KONUYLE İLGİLİ KAYNAK VE YAYINLAR:

İlk alt başlıkta da belirttiğimiz üzere Çini Sanatı üzerine son yıllarda yapılan kazı çalışmaları araştırmalar ve yayınlar oldukça artmıştır. Konuyla ilgili oldukça fazla yayın ve makale bulunmaktadır. Yine bunun yanında Türk Çini sanatı gelişimi üzerine de oldukça detaylı çalışmalar yapılmıştır. Ancak Erken Osmanlı Mimarisinde renkli sır tekniğindeki Çinilerle ilgili olarak ise direk anlamda yayın bulunmamaktadır. 1999 yılında yayınlanan editörlüğünü Prof. Dr. Ara Altun'nun

yaptığı Osmanlı'da Çini ve Seramik Öyküsü⁶ adlı eser kapsamlı çalışmalardan biridir. Çalışmada kaynakçalar araştırmacılara yol göstermesi açısından özellikle vurgulanmıştır. Çini sanatıyla ilgili çoğu Türkçe kaynağa ulaşılmış ve detaylı bir şekilde incelenilmiştir. Özellikle Prof. Dr. Oktay Aslanapa; Anadolu'da Türk Çini ve Seramik Sanatı⁷, Prof. Dr. Şerare Yetkin Anadolu da Türk Çini Sanatının Gelişmesi⁸, adlı eserler çini sanatının gelişimi ve üslupları hakkında bilgiler vermektedir. Dönem özellikleri kısaca da olsa verilmektedir. Bu kaynaklarda kısa paragraflar şeklinde Erken Osmanlı Mimarisinde Renkli Sır tekniğindeki çiniler üzerinde durulmakta ve Timurlu ustaların Osmanlı yapılarında çalıştıkları vurgulanmaktadır. İslam Mimarisinde Çini⁹ adlı yayınıyla Prof. Dr. Gönül Öney İslam mimarisinde çininin önemi üzerinde durur.

Prof. Dr. Gönül Öney'in, “ Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı” kitabı¹⁰, Selçuklu'dan Cumhuriyet dönemine kadar uzanan geniş zaman diliminde çini ve seramik sanatını teknik, renk, form, desen ve hamur özellikleriyle, bilimsel titizlikle, çizim ve fotoğraflarla destekleyerek tanıtmaktadır. Tanıtılan kazılar, Anadolu'nun farklı bölgelerinden seçilerek genel bir bakış verilmek istenmiştir. Çeşitli müzelerde, özel koleksiyonlarda, eserlerde yapılan araştırmalarla hazırlanan kitap bizlere Türk çini ve seramik sanatının zenginliğini sunmaktadır. Yayın çini ve seramik sanatı üzerine yayınlana son çalışmalardan biridir.

Prof. Dr. Rüçhan Arık ve Prof. Dr. Oluş Arık'ın “Anadolu Toprağının Hazinesi Çini Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri” kitabı¹¹ Selçuklu ve Beylikler dönemi zaman dilimi çini sanatını teknik, renk, form, desen ve hamur özellikleriyle, bilimsel titizlikle tanıtmakta bu anlatımı çizim ve fotoğraflarla desteklemektedir.

⁶ ALTUN, Ara; **a.g.e.** 1999.

⁷ ASLANAPA, Oktay; **Anadolu'da Türk Çini ve Seramik Sanatı**, Türk Kültürü edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1984.

⁸ YETKİN, Şerare; **Anadolu da Türk Çini Sanatının Gelişmesi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1986a.

⁹ ÖNEY, Gönül; **İslam Mimarisinde Çini**, İstanbul, 1987.

¹⁰ ÖNEY, Gönül; **a.g.e.** 2007.

¹¹ ARIK, Rüçhan- ARIK, Oluş; **Anadolu Toprağının Hazinesi Çini Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri**, İstanbul, 2007.

Kitap bizlere Türk çini sanatının kökeni ve zenginliğini sunmaktadır. Yayın çini sanatı üzerine yayınlanan en son çalışmalardan biridir.

Tez çalışmasında yabancı kaynaklardan da yararlanılmıştır. John Carswell'in "İznik Pottery" adlı kitabından Erken Osmanlı Seramikleri bölümünden yararlanılmıştır¹². İznik Pottery adlı kitaptan fotoğraf taraması da yapılmıştır. Venetia Porter'ın "Islamic Tiles" adlı yapıtından da yararlanılmıştır¹³.

Tezde yer alan mimari eserlerin planları için Ekrem Hakkı Ayverdi'nin Çelebi Mehmed ve II. Sultan Murad Devri adlı kitabı¹⁴ ile Yıldız Demiriz'in "Osmanlı Mimarisi'nde Süsleme I Erken Devir 1300-1453"¹⁵ kitabından yararlanılmıştır.

¹² CARSWELL, John; **Iznik Pottery**, London, 2006.

¹³ PORTER, Venetia; **Islamic Tiles**, London, 2005.

¹⁴ AYVERDİ, H.Ekrem; **Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II.Sultan Murad Devri(1403-1451)**, İstanbul, 1989, C.II.

¹⁵ DEMİRİZ, Yıldız; **Osmanlı Mimarisi'nde Süsleme I Erken Devir 1300-1453**, İstanbul, 1979.

II-ERKEN OSMANLI MİMARİSİNDE ÇİNİ SÜSLEMENİN ANA HATLARI

Anadolu Selçuklu Devletinin yıkılmasından sonra kurulan çeşitli beyliklerden biri olan Osmanlı Beyliği 1326 yılında Bursa'yı ele geçirmiş, 1335 yılında Orhan Gazi tarafından başkent yapılmıştır¹⁶. Bu tarihten itibaren Bursa, siyasi ve kültürel açıdan önemini her zaman korumuş, ilk Osmanlı padişahlarının tahta çıkışlarına sahne olmuş; Orhan Bey (1324-1362), I.Murad (1362-1389), Yıldırım Bayezid (1389-1402), I.Mehmed Çelebi (1413-1421) ve II.Murad (1421-1451)¹⁷. Başa geçen padişahlar da dönemlerinin ihtişamını yansıtan ve isimlerini taşıyan külliye yapıtırmışlardır. 1362 yılında Edirne Osmanlı topraklarına katılıp, kısa bir süre sonrada başkent yapılmıştır¹⁸. Osmanlı devletine uzun yıllar başkentlik yapmış olan Edirne de sultan ve devletin ileri gelenlerinin yaptırdığı çok sayıda yapılarla donatılmıştır. Fatih Sultan Mehmet'in 1453'te İstanbul'u almasından sonra başkent İstanbul'a taşınmıştır. Bursa ve Edirne kentleri İstanbul'un başkent olmasından sonra da önemlerini yitirmeyip, Osmanlı Devleti'nin önde gelen merkezleri arasında yer almışlardır¹⁹. Fatih Sultan Mehmet'in ölümünün ardından yaşanan taht kavgaları esnasında II.Bayezid'le savaşan Şehzade Cem, Bursa'da sultanlığını ilan etmiştir²⁰. Bursa, aynı zamanda sultanların, şehzadelerin ve ailelerinin türbelerinin bulunduğu bir kenttir. Edirne ise başkent İstanbul olmasından sonra da sultanların uzun süre ikamet ettiği bir kenttir. XIV. ve XV. yüzyıllarda Bursa ve Edirne de birçok yapı inşa edilmiştir. Bu yapıların büyük bir bölümünde çini süsleme kullanılmıştır. Anadolu'da ilk örneklerini Selçuklu döneminde gördüğümüz süsleme sanatı olan çini, uzun süren bir gelişim çizelgesi çizer. Çini Anadolu Selçuklu dönemi eserlerinin önemli bir kısmında kullanılmış, Beylikler ve Erken Osmanlı döneminde de kullanılmaya devam edilmiştir. Dönemin siyasi ve ekonomik koşulları, yapıların hepsinin yoğun

¹⁶ GÜRHAN, G. Sevinç; "Bursa ve Edirne Eserleri Işığında Çiniler", **Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı**, Ankara, 2007a, s.215.

¹⁷ GÜRHAN, G. Sevinç; **a.g.m.** 2007a, s.215.

¹⁸ GÜRHAN, G. Sevinç; **a.g.m.** 2007a, s.216.

¹⁹ GÜRHAN, G. Sevinç; **a.g.m.** 2007a, s.216.

²⁰ GÜRHAN, G. Sevinç; **a.g.m.** 2007a, s.216.

bir şekilde çini bezemesini engellemiş olmasına rağmen, bu döneme ait eserlerin büyük kısmında özgün çini kullanımıyla karşılaşılır.

Erken Osmanlı çinileri 14.yüzyıl ve 15.yüzyılın başlarını kapsar. Selçuklu döneminde çinileriyle ünlü olan Konya, 14.yüzyılda sayıca azalan ve kalitesi düşen çini imalatıyla karşımıza çıkar. Çini imalatı Karaman, Beyşehir, Ermenek ve hatta Batı Anadolu'da Birgi, Selçuk, Tire gibi merkezlere uzanma çabasıdır²¹.

Anadolu Selçukluları döneminde görülen çini teknikleri ve süsleme kompozisyonları, Beylikler ve Erken Osmanlı döneminde kullanılmaya devam edilmiştir. Erken Osmanlı dönemi çini sanatında, Anadolu Selçuklu Devleti süsleme sanatında kullanılan çini-mozaik ve tek renk sırlı düz ve yıldızlı çiniler görülür²². Bunun yanında Erken Osmanlı Döneminde çini süslemede yeni teknik arayışları içerisine girmişler, Osmanlı beyliğinin güçlenmesi ile birlikte 14.yüzyılın sonlarından başlayarak Anadolu çini ve seramik sanatında bir atılım görülür. Bu dönemde ortaya çıkan renkli sır tekniğinde çini ve mavi-beyaz olarak adlandırılan çiniler dönemin Türk çini sanatına kazandırdığı yenilikler olarak görülür²³. Selçuklu döneminde çini üretim merkezi Konya iken, Osmanlılar döneminde, XV. yüzyıldan itibaren İznik çini üretim merkezi olmuştur²⁴. Genel olarak Osmanlı döneminde Kütahya, Bursa, İstanbul'da çini merkezlerindedir²⁵.

Yeni dönemde Selçuklu geleneğini sürdüren, firuze, kobalt mavisi, patlıcan moru, siyah renkli sırlara ilaveten, beyaz, fıstık yeşili, sarı, eflatun sırlar kullanılır. Erken Osmanlı çinilerinde genellikle sır altına astar kullanılmaz²⁶. Erken Osmanlı çinilerinin en karakteristik motifi de iri beyaz hatailerdir²⁷.

²¹ ÖNEY, Gönül; **Türk Çini Sanatı**, İstanbul, 1976, s.49.

²² GÜRHAN, G. Sevinç; **a.g.m.** 2007a, s.216.

²³ GÜRHAN, G. Sevinç; **a.g.m.** 2007a, s.216.

²⁴ GÜRHAN, G. Sevinç; "Beylikler ve Erken Osmanlı Devri Çini Sanatına Kısa Bir Bakış", **Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı**, Ankara 2007b, s.203.

²⁵ GÜRHAN, G. Sevinç; **a.g.m.** 2007b, s.203.

²⁶ ÖNEY Gönül; "Çini ve Seramik", **Osmanlı Uygarlığı**, C.2, Ankara, 2003, s.701.

²⁷ GÜNEY, K.Zeynep;Güney A.Nihan; "Çini",**Osmanlı Süsleme Sanatı**,Ankara, ? s.141.

Osmanlı Beyliği güç kazanmasıyla birlikte yoğun bir mimari faaliyet içerisine girer. İznik, Bursa, Kütahya ve Edirne bölgelerinde yapılan eserler çinilerle bezenir²⁸. Çini alanlarında farklı teknik ve uygulamalar gözlenir.

Erken Osmanlı çinileri ve seramikleri, 16. yüzyıl ortalarında doruğa ulaşan Klasik Osmanlı çinilerinin ve seramiklerinin öncüsü olmuştur²⁹.

A.TEK RENK SIRLI ÇİNİLER

Tek renk sırlı çiniler yapıların genellikle içinde, geniş yüzeyleri süslemek için kullanılırlar. Selçuklu ve Beylikler dönemi mimarisinde kullanılan tek renk firuze, mor, siyah, kobalt mavisi ve yeşil sırlı düz çiniler, Erken Osmanlı Mimarisi yapılarında bol olarak kullanılmıştır. Bu çiniler, sırlı tuğla hamuru ile benzer özellikler taşır ancak sırlı tuğla hamuruna göre, çok daha kaliteli ve sert bir hamura sahiptir³⁰. Dönemlere göre hamur renginin değiştiği gözlenmiştir. Tek renkli çinilerin hamurları Anadolu Selçukluları'nda beyaz³¹, Beylikler ve Erken Osmanlı döneminde kırmızı Klasik Osmanlı döneminde ise kirli beyaz renktir³². Anadolu Selçukluları, Beylikler ve Erken Osmanlı dönemlerinde, hamur ile sır arasında astar bulunmazken geç dönem Osmanlı örneklerinde astar kullanıldığı görülür³³. Kare, altıgen, üçgen, dikdörtgen biçimli çiniler farklı renkleriyle geometrik büyük kompozisyonlar oluşturur. Cami, türbe, medrese gibi dini yapılarda geniş duvar yüzeylerinin, kemerlerin, sövelerin, eyvanların, lahitlerin tek renk sırlı çinilerle kaplanarak canlı bir görünüm kazandırdıklarını görüyoruz. Bu çinilerin bazen üzerleri bitkisel motifli

²⁸ ÖNEY, Gönül; **a.g.m.** 2003, s.203.

²⁹ ÖNEY, Gönül; “Erken Osmanlı Mimarisinde Çini(XV.-XVI.yüzyıl başı İznik-Bursa-Edirne)”, **Yeni Türkiye**, 701 Osmanlı Özel Sayısı IV Kültür ve Sanat, İstanbul, 2000, s.667.

³⁰ ÖNEY, Gönül; **a.g.e.** 1976, s.9.

³¹ ARIK, Rüçhan- ARIK, Oluş; **a.g.e.** 2007, s.14.

³² ÖNEY, Gönül; **a.g.e.** 1987, s.69.

³³ ÖNEY, Gönül; **a.g.e.** 1976, s.9.

altın varaklarla veya altın yaldız boyayla süslenir³⁴. Bu çiniler İznik ve Kütahya da üretilmiş ve en fazla Bursa yapılarında kullanılmıştır³⁵. Erken Osmanlı döneminde tek sırlı çiniler yapıların dış süslemesinde de kullanılmıştır. Benzerine pek rastlanmayan bir örnek olan Bursa Yeşil Türbe'nin bütün cephe duvarları dikdörtgen, firuze tek renk sırlı çinilerle kaplıdır.

Yapılarda bazı örneklerde sade kompozisyon oluşturan bu çini süsleme İznik Orhan Camii (1335), Bursa Orhan Camii (1339-40), Bursa Koca Naip Camii (XIV. yüzyıl ikinci yarısı) gibi yapılarda tek renkli ve aynı formlara sahip sırlı çinilerdir³⁶. Birçok yapıda farklı renkteki ve farklı formdaki sırlı çiniler bir araya getirilerek de süslemeler yapılmıştır. Bursa Yeşil Camii(1419-24), Bursa Muradiye Camii(1425-26), Bursa Muradiye Medresesi(1425-26), Bursa Cem Sultan Türbesi(1479) ve Bursa Şehzade Ahmed Türbesi'nin(1514),duvar yüzeyleri, farklı renk ve formdaki tek renk sırlı çinilerle kaplanmıştır³⁷.

Tek renk sırlı çini plakaların çok yaygın olmayan bir diğer kullanımı da, bu çini plakaların üstüne altın yaldızla süsleme yapılıdır. Görünümü oldukça zenginleştiren sır üstü bir teknik olan bu uygulama birçok yapıda kullanılmışsa bile günümüze çoğu yapıda ulaşamamıştır. Altınla yaldızlama tekniğinin nasıl yapıldığı konusu hakkında çok bilgi yoktur. Tek renk sırlı çinilerin üzerine desenler, muhtemelen altın varakların eritilip sürülmesiyle ya da ıstampa ile basılmasıyla bezenmiştir³⁸. Anadolu Selçuklu eserlerinden olan Konya Karatay Medresesi(1251) ve Divriği Ulu Camii Türbesi'ndeki sanduka(1228) altın yaldızlı, bitkisel motifli çiniler görülür³⁹.Erken Osmanlı dönemi Bursa ve Edirne yapılarından Bursa Yeşil Camii(1419-24), Edirne Şah Melek Camii(1429) de tek renk sırlı çini tabakaları üzerinde altın yaldızlı süsleme görülür. Süslemeler, çininin tamamını ya da orta kısmını kaplar. Altın yaldız, fırınlanmadığı veya çok düşük ısıda fırımlandığı için fazla dayanıklı

³⁴ ÖNEY, Gönül; **a.g.e.** 1987, s.69.

³⁵ ANILANMERT, B; **a.g.m.** İstanbul, 1997, s.407.

³⁶ GÜRHAN, G. Sevinç; **a.g.m.** 2007b, s.206.

³⁷ GÜRHAN, G. Sevinç; **a.g.m.** 2007b, s.206.

³⁸ GÜRHAN, G. Sevinç; **a.g.m.** 2007a, s.219.

³⁹ GÜRHAN, G. Sevinç; **a.g.m.** 2007b, s.206.

değildir⁴⁰. Bu nedenden dolayı günümüze ulaşan örneklerin büyük çoğunluğu kötü haldedir. Bu dönem çinilerinin benzerlerini gördüğümüz Timur devri eserlerinde de altın yıldız kullanımı vardır. Tebriz Gök Mescid (1465) altın yıldız süslemenin kullanıldığı yapılardan biridir⁴¹.

Tek Renk Sırlı Çinilerde hamur yumuşakken kalıp basılarak kabartma desenler ve yazılarla şekillendirmeler de yapılabilir. Bu tür süslemeler Bursa lahitlerinde görülür⁴².

B.MAVİ-BEYAZ ÇİNİLER

Erken Osmanlı döneminde ‘mavi-beyaz’ grubu olarak adlandırılan sıratlı teknikli yeni bir çini grubudur⁴³. Anadolu Selçuklu döneminde, saraylarda kullanılan sıratlı tekniğinin, farklı bir uygulaması olan mavi-beyaz çiniler Erken Osmanlı mimarisinde görülür. Bu çinilerin kuvars yoğunlukları, sert ve beyaz hamurludur⁴⁴. Motifler, beyaz zemin üzerine mavi tonlarıyla işlenir. Ancak, koyu zemin üzerine beyaz renkli motiflerde yapılır⁴⁵. Ayrıca, Edirne Muradiye Camii’nde görüldüğü gibi, eflatun rengin mevcut olduğu örneklerde vardır. Bu çinilerin imalatı İznik ve Kütahya’da yapılmıştır⁴⁶. Mavi-beyaz çinilerin eski yayınlarda ‘Kütahyalı İbrahim’ (Abraham) çinileri olarak da adlandırılmıştır⁴⁷. Ermeni azınlıkların, sipariş üzerine veya kiliseler için mavi-beyaz çini ürettikleri kitabeli eserlerden anlaşılmaktadır⁴⁸. İngiltere’de Godman koleksiyonundan British Museum’a intikal eden 1510 tarihli ejder kulplu

⁴⁰ ÖNEY, Gönül; **a.g.e.** 1976, s.11.

⁴¹ ÖNEY, Gönül; **a.g.e.** 1987, s.61.

⁴² ÖNEY, Gönül; **a.g.m.** 2003, s.704.

⁴³ GÜRHAN, G. Sevinç; **a.g.m.** 2007a, s.225.

⁴⁴ GÜRHAN, G. Sevinç; **a.g.m.** 2007a, s.225.

⁴⁵ GÜRHAN, G. Sevinç; **a.g.m.** 2007a, s.225.

⁴⁶ ÖNEY, Gönül; **a.g.m.** 2003, s.708.

⁴⁷ ÖNEY, Gönül; **a.g.e.** 1987, s.69.

⁴⁸ ÖNEY, Gönül; **a.g.e.** 1987, s.69.

bir ibrikte Ermenice ‘Kütahya’lı Abraham’ ibaresi geçer.1529 tarihli başka bir sürahide de Ermenice ‘Kütahya İşi’ yazılıdır⁴⁹.

Hamuru porseleni hatırlatacak kadar sık dokuludur⁵⁰. Büyük ustalıkla işlenen desenleriyle yüksek kaliteli çinilerdir. Desenler genelinde beyaz zemin üzerine mavi ile uygulanır. Bazı örneklerinde koyu mavi zeminde kullanılmıştır⁵¹. Mavi-beyaz çinilerin süslemelerinde genellikle 14. ve 15. yüzyıllarda Çin’de üretilen Ming-Yuan devri porselenlerinin hatırlatan motifler görülür⁵². Bu desenler şakayık, lotus, krizantem çiçekleri ve ejder figürleri, Çin bulutu desenleridir. İslami motiflerde kullanılmıştır. Bu desenler ise geometrik kafesler içinde tam ve yarım palmet desenleri, rumilerdir.

Mavi beyaz çinilerin erken örneklerinde mavi tonları koyu bezeme ise çok yoğun ve sıktır. 16.yüzyıla uzanan daha geç örneklerde, daha açık mavi ve firuze, eflatun renklerinin kullanıldığı gözlenir. Sır şeffaf ve renksizdir⁵³.

Mavi- beyaz çinilerin ilk ve ana merkezi İzniktir, Prof. Dr. Oktay Aslanapa’nın kazılarında ortaya çıkmıştır. Mavi-beyaz çinilerin yardımcı üretim merkezi Kütahya’dır. İznik’in üretime ne zaman geçtiği konusunda kesin bir bilgi olmamaktadır. İznik’ten ilk söz eden, belge günümüzde İstanbul Topkapı Sarayı arşivindedir.1496 tarihli belgede ‘Ligen-i İzniki’ kaydı vardır. İznik’in çini üretimindeki değerini ve önemini işaret eden bu hazine kayıdır. Bu kayıt bu tarihten önce İznik’te gelişmiş ve ün kazanmış bir işçiliğin olduğunu da kanıtlar⁵⁴. Son dönemlerde yapılan araştırmalarda özellikle erken dönem XV. yüzyıl mavi-beyaz örneklerinin seramik kalitesi ve birleşimleri nedeniyle İznik örneklerinden

⁴⁹ ÖNEY, Gönül; **a.g.m.** 2003, s.709.

⁵⁰ ÖNEY, Gönül; **a.g.e.** 1987, s.69.

⁵¹ ÖNEY, Gönül; **a.g.m.** 2003, s.708.

⁵² ÖNEY, Gönül; **a.g.m.** 2003, s.708.

⁵³ ÖNEY, Gönül; **a.g.m.** 2003, s.709.

⁵⁴ ÖNEY, Gönül; “Beylikler ve Erken Osmanlı Devri”, **Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı**, İstanbul, 1993,s.292.

ayrıldığı, bu örneklerin İstanbul veya yerli üretim olduğu belirtilmektedir. Renkli sır tekniği ile işlenen bu gruptaki örnekler Tebrizli ustalara mal edilmektedir⁵⁵.

Mimari eserlerde nadir rastlanan mavi-beyazlar kaliteli örneklerdir. Mavi-beyaz çinilerin kullanıldığı bazı yapıtları şöyle sıralayabiliriz: Edirne’de II.Murat(1436), Üç Şerefeli(1437-48), Manisa’da Valide(1522) camileri, Bursa’da Yeşil Camii içinde yer alan Sitti Hatun lahdi(1421), Şehzade Cem(1479), Şehzade Mahmut(1506) ve Şehzade Ahmet(1429)türbeleri.⁵⁶ Edirne Üç Şerefeli Cami’de(1437-1448), Manisa Valide Camii (1552) de mavi-beyaz çinilerin kullanıldığı yapılar arasında sayılır⁵⁷.

Edirne Muradiye Camii’nin duvarlarını ve mihrabını süsleyen mavi-beyaz çiniler, yapıyı süsleyen renkli sır tekniğindeki çinilerle tezat yaratır(1436). Yapının mihrap nişindeki stalaklitleri oluşturan mavi-beyaz çiniler çiçek, yaprak, sarmaşık desenleriyle, Bursa örneklerinden daha üstün bir işçiliği işaret eder⁵⁸. II. Muradiye Camii’nde (1436) renkli sır tekniğindeki çinilerle birlikte kullanılan kaliteli mavi-beyaz çinilerin İznik yapımı olduğu tartışmalıdır. Sanat Tarihçileri bu çinileri Edirne işi olarak kabul eder⁵⁹.

Mavi–beyaz çiniler özel seramik koleksiyonlarında ve müzelerde lüks seramik olarak yer alırlar. Vazo, sürahi, tabak, çanak, kandil, ibrik gibi eserler Türkiye’de özellikle İstanbul Topkapı Sarayı, İbrahim Paşa Sarayı (Türk ve İslam Eserleri) ve Sadberk Hanım müzelerinin de sergilenmektedir⁶⁰.

Erken Osmanlı Mavi-beyaz Çinilerinin benzer örnekleri Şam ve Kahire’de de bulunmuştur. İncelemeler sonucu bu çinilerin kalite ve desen bakımından bazı farklar gösterdiği görülür. Şam mavi beyaz çini örneklerini, Şam’da El Hali Tebrizi Türbesi’nde ve Ulu Camii’nde (1430), Hama Kaylani Camii’nde (15.yüzyıl), Amerika’da Santa Barbara’da Lockwood De Forest’in evinde, Duesseldorf Hetjens

⁵⁵ GÜRHAN, G. Sevinç; **a.g.m.** 2007a, s.225.

⁵⁶ ÖNEY, Gönül; **a.g.e.** 1987, s.70.

⁵⁷ ÖNEY, Gönül; **a.g.m.** 1993, s.292.

⁵⁸ ÖNEY, Gönül; **a.g.m.** 2003, s.708.

⁵⁹ ÖNEY, Gönül; **a.g.m.** 1993, s.291.

⁶⁰ ÖNEY, Gönül; **a.g.m.** 2003, s.709.

Müzesi'nde buluruz⁶¹. Şam'daki El Hali Tebrizi Türbesi mavi-beyaz altıgen çinileri arasında üçgen biçimli firuze çinileri kullanılmıştır. Londra'da Victoria ve Albert Müzesi'nde sergilenen, Şam'dan geldikleri sanılan mavi-beyaz bir grup çini Kahire İslam Eserleri Müzesi'ndeki örneklerle benzerlerken bir grup mavi-beyaz çiniler Şam'daki mavi-beyaz çini örnekleriyle paralellik gösterir. Bu çinilerin çoğunda altıgen formundaki çinilerin ortasında içi mavi rozetli ufak bir beyaz yıldız yer alır⁶².

Şam mavi-beyaz çinilerinin hamuru sert ve gri-beyaz renklidir. İznik örnekleriyle kıyaslandığında daha gevşek dokulu çinilerdir. Şam mavi-beyaz çinileri genellikle altıgendir. Anadolu örneklerinden biraz daha küçük oldukları dikkati çeker(çap:16,5-19). Bu çinilerin dikdörtgen olanları daha çok bordür çinisi olarak kullanılmıştır. Kare formlularının ölçüleri genellikle 23x23cm.çapındadır. Şam mavi-beyaz çinilerin desenleri beyaz zemin üzerine kobalt mavisiyle fırça darbeleriyle yapılır. Motifler de siyah, mor, firuze bir kontur kullanılır. Mor ve kobalt mavisi bezeme çinilerde yaygındır. Anadolu örneklerinde olduğu gibi Uzak Doğu etkili çiçekler, asimetrik yerleştirilmiş sivri yapraklı çiçek motifleri, sarmaşıklar, ibrik desenleri sıklıkla görülür⁶³.

Kahire İslam Eserleri Müzesi'ndeki mavi-beyaz çiniler genelde Şam ve İznik mavi-beyaz çini örnekleriyle benzemekle birlikte, bu çiniler bezeme ve renklendirme açısından bazı ayrıcalıklar gösterirler. Altıgen formlu çinilerin 16,5-17-5cm.çapında, kare formlu çiniler ise,21x21 cm.dir. Bezemeler Şam örneklerinden daha dikkatli yapılmış, Çin etkili çiçekler, ejder, kuş, zümrüdü anka, ibrik, madalyon, palmet, dal şekilleri çeşitlilik gösterir. Bazı çinilerde kobalt mavisi bezeme, daha koyu bir konturla işlenmiştir. Firuze, açık yeşil ve eflatun, gri süslemelerde görülür. Geç tarihli olan yeşil ve eflatun renkte olan mavi beyaz çiniler Şam örneklerine bezer. Bu çinilerin süslemeleri dışavurumcu bir karakterle, serbest çizilmiştir⁶⁴.

⁶¹ ÖNEY, Gönül; a.g.e. 1987, s.70.

⁶² ÖNEY, Gönül; a.g.e. 1987, s.70.

⁶³ ÖNEY, Gönül; a.g.e. 1987, s.70.

⁶⁴ ÖNEY, Gönül; a.g.e. 1987, s.70.

New York Metropolitan Müzesi'nde sergilenen altıgen mavi beyaz çiniler ve Londra Victoria ve Albert örnekleri eskiden Şam Ulu Camii'nden gelen eserler olarak tanınıyordu Prof. John Carswell, araştırmalarının sonucu, bu mavi-beyaz çinilerin Mısır mavi-beyaz çinisi olarak tanıtmıştır. Başarılı Mısır mavi-beyaz çinileri Sultan Kayıtbay Şadırvanı'nda(1468, bugün çiniler İslam Eserleri Müzesi'nde),Kahire'de Seyide Nefise(15.yüzyıl), Sultan Kansu, Seydi Ali Nemci(16.yüzyıl) türbelerinde görürüz⁶⁵.

C.RENKLİ SIR TEKNİĞİNİN KÖKENİ VE ORTAYA ÇIKIŞINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER

Erken Osmanlı döneminde kullanılan renkli sır tekniği, çini sanatında yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu dönem yapılarında gerek tekniğin işlenişi, gerek motif ve kompozisyon zenginliği, gerekse renk skalasıyla, Erken Osmanlı dönemi çini sanatının karakteristiği niteliğindedir. Erken Osmanlı döneminde mimaride kullanılan, renkli sır (Querde Secca) adını alan yeni teknikli çiniler 15.yüzyıldan 16.yüzyıl ortalarına kadar görülür⁶⁶.

Renkli sır tekniğindeki çiniler serbest kuvars ve yüksek silis oranlı kırmızı hamurla yapılır⁶⁷. Bu çinilerde desenler hamura basılarak veya kazılarak işlenir⁶⁸. Çini fırımlandıktan veya kurutulduktan sonra madan mavi, firuze, lacivert, siyah, beyaz, sarı, mor veya eflatun, fıstık yeşili renkli sırlarla desen boyanır. Genellikle sırla hamur arasında astar yoktur. Renkli sırla işlenmiş desenlerin birbirine karışmaması için aralarına balmumu veya nebati yağ, mangan karışımı sürülür. Çiniler fırımlandıktan sonra desenler arasındaki balmumunun erimesi ile desenler

⁶⁵ ÖNEY, Gönül; **a.g.e.** 1987, s.70.

⁶⁶ ÖNEY, Gönül; **a.g.e.** 1976, s.64.

⁶⁷ ÖNEY, Gönül; **a.g.m.** 2003, s.707.

⁶⁸ ÖNEY, Gönül; **a.g.e.** 1976, s.64.

arasındaki konturlar çini hamurunun renginde kırmızı olarak belirir. Nebati yağ karışımından oluşan konturlar ise siyah rengi alır. Bazen sırlı satırların arasında, çini mozaikte olduğu gibi mat kırmızı, sert macun gibi kısımlarda görülebilir. Böylelikle renk skalasına kiremit kırmızısı da eklenmiş olur. Renkli sırlı çiniler hazırlandıktan sonra son olarak yer yer altın yaldızla da süslenir. Renkli sır tekniği, İslam çini sanatında İspanya'da da yaygındır⁶⁹. Renkli sır tekniğinin İspanya'da uygulanan ikincil usul, sır araları iplikle sırlanmasıdır. Fırınlanma sırasında iplikler yanar. Bu nedenle bu tekniğe Batı literatüründe kuru iplik anlamına gelen 'cuerda seca' adı verilmiştir⁷⁰. Renkli sır tekniğindeki çinilerde tekniğin getirdiği kolaylık nedeniyle karmaşık ve sıkışık bitkisel desenler, çiçekler, kıvrım dalları, nesih ve sülüs ayet ve kitabe yazıları işlenebilmiştir⁷¹. Desenle genellikle üç katlı veya ajur gibi oyulmuş görülür. Bu üstün bir zevk ve işçilik ürünüdür. Desenlerdeki şakayık, krizantem, lotus motifleri Anadolu'ya Timur orduları ile gelmiş ve bu motifler Doğu etkilerini yansıtır⁷².

Renkli sır tekniği İslam sanatında ilk olarak 13.yüzyılda İran da 'Lakabi' olarak adlandırılan seramikler de görülür. İran'da renkli sır tekniğinin mimaride kullanılması Timuri ve Safeviler devrindedir⁷³. Renkli sır tekniği 14.-15.yüzyıllarda Tebriz, Semerkant ve Buhara'da özellikle Timur devri eserlerinde gelişmiştir⁷⁴. Bu teknik Timur ve Safavi dönemlerinde geniş yüzeyleri kaplamak amacıyla üretilen çiniler de yaygın biçimde kullanılmıştır⁷⁵. Erken Osmanlı döneminde yapılmış olan renkli sır tekniği çiniler Timurlu örnekleri ile büyük benzerlikler gösterir. 14.yüzyıl'da Bursa'da, sonra Edirne'de, 16.yüzyıl'da da İstanbul'da görülmesinden dolayı, gezgin sanatçılar tarafından uygulandıkları düşünülür⁷⁶.

⁶⁹ ÖNEY, Gönül; **a.g.m.** 2000, s.665.

⁷⁰ ÖNEY, Gönül; **a.g.m.** 2003, s.707.

⁷¹ ÖNEY, Gönül; **a.g.e.** 1976, s.64.

⁷² ÖNEY, Gönül; **a.g.m.** 2003, s.707.

⁷³ ÖNEY, Gönül; **a.g.e.** 1976, s.65.

⁷⁴ ÖNEY, Gönül; **a.g.m.** 2003, s.707.

⁷⁵ PORTER, Venetia; **a.g.e.** 2005, s.8.

⁷⁶ ANILANMERT, B. ; **a.g.m.** 1997, s.407.

1402’de Timur’un Anadolu seferi Anadolu’ya çeşitli Timurlu ve İranlı ustasının gelmesine yol açtığı gibi, bazı Anadolu’lu ustaların da Timur ordusu tarafından Semerkant’a götürülmesine sebep olmuştur⁷⁷. Bursa Yeşil Cami’nin mihrabında okunan Tebrizli ustaların imzası renkli sır tekniği çinilerin kökenini açıklar. Hünkar mahfilinde ismi okunan ‘Muhammed El-Mecnun’ yazısı ile çini ustasının adını görmekteyiz. Yapı da taş kitabe üzerinde adı geçen Bursalı Ali İbni İlyas Ali yapının bütün süslemesini idare eden nakkaştır⁷⁸. Nakkaş Ali İbni İlyas Ali’nin Timur ordularıyla Semerkant’a giden ustalar arasında olduğu ve orada eğitildiği görüşü vardır⁷⁹. Tebrizli lakabını da bu suretle almış olmalıdır. Sanat çevrelerinde benzer olaylarla lakap adlandırma sık görülür⁸⁰. Nakkaş Ali İbni İlyas Ali beraberinde getirdiği Tebrizli ustaların çalışmalarını da kontrol altına almıştır. Yeşil Cami ve külliyesinin Timur yapılarıyla süsleme benzerlikleri yanında devrin üslup birliğini göstermesi bakımından da önemlidir⁸¹. Bursa’yı Semerkant’taki camiler ve Şah Zinde mezarlığındaki türbeleriyle Orta Asya’ya bağlamaktadır⁸². Yine Timur’un Şehri Sebz’deki bitmemiş Ak Saray Sarayı bu özellikleri taşımakta, Bursa Erken Osmanlı yapılarında görülen renkli sır tekniğindeki çiniler Semerkant eserlerinden malzeme ve teknik olarak çok üstündür. Tebriz’de bu tarz çinilere rastlanmamasının sebebi, ustaların Bursa çinilerinde sadece talimatı tatbik etmeleridir⁸³.

Semerkant ve İran üzerinden Anadolu’ya ulaşan renkli sır tekniği çinilerinin tekniği ve yapım yeri konusunda henüz sonuca varılamamıştır⁸⁴. Osmanlı dönemi çinilerinin imalat merkezi olan İznik kazılarında sadece ufak parça halinde renkli sır tekniğiyle yapılmış çini bulunmuştur⁸⁵. (Res. 200) Bu parça imalat aşamasında kalmış bir çinidir. Bursa, Edirne ve İstanbul’daki yapılarda kullanılan renkli sır tekniğiyle

⁷⁷ ÖNEY, Gönül; **a.g.e.** 1987, s.71.

⁷⁸ CARSWELL, John; **a.g.e.** 2006, s.13.

⁷⁹ ÖNEY, Gönül; **a.g.e.** 1987, s.71.

⁸⁰ Önder M-İzzet H.haz: “Osmanlı Devri Çini ve Seramikleri”, **Türk Çini Sanatından Örnekler**, İstanbul, 1986, s.37.

⁸¹ YETKİN, Şerare; **a.g.e.** 1986a, s.209.

⁸² CARSWELL, John; **a.g.e.** 2006, s.13.

⁸³ DEMİRİZ, Yıldız; **Osmanlı Mimarisi’nde Süsleme I Erken Devir 1300-1453**, İstanbul, 1979, s.19.

⁸⁴ GÜRHAN, G. Sevinç; **a.g.m.** 2007a, s.223.

⁸⁵ ASLANAPA, Oktay-YETKİN, Şerare-ALTUN, Ara; **İznik Çini Fırınları Kazısı II. Dönem 1980-89**, İstanbul 1989, s.143.

yapılmış çiniler, yapıların yanında kurulan geçici atölyelerde üretilmiştir. Her üç kentte de görülen eserlerdeki renkli sır tekniğindeki çinilerdeki desen ve kalite özellikleri de bu savı kanıtlar niteliktedir. Ancak bugünümüze kadar kesin sonuca varılacak renkli sır tekniği üretilen fırınlar bulunamamıştır⁸⁶.

Renkli sır tekniğinin uygulandığı çinilerde, karmaşık bitkisel kompozisyonlar görülür. Çiçekler, yapraklar, şakayıklar, sarmaşıklar, palmet ve rumiler en çok kullanılan motiflerdir. Teknik kolaylık nedeniyle bitkisel motifler tercih edilmiştir. Erken Osmanlı döneminde sülüs yazı ve kitabe bordürleri, belirli kompozisyon içerisinde verilmiştir.

Renkli sır teknikli çinilerde firuze, lacivert, mavi, siyah, beyaz, sarı, fıstık yeşili, ile altın yıldız kullanılır. Ayrıca, renkleri ayıran konturlar, kırmızı ve siyahtır. Bursa örneklerinde kırmızı konturlar altın yıldızla verilmiştir.

Erken Osmanlı döneminde, Anadolu da renkli sır tekniğinde yapılan çinilerin en başarılı örnekleri Bursa Yeşil Cami külliyesi(1421-22), Bursa Muradiye Camii, Edirne Muradiye camii'nde (1436), Edirne Şah Melek Camii'nin süslemelerinde renkli sır tekniği ile yapılmış panolar yer alır⁸⁷.

Erken Osmanlı döneminde görülen yeniliklerden bir tanesi de çini-mozaiik tekniğinin renkli sır tekniği ile birlikte kullanılmasıdır⁸⁸. Renkli sır tekniğinde kullanılan süsleme kompozisyonları, çini mozaiik tekniğinde tekrarlanmıştır. Bu çinilerde, firuze, mavi, kobalt mavisi, beyaz, fıstık yeşili ve sarı renkleri kullanılmıştır. Erken Osmanlı dönemindeki örnekleri Anadolu Selçuklu örnekleri aksine Timur devri eserlerinde olduğu gibi, bitkisel desenler, yuvarlak hatlar ve sülüs yazılar kullanılmıştır⁸⁹. Bursa Yeşil Camii(1419-24), Yeşil Türbe(1424-25) ve Muradiye Camii'nde(1425-26) yer alan çini mozaiik örnekler, Timur devri eserleriyle benzerlikleri çok fazladır⁹⁰.

⁸⁶ ÖNEY, Gönül; **a.g.m.** 2003, s.708.

⁸⁷ GÜRHAN, G. Sevinç; **a.g.m.** 2007a, s.221.

⁸⁸ YETKİN, Şerare; **a.g.e.** 1986a, s.202.

⁸⁹ ÖNEY, Gönül; **a.g.e.** 1987, s.62.

⁹⁰ GÜRHAN, G. Sevinç; **a.g.m.** 2007a, s.216.

Anadolu Selçukluları, Beylikler ve Erken Osmanlı dönemi eserlerinde az sayıda da olsa kabartma çiniler kullanılmıştır⁹¹. Erken Osmanlı dönemi çini örnekleri, Timur devri kabartmalı çinileriyle benzerlik gösterir⁹². Timur dönemi örnekleri, Selçuklu ve İlhanlı eserlerinde kabartmalı çiniler kalıplarda hazırlanırken, Timur dönemi örneklerinde, kazıma ve kesme yapılır⁹³. Özellikle bitkisel ve geometrik kompozisyonlar ve sülüs ve kufi yazıların oluşturduğu kompozisyonların kullanıldığı Timur dönemi eserlerinde, kabartmayla ve oymayla yapılan süslemeler, özellikle taçkapı süslemesinde kullanılır⁹⁴. Bursa Yeşil Türbe’de bu özellikleri görüyoruz. Bursa Yeşil Türbe taçkapının tamamını süsleyen renkli sır teknikli çinilerin bir bölümü, kabartma ve kazımayla yapılmış, ayrıca yazı bordürleri de aynı tarz süslemeyle sahiptir⁹⁵. Bursa Yeşil Camii’nde de benzer süsleme özellikleri görülür. Erken Osmanlı dönemi kabartma çinilerinin önemli özellikleri arasında helezonlar oluşturan kıvrık dallarda sayılabilir, yazı bordürlerinin altında yer alan bu bitkisel motifler, süslemeye kademelendirme getirmiştir.

⁹¹ GÜRHAN, G. Sevinç; **a.g.m.** 2007a, s.225.

⁹² GÜRHAN, G. Sevinç; **a.g.m.** 2007a, s.225.

⁹³ ÖNEY, Gönül; **a.g.e.** 1987, s.62.

⁹⁴ GÜRHAN, G. Sevinç; **a.g.m.** 2007a, s.225.

⁹⁵ GÜRHAN, G. Sevinç; **a.g.m.** 2007a, s.225.

III-KATOLOG

A.RENKLİ SIR TEKNİĞİ KULLANILAN BURSA YAPILARI

Erken Osmanlı Döneminde renkli sır tekniği çini süsleme kullanılan yapılar Bursa Yeşil Cami, Yeşil Medrese, Yeşil Türbe, Bursa Muradiye camii ve Bursa Muradiye Medresesi'dir.

BURSA YEŞİL CAMİİ

KATOLOG NO : 1

RESİM NO : 1-69

ŞEKİL NO : 1-2

İNCELEME TARİHİ: Mayıs 2008

YAPININ YERİ : Bursa Yeşil semtindedir.

a: Yapının Genel Mimari Özellikleri: Yapı zaviyeli cami grubuna girer. Kible eksenini yönünde uzunlamasına dikdörtgen planlı ibadet mekanı ortadan bir Bursa Kemeriyile ikiye ayrılmış ve iki büyük kubbe ile örtülmüştür. Sağda ve solda ibadet mekanı boyunca sıralanmış üçer oda, zaviyeli camilere özgü yan kanatları oluşturur. Bunlardan öndekiler ibadet mekanına bir kapıyla bağlanır. Ortadakiler ise bütün enlerini kaplayan bir kemerle açılarak ibadet mekanının yan eyvanlarını oluşturur. En gerideki odaların ise ibadet mekanı ile bağlantısı yoktur. Bunlara taçkapısından içeriye doğru uzanan dehlizin iki yanında bir koridorla ulaşılır. Bu dehlizin öbür ucu bir kapıyla caminin içine açılır. Kapının iki yanında ve üzerinde toplam üç tane mahfil girintisi vardır. Orta kubbenin üzerinde bir aydınlık feneri, bunun altında ise sekizgen bir şadırvan havuzu bulunur. Yapı kesme taştan inşa edilmiştir. Yeşil Cami'nin giriş cephesinde son cemaat yeri yoktur. Beden duvarındaki üzengi taşlarından, beş gözlü bir son cemaat yerinin yapılmadan bırakıldığı anlaşılmaktadır. Bu cephenin iki ucundan yükselen minareler özgün değildir⁹⁶.

⁹⁶ DEMİRİZ, Yıldız; a.g.e. 1979, s.331.

b. Yapıdaki Süslemenin Genel Tanımı: Bursa Yeşil Camiinin süsleme programı muhteşemdir. Yapı taş işçiliği, mukarnas, kalem işleri, alçı, ahşap işçiliği özellikle çinileriyle dikkati üzerine çekmektedir.

Caminin mermer kaplı cephelerindeki pencere söveleri, kemer tablaları, cemaat yerine bakan üst kattaki maksurelerin şebekeleri, taçkapısının çevresi kabartma yazılarla, rumiler ve kıvrık dallarla çok zengin bir şekilde süslenmiştir. Özellikle pencere kemerlerinin tablalarında ve taçkapısının kemer köşeliklerinde yer alan kabartmalar Selçuklu taş oymacılığında izler taşır⁹⁷.(Res. 2-4) Yapı dönemin bezeme özelliklerini yansıtan başyapıttır.

Yeşil cami de doğu, batı ve güney eyvanlarında ve orta mekanın, güney batı ve kuzey batı köşe odalarının kubbe geçiş öğelerinin içlerinde, kimisinin kubbe içinde, ikisinin de duvarlarında kalem işleri vardır.(Res. 17-18-19) Yapıda kalem işlerinin orijinal olanları orta mekanı örten kubbenin üçgenlerinin kuzeydoğu yönünde olanların içlerinde yer alır⁹⁸. Bir kökten çıkan iri hatayiler ve yapraklardan oluşan buket kompozisyonu üçgenin içini doldurmuştur. Buket kompozisyonu yapıda malakari olarak mihrap üstündeki pencerede alınlıklarında da vardır. Yapıda ayrıca bu buket tasarımı mavi-beyaz çinilerin bazılarında da görülür. Yapının kuzey doğu eyvanının dilimleri içinde ve kimi üçgenlerin içlerinde yer alan dilimli rozet motifi kalem işleri onarım görmüş olmalarına rağmen, yapının özgün kalem işeri arasındadır⁹⁹. Güney batı köşe odasında yer alan kalem işleri, 17.yüzyıl ve 18.yüzyılın başlarına tarihlenir¹⁰⁰. Batı eyvanının kubbe içi de, onarımlarla özgünlüğünü kaybetmiştir. Kuzey batı köşe odasının güney duvarının üst kısmındaki iri çiçekli, kalın dallı, kalem işleri geç 18.yüzyıla ait olmalıdır.

Yapının mukarnas ve benzeri süslemesi de başarılı işçilik gösterir. Yapıda portal ve portal yan nişleri, harim büyük kemer ayağı ve hünkar mahfili ön kubbesi,

⁹⁷ ANONİM; “Yeşil Külliyesi”, **AnaBritannica**, İstanbul, 1993, C.22, s.392.

⁹⁸ TANINDI, Zeren; “Yeşil Caminin Kale İşi Süslemeleri”, **Payitaht Bursa’da Kültür ve Sanat Sempozyum Kitabı(07-08 Nisan 2006-Bursa)**, Bursa, 2006, s.115.

⁹⁹ TANINDI, Zeren; **a.g.m.** 2006, s.116.

¹⁰⁰ TANINDI, Zeren; **a.g.m.** 2006, s.116.

çeşitli kubbelerde geçiş ögesi, mihrapcıkların yaşmaklarında, pencere sövelerinde, mihrap yaşmağında mukarnas ve benzeri süsleme görülür.(Res. 7) Kubbelere geçiş kısımlarında mukarnaslar, üçgen ve baklava kuşakları sıva ile, mihrap yaşmağı çini ile meydana getirilmiştir. Yapıda kullanılan diğer mukarnas süslemeler ise beyaz mermerden oyulmuştur. Kubbeye geçiş bölgelerinde baklavalı ve üçgen basit düzen görülür. Yapıda pencere sövelerinin hepsinde mukarnas bulunmaktadır ve hepsi birbirinden farklıdır. Bazıları palmetle bazıları çift sarkıtla ve palmetle sonuçlanmış farklılık ve hareketlilik sağlanmıştır. Portal yan nişi, kemer ayağı ve mihrapta mukarnas süsleme birbirine benzeyen bir kompozisyon gösterir. Yukarıda istiridye kabuğuna benzer formda başlayan niş, birkaç sıra mukarnastan sonra sarkıtlarla devam eder. Yapıda en zengin mukarnas ise portali süsler. Mukarnas nişlerinin bir sırası istiridye kabuğu şeklindedir, yıldız veya damlalarla sonuçlanan çok zengin sarkıtlarla nişin bütünü hareketlendirilmiştir. Uçlar ise iki köşede sarkıt, diğer taraflarda ise çok dilimli mızrak uçları şeklindedir.

Yapıdaki alçı süsleme tabhanelerde ve hünkar mahfili yan odalarında yer alır.(Res. 13-14-15) Alçı süsleme bir çeşit stuko'dan kabartma olarak meydana getirilmiştir. Alçı süslemeli bölümün alınlık kısmının ortasında ajurlu bir kabara bulunur. Tabhanelerde duvarın tam ortasında ocak, bunun yanında maşalık ve bunun hemen yanında çeşitli boylardaki dolap nişleri yer alır. Üst kısım geometrik süslemeli panolar yer alır. Bordür ve köşelikler dışında bütün alan sonsuz geometrik yüzey süslemeleriyle kaplıdır. Motif düzenleri alçı süslemede lotus-palmet frizi ile sonuçlanır. Büyük bölümler birbirinden mukarnas frizleriyle ayrılmıştır. Panolarda sekiz veya on köşeli yıldızlarla oluşan geometrik ağ motifi yer alır.Niş köşeliklerinde rumili, bordürler de yine çoğunlukla çeşitli Rumili kıvrık dal süslemesi kullanılmıştır.

Ahşap işçiliği yapıda taçkapı ve çeşitli pencere kepenklerinde görülür.(Resim 9-10-11-12) Ahşap işçiliğinde künde kari ve tek levhadan oyma ile yapılan işçilik görülür. Yapının taçkapısı ve kepenkler üçer pano halinde düzenlenmiştir.(Res. 9-10) Hepsinde üst pano kıvrık dal süslemeli sülüs yazı ile bezenmiştir. Taçkapısında ayrıca kufi yazı da bulunur. Orta ve alt panolar yıldız-çokgenli bölmelere ayrılmış,

içleri çeşitli motiflerle bezenmiştir. Orta pano şemse bölmeli, çok girift kıvrık dal süslemesi yer alır. Alt bölümde ise girift örgülü, kufi yazı karakterli süsleme bulunur. Yazı özelliğini kaybetmiş durumdadır.

Özellikle çinilerin renklerinden dolayı adlandırılan yapının çinileri muhteşemdir¹⁰¹. Yapı koyu renkli çini dekoruyla eşsiz bir mekan teshiri yaratır. Caminin kapısından girince sağda ve soldaki müezzin mahfilleri ve üst katta hünkar mahfili tavanlarına kadar çini süslemeye sahiptir.(Res. 20-21) Caminin duvarları 2.50 metre yüksekliğe kadar altıgen yeşil çinilerle kaplanmıştır. Bu çinilerin aralarında üçgen firuze çiniler yer alır. 15 metre yükseklikteki mihrap rumi ve hatailerin hakim olduğu süsleme programına sahiptir¹⁰². Yapının bazı yerlerinde kullanılan çiniler mozaik tekniğindedir. Yeşil Camii'nin müezzin mahfillerinin tavanlarında, mahfilin pencere tavanlarında ve hünkar mahfilinin orta avluya açılan kemerlerin karın kısmındaki alanda çini-mozaik tekniği kullanılmıştır.(Res. 35-38) Müezzin mahfillerinin düz tavanlarının orta bölümünde büyük bir madalyon yapılmıştır. Madalyon geçmelerle birbirine bağlanmış palmet ve rumilerden oluşan, son derece girif bir desenden ibarettir. Madalyon, palmet dizisinden oluşan bir bordürle sınırlandırılmıştır. Madalyonun dışında kalan diğer kesimlerde de, girift bir süsleme hakimdir. Süslemenin renk skalası çok geniştir. Zemin renginin ayırt edilemediği süslemede palmet, rumi, hatai, rozet çiçekler ve yaprak desenleri kullanılmıştır. Bu desenler patlıcan moru, eflatun, sarı, firuze, kobalt mavisi ve beyaz renkleriyle yapılmıştır. Sırsız bırakılan motiflerin ya da boşlukların kırmızı macunla doldurulduğu görülmektedir¹⁰³. Mahfillerin kuzeydeki koridora açılan pencere tavanlarında çini-mozaik tekniği ile yapılmış panolar yer alır. Bu panolardaki süslemede dilimli Rumiler arasına yerleştirilmiş, kozalak benzeri motifler simetrik olarak yerleştirilmiştir. Panonun etrafında da kartuşlar halinde düzenlenmiş bir bordür yer alır. Köşelere denk gelen kartuşlar içerisinde, hatai ve şakayık benzeri motifler yer alır. Aralarda yer alan kartuşlar içerisinde ise yazılar yer alır.

¹⁰¹ ASLANAPA, Oktay; **Türk Sanatı El Kitabı**, İstanbul, 1992, s.154.

¹⁰² DEMİRİZ, Yıldız; **a.g.e.** 1979, s.331.

¹⁰³ YETKİN, Şerare; "Türk Çini Sanatından Bazı Önemli Örnekler ve Teknikler", **Sanat Tarihi Yıllığı**, II, İstanbul, 1986b, s.94.

Yeşil Caminin Hünkar mahfili, orta avluya ve gerisindeki mekana Bursa kemerleri ile açılmaktadır.(Res. 49) Bu kemerlerdeki çini süsleme diğer örneklerden farklıdır. Bu alanda aynı kompozisyonu, renkli sır tekniği ile işlenen kompozisyon, kemerin ortasında çini-mozaiik tekniğiyle devam ettirilmiştir.(Res. 51) Renkli sır tekniği ile yapılmış alanlarda geometrik kompozisyonun içi; palmet, rumi, çiçek ve yapraklarla tamamlanmıştır. Bu motiflerde, firuze, beyaz, fıstık yeşili ve kobalt mavisi kullanılmıştır. Çini-mozaiik tekniği ile yapılan bölümde ise firuze renkli on kollu yıldızlar hariç altın yaldızla yapılmıştır.

Yeşil Caminin iç duvarlarında tek renk sırlı çiniler yoğun şekilde kullanılmıştır. Cami'nin mihrabı, müezzin mahfilleri, hünkar mahfili, harim ve giriş eyvanı ve yan eyvanlarda tek renk sırlı çini kullanılmıştır. Tek renk sırlı çinilerin büyük bir kısmının altın yaldızla bezenmiş olduğunu görüyoruz. Altın yaldızlı bezemelerde genellikle bitkisel karakterli motifler tercih edilmiştir.(Res. 29-33-34-37)

c. Yapıdaki Renkli Sır Tekniğindeki Çiniler:

1.Renkli Sır Tekniğinde Çinilerin Yapıda Kullanıldığı Yerler: Bursa Yeşil Cami'nde çok zengin bir çini süslemeyle karşılaşılır. Cami'nin mihrabı, müezzin mahfilleri, hünkar mahfili, harim ve giriş eyvanı ve yan eyvanlarda tek renkli sırlı çinilerin üstlerindeki bordürleri ve tabhane mekanlarındaki pencere alınlıkları, tamamen renkli sır tekniğindeki çinilerle bezenmiştir.(Resim 26-29-32-41-44-45-61-64-65-67)

2. Malzeme ve Teknik: Renkli sır tekniğindeki bu çinilerin önemli sayılabilecek bir kısmı kabartmalı ve kazıma teknikli süslemelerdir. Çini hamuru kırmızıdır. Çinilerde firuze, lacivert, beyaz, sarı gibi bu tekniğin klasik renklerin yanında yer yer kırmızı kontör dikkati çeker. Çinilerde bazı yerlerde altın yaldızda

kullanılmıştır. Hünkar mahfilinin zemini, renkli sır tekniği kullanılan çinilerle kaplanmıştır¹⁰⁴.(Res. 52-56) Hünkar Mahfilinin duvarları, tavanı, korkulukları kabartmalı çinilerle kaplanmıştır. Zemin de düz çiniler kullanılmıştır.

3.Motif ve Kompozisyonlar: Yapının mihrabı, çeşitli genişliklerde yedi bordürle çevrelenmiştir.(Res. 63) Mihrap mukarnas yaşmaklı, üç yüzlü bir nişten meydana gelmiştir.(Res. 64) Nişin yukarısında dikdörtgen aynalık yer alır. Niş iki yandan demet sütunçelerle sınırlandırılmıştır. Mihrap en yukarıda bir palmet dizisi ile taçlandırılmıştır. En dışta basit bir kıvrık dal bordürü yer alır. Bunu içeriye doğru geniş bir yazı şeridi izler. Nesih ve kufi yazılar iç içe geçmiş, rumili spiral kıvrık dallarla bezenmiştir. Mihrabın alt kısmında yazının yerini örgülü kufi yazı etkisi bırakan çok girift geçmeler alır. Üçüncü bordür üç sıra mukarnastan oluşur.(Res. 66) Daha sonra da sonsuz düzende geometrik çokgen ve altı köşeli yıldızlı bir kompozisyonun parçası olan geniş bordür yer alır.(Res. 68) Bunu takiben iki bordür kaval silmeler üzerindedir. Dıştaki bordür boyuna, içteki bordür ise enine gelişen palmet bölmelidir. Rumi ve hatai kıvrımların kartuşlar içinde yer aldığı geniş bordürlerle mihrabı çerçeve kısmı tamamlanır. İç bordür, aynalığıda altan sınırlar. Aynalıkta, çerçevesindeki kufi ve nesih yazılı bordürün daha geniş ve zengin, dar bir bitkisel çerçeve içinde yer alır. Köşeliklerde çok zengin bir kompozisyon görülür. Köşeliklerde rumili ve çiçekli kıvrık dalların iç içe geçtiği spiral kıvrık dallı bezeme görülür. Köşeliğin sütunçelerle birleştiği yerler de sağda usta kitabesi, solda küçük yazılı levhalar yerleştirilmiştir.(Res. 65) Sütunçelerin gövdesi kaval demeti şeklinde olup, kıvrık dal bordürleriyle bezelidir. Nişte simetri esasına uygun sonsuz düzende rumi dekoru görülür.

Mihrabın tamamı renkli sır tekniğinde çinilerdir.(Res. 63) Firuze, lacivert, beyaz ve açık yeşil renklerle altın yaldız kullanılmıştır. Mihrapta en çok kullanılan motifler rumilerdir. Geniş bordürde, köşelikte rumiler hatai tarzı çiçeklerle birlikte

¹⁰⁴ YETKİN, Şerare; "Bursa Yeşil Camii'nin Hünkar Mahfilindeki Çiniden Zemin Döşemesi", Prof. Dr. Yılmaz Önge Armağanı, Konya, 1993, s.97.

kullanılmıştır. En dıştaki bordürde ise tamamen bitkisel dekor kullanılmıştır.(Res. 67)

Yapıda duvar ve alnlık çinileri ana eyvanında, yan eyvan duvarlarında, tabhanelerde, hünkar mahfilinin yanındaki odaların duvarlarında birbirine benzeyen düzende çinilerle kaplıdır. Duvarların alt kısımları altıgen ve üçgen sadece altıgen veya dar beyaz çinilerle sınırlandırılmış altıgen çinilerle bezenmiştir. Her duvar yüzeyi dar bordürle sınırlandırılmıştır. Eyvanlarda duvar kaplamasının yukarısı pencere lento ve kemerlerini dolaşan yazı frizleri vardır. Diğer yerlerde pencere ve kapıların sivri kemerli alnlıkları dini konulu yazılarla kaplanmış, bazı alnlıklar ise simetrik dallı süsleme kullanılmıştır. Duvarların üst kısımlarında Allah, Muhammed ve ilk altı halifenin adlarının yazılı olduğu madalyonlar da süslenmiştir.

Bordülerin çoğu basit rumili, bazıları daha zengin rumili veya çiçekli bir bezemeye sahiptir. Sonuncu bordür mihrabın da en dış bordürünü teşkil etmektedir. Üst bordürlerin yazıları da kufi ve nesih karışımı her iki yerde rumili spirial kıvrık dallarla bezelidir. Alnlıklarda da nesih yazılar rumili kıvrık dallarla süslüdür. İki alnlık ise mihrap köşeliğine benzer süslenmiştir. Duvar çinilerinin bordürleri renkli sır tekniğindedir. Kullanılan renklerde renkli sır tekniğinin tipik renkleridir. Altıgen ve üçgen çinilerden bazıları palmetli rumili rozetlerden farklı altın bezemelidir. Duvar çinilerinin üslubu daha sade ve ferah bir süsleme tekniğini gösterir.

Zemin kattaki mahfiller ve giriş bölümü duvarlarındaki çinilere baktığımızda; loca şeklindeki mekanın bütün duvarları ile tavanı ve kemerlerinin alt ve dış yüzü tamamen renkli sır tekniğinde yapılmış çinilerle kaplıdır.(Res. 24-35) Duvarların alt kısımları, lacivert altıgen çini levhalarla ve nesih-kufi yazı bileşimi geniş üst bordürle yan eyvanların benzeridir.(Res. 27-30) Üst duvarlar da ise çiçek ve rumilerle bezeli iç içe geçmiş üçgenlerden oluşan sonsuz bezeme kullanılmıştır. Tavan, ortada daire madalyon ve dışta dar bordürle bezenmiştir.(Res. 26) Bordür kıvrık dallı bitkisel, madalyon bordürü ise enine gelişen lotus-palmet frizinden oluşur. Madalyonun dışında zemin palmet bölmeli olup, rumili ve hataili kıvrık

dallarla süslenmiştir. Kemer soffitinde tavan süslemesiyle yakınlık gösteren geniş bordürler yer alır. Kemer aşağıda mukarnasla sonuçlanır.

Mahfilin camiye açılan yüzünde palmetli bir çift bordür bezemesi görülür.(Res. 32) Aynalıkta ise mahfil duvarındaki yazı tarzında bir yazı frizi vardır.

Giriş eyvanı duvarlarında karşılıklı olarak birbirinin eşi iki büyük madalyon vardır.(Res. 39) Bu madalyonların süslemesi mahfil tavanındaki madalyonunkine benzer. Dışta palmet bölmeler arasında enine gelişen rumili bir bordür, ortadaki esas bölümde ise ışınal olarak altı defa tekrarlanan kıvrık dallı simetrik kompozisyonlar yer alır. İki bölüm arasında inci dizesi görülür. Hakim motif rumi ve hatalerdir. Uslubu mihraptaki gibidir.

Hünkar mahfilin bütün duvarları ve tavanı, giriş kemeri ve camiye açılan kemeri ile korkuluğu tamamen çini kaplıdır.(Res. 49-50-51-52) Duvar, tavan, korkuluk şebekesi ve mahfilin camiye bakan yüzündeki geniş yüzeyler sekiz ve beş köşeli yıldızlar meydana getiren geometrik ağ sistemi ile bezenmiştir. Tavan ile duvarların birleştiği bölümdeki mukarnaslar da aynı planı tekrarlar. Bu sistemi meydana getiren çiniler renkli sır tekniğinde kabartma, korkulukta ise şebeke şeklinde ajurludur. Kemerlerin iç ve dış yüzeylerindeki köşelikler kıvrık dallı kompozisyonlarla süslüdür. Bursa kemerinin ortasında beş ve on köşeli yıldızlarla bezenmiştir. Burda renkli sır tekniği yerini mozaik çiniye bırakmıştır.(Res. 51) Mahfilin motiflerinde geometrik geçmeler görülür. Bu sistemin yıldız ve çokgen bölmeleri kabartma rumi ve çiçeklerin birlikte kullanıldığı küçük simetrik dolgularla süslenmiştir. Kemerin ayağında yapının çini ustasının adını veren yazılar bulunur. Bölümler birbirinden palmet-lotus veya çiçek bordürleri ile ayrılmıştır. Aşırı dolgulu süsleme dikkati çeker. Altıgen firuze çiniler arasında lacivert üçgenlerden oluşan duvar kaplaması, mozaik çini tekniğinde basit geometrik bordürlerle çevrelenmiştir. Aynı bordür, kapı kemerini ve köşeliklerini de çerçeveler. Köşelikte firuze, lacivert ve beyaz çinilerden rumili sade bir dekor meydana getirilmiştir.

d.Tarihlendirme ve Geçirdiği Onarımlar:

Yeşil Cami'nin beş yerinde inşası ve süslemesiyle ilgili kitabeler vardır¹⁰⁵.

İnşa Kitabesi: Taçkapısı üzerinde, üç satırdır.(Res. 2)

Bimi'l-lâhi-r-rahmani'r-rahim ve'l-i'tisam bi keremihi el-amin masnu'sani'el-gutre ve masug sâig el-kudre a'nî hâzihi'l-buk'ati'l-kerime nasaha min nusahi cenneti'n-naim ne-sahtu bi-takdiri'l-azizi'l-alim ve ravzatün min riyazi'l-ukbâ-nesectu bi-zehreti'l-hayati'd-dünya

tebahserat alâ'laktari ve tezâllet dunehâ'l-esmâr ma-semaha bi-misliha'l-edvar mâdâra'l-felek'd-devvâr vakafa's-sultani'l a'zam ve'l hâkân el-ekrem sultanü'ş-şark ve'l-garb ve hakanu'l-Acem ve'l-Araba el-müeyyed bi-te'yîdi-i Rabbi'l-âlemîn giyâsü'd-dünya ve'ddin

es-sultan ibn es-sultanu es-sultan Muhammed ibn Bâyezid ibn Murad ibn Orhan halleda'l-lahu'fi hilafeti'l arz mülkehu ve ecrâ fi bahri'l-muradât fulkehu bi'l-emni te'sîsehâ ve tevdîdehâ ve teşdîd erkâniha ve teşyidiha ve attafaka itmâmuha fi-zilhicceci hacete isneyn ve işrine ve seanimie.

Mimar Kitabesi: Yapının taçkapısının iki yanında yer alır.(Res. 2)

Hacı İvaz ibn Ahi Bayezid gufire lehumâ
Râkımühû ve nâzımühû ve mutkinu kavâninihi akallü hademi bânihi.

Nakkaş Kitabesi: Yapıda hünkâr mahfili yukarısında duvardadır.(Res. 57)

Kad teme nakş-ı hâzihi'limareti'ş-şerife bi-yedi afkari'n-nâs Ali ibn İlyas Ali
Fî evâhiri ramazani'l-mubareke sene seb'a ve işrine ve seanimie.

¹⁰⁵DEMİRİZ, Yıldız; a.g.e. 1979, s.331.

Usta Kitabesi: Hünkar mahfilinde çini üzerinde yazılı ve mihrapta çini üzerindedir.(Res. 57-65)

Ameli Muhammed Mecnun

Ameli ustadan-ı Tebriz.

Yapının vakfiyesine İstanbul Belediye Kütüphanesi Mu'allim Cevdet Fermanlar kısmında yer alır¹⁰⁶. Yapının banisi Çelebi Sultan Mehmed'dir¹⁰⁷. Mimarı Hacı İvaz bin Ahi Bayezid'dir. I. Mehmed ve II. Murad zamanın vezirlerindedir. Yapının kitabelerine göre cami H.Zilhicce 822\M. Aralık 1419-Ocak 1420 'de yapılmıştır¹⁰⁸. Yapının süslemesi ise H.Ramazan 827\M. Ağustos 1424'de tamamlanmıştır. Yapının tamirleri 1552 yılından beri yapılmaktadır ve yapının tamirleri hakkında vesikaları vardır. Yapıda 1775 yılında onarım yapılmış kubbenin kurşunları tamir edilmiş ve kalem işleri de onarılmıştır. Yapıdaki kalem işlerinin onarımıyla ilgili bilgi kısaca 1623, 1743, 1775 tarihli belgelerde vardır¹⁰⁹. Kalem işleriyle ilgili son onarım ise, nakkaş İsmail Sönmez tarafından 1937-51 yılları arasında yapılmıştır¹¹⁰. En son önemli tamiri yapının 1855 depreminden sonra 1863'te Parvilee tarafından yapılmıştır¹¹¹.

Yapı günümüzde bakımlı ve ibadete açıktır.

¹⁰⁶ AYVERDİ, H.Ekrem; **a.g.e.** 1989, s.49.

¹⁰⁷ KUBAN, Doğan; "Osmanlı Mimarlığı", **Osmanlı Uygarlığı**, C.2, Ankara, 2003, s.653.

¹⁰⁸ DEMİRİZ, Yıldız; **a.g.e.** 1979, s.331.

¹⁰⁹ TANINDI, Zeren; **a.g.m.** 2006, s.116.

¹¹⁰ TANINDI, Zeren; **a.g.m.** 2006, s.116.

¹¹¹ DEMİRİZ, Yıldız; **a.g.e.** 1979, s.333.

BURSA YEŞİL MEDRESE**KATOLOG NO** : 2**RESİM NO** : 69-95**ŞEKİL NO** : 2**İNCELEME TARİHİ:** Mayıs 2008

YAPININ YERİ : Bursa Yeşil semtindedir. Bura Yeşil Camii Külliyesi içinde yer alır. Yeşil Camiinin Batı cephesinde yer alır.

a.Yapının Genel Mimari Özellikleri: Yapı açık avlulu, kible tarafındaki büyük eyvanı kareye yakın plandan taşkın, dört eyvanlı, tuğla hatıllı taş yapıdır.

b.Yapıdaki Süslemenin Genel Tanımı: Yapının süsleme programında taş, tuğla-sırlı-tuğla duvar işçiliği görülür. Yapı küfeki taşı, sırlı tuğla ve bazende az olmak üzere tuğlaların mozaik anlayışı içinde kullanılmasıyla inşa edilmiştir. Taş işçiliğindeki desen özelliklerinde; yapının batı ve doğu duvarındaki pencere alınlıklarının hemen hepsi, firuze sırlı çinilerin küçük karelerin dama tahtası şeklinde dizilmesiyle meydana getirilmiştir. Bazılarında tek tük farklı renkte sırlı çini parçaları görülür. Özellikle medresenin doğu cephesinde kalan bölümde bu şekildedir.(Res. 74-75)'de görülen örnekte farklılık vardır. Bu alınlık üzerinde geometrik süslemeli lacivert-beyaz bir çiniden kesilmiş parçalar vardır. Yapıda ön pencere alınlıkları üzerindeki çini süslemeler günümüze kadar sağlam gelebilmiştir. (Res. 76-77-78) Ön pencere alınlıklarında dik üçgen şeklindeki firuze sırlı çinilerin alternatif dizilmesi ile basit bir mozaik görüntüsü elde edilmiştir.(Res. 77) Konkav sekizgen şeklinde firuze sırlı çinilerle süslenen pencere alınlıkları da yapıda hareketlilik sağlamıştır.(Res. 80)

Yapıda mukarnas süsleme derslane eyvanı geçiş elemanı olarak ve medresenin eyvan tavanının çerçevesinde görülür. Dershanede mukarnas tuğla üzerine sıva ile yapılmıştır. Batı eyvan tavanı eteğinde ise renkli sır tekniğı çinilerle meydana getirilmiştir.(Res. 90) Dershanedeki mukarnas alt kısımları mızrak ucu şeklinde sonuçlanır. Batı eyvan tavan eteğinde basit badem şeklindedirler.

c . Yapıdaki Renkli Sır Tekniğindeki Çiniler:

1. Çinin Yapıda Kullanıldığı Yerler: Medresenin taçkapısında ve yan eyvan tonozunda renkli sır tekniğinde yapılmış çiniler görülür.(Res. 87-90)

2. Malzeme ve Teknik: Renkli sır tekniğindeki çinilerin hamuru kırmızıdır. Çiniler tekniğın klasik renkleri kullanılarak yapılmıştır. Çinilerde firuze, sarı, beyaz, ve açık yeşil kullanılmıştır. Ayrıca altın bezemede kullanılmıştır çinilerde.

3. Motif ve Kompozisyonlar: Medresedeki giriş eyvanındaki çiniler sırlı tuğla zemine çerçeve ile sınırlandırılmıştır.(Res. 87-88-89) Bu çinilerden bir bölümünün zemin dolgusu veya geniş bordürlere ait çinilerden kesmedir. Devşirme izlenimi bırakan bu çinilerden bir kısmı yıldızlı geometrik yüzey bezemelidir. Batı eyvanda tonozunun ayna kısmında çinilerden mukarnaslı bir çerçeve içinde dar bir çift bordürle sınırlanmıştır. Ortada yirmi köşeli yıldız meydana getiren çok grift örgü sistemi görülür. Bölmelerin içleri simetrik kıvrık dallı küçük panolar şeklinde bezenmiştir. Çinilerdeki motiflerde palmet, rumi ve lotuslar görülür.

d.Tarihlendirme ve Geçirdiğı Onarımlar: Yapıyı yaptıran kişi Çelebi Sultan Mehmed'dir¹¹². Yapının kitabesi yoktur. Yapının mimarı belli değildir. Yeşil caminin mimarı Hacı İvaz Paşa'nın da bu yapıyla ilgili olduğunu ileri sürmektedir

¹¹² DEMİRİZ, Yıldız; a.g.e. 1979, s.385.

Yıldız Demiriz¹¹³. Yapının vakfiyesi Bursa Yeşil Camii vakfiyesiyle aynıdır¹¹⁴. Yapı Yeşil Camii ve Yeşil Türbeyle aynı tarihlidir(1419-1424)¹¹⁵. Yapı günümüze kadar çeşitli tamirler geçirmiştir. Ekrem Hakkı Ayverdi bu tamirler üzerinde durmuştur¹¹⁶.

Yapı 1970 yılına kadar Bursa müzesi olarak kullanılmıştır. 1972 yılında müzesin yeni yerine taşınmasından sonra, Bursa Türk İslam Eserleri Müzesi haline getirilmiştir. Günümüzde de Bursa Türk İslam Eserleri Müzesi'dir.

¹¹³ DEMİRİZ, Yıldız; **a.g.e.** 1979, s.385.

¹¹⁴ AYVERDİ, H.Ekrem; **a.g.e.** 1989, s.95.

¹¹⁵ DEMİRİZ, Yıldız; **a.g.e.** 1979, s.385.

¹¹⁶ AYVERDİ, H.Ekrem; **a.g.e.** 1989, s.95.

BURSA YEŞİL TÜRBE**KATOLOG NO** : 3**RESİM NO** : 94-104**PLAN NO** : 3**İNCELEME TARİHİ:** Mayıs 2008

YAPININ YERİ : Bursa Yeşil semtindedir. Yapı Yeşil Cami'nin karşısındaki küçük tepecik üzerinde inşa edilmiştir.

a. Yapının Genel Mimari Özellikleri: Caminin güneyinde yer alan yapı sekizgen planlıdır.(Res. 95) Türbe, yüksek bir kasmağa oturan bir kubbeyle örtülüdür. Alçak mezar odası, zemin kotundan ancak iki basamak yükselen türbe zeminin altındadır. Yapının beden duvarları tuğla ağırlıklıdır. Duvar örgüsü itinalı olmayan karışık taş-tuğla ile yapılmıştır. Yapının saçak kısmı küfeki taşı ile yapılmıştır. Köşelerde mermer pilastrlar ve her yüzde pilastrlar arasında kalan ve türbenin iki sıralı pencereleri mermerden sivri kemerli ve kalın çerçeve içine alınmıştır. Yapının gövde duvarları mermer saçak ile biter.

b. Yapıdaki Süslemenin Genel Tanımı: Yapının yoğun bir süsleme planı vardır. Anadolu'da çoğunlukla çini süsleme bir iç bezeme malzemesi olarak kullanılmıştır. Yeşil Türbe'nin dış cephesinde de çini kaplamalar görülür.(Res. 95) Yapının çini süslemeleri muhteşemdir. Yeşil Türbe'nin süsleme programında ahşap işçiliğinin de güzel örneği vardır.

Yeşil Türbenin taçkapısı künde-kari ve düz satırlı oyma tekni-kle yapılmıştır. Kapı kanatları üçer pano halinde düzenlenmiştir. Panolar yıldızlı ve çokgenli geometrik yüzey süslemesi ile oluşturulmuştur. Alt ve üst panoda bölmeleri daire parçaları meydana getirmiştir. Panolara çerçeve oluşturan kısımlarda ise uzun kartuşlar ve daire madalyonlar, sülüs ve kufi yazılar yer alır.

Yeşil Türbe'nin bütün cephe duvarlarının dikdörtgen, firuze tek renkli sırlı çiniler ile kaplıdır. Yeşil Türbe'nin pencere tavanları çini-mozai-k tekni-ği kullanılarak süslenmiştir.(Res. 103) Bu tavan süslemesinde ortada yuvarlak bir pano bulunmaktadır. Bu pano içerisinde, simetrik yerleştirilmiş dört iri palmet, geçmelerle birbirine bağlanmıştır. Madalyon dışında, köşelere denk gelecek şekilde yerleştirilmiş dört adet damla motifi de görülür. Yeşil Türbe'nin iç kısmında yoğun şekilde tek renk sırlı çiniler de kullanılmıştır.(Res. 101) Tek renk sırlı çiniler yeşil renkli olup türbenin iç duvarlarını kaplar. Türbenin içinde yer alan dört sanduka(Çelebi Sultan Mehmed'in ki hariç) yeşil, firuze, kobalt mavisi ve beyaz renkli tek renk sırlı çinilerle kaplıdır¹¹⁷. Yapıda mavi-beyaz çini de kullanılmıştır. Türbe de Sitti Hatun sandukasında kullanılmıştır¹¹⁸. Sandukanın baş, ayak ve etek kısmında, mavi-beyaz sıratlı teknikli çiniler kullanılmıştır. Firuze tek renk sırlı altıgen çiniler arasına yerleştirilen üç adet altıgen formlu mavi-beyaz çinilerde, stilize çiçek motiflerinden oluşan süsleme tekrarlanmıştır¹¹⁹. Zemin beyaz, motifler kobalt mavisi renklidir. Edirne Muradiye Camii'nin harim duvarını süsleyen çinilerle benzerlik gösteren bu çinilerin, bu yapıdan getirildiği veya üretim fazlası olduğu düşünülür¹²⁰.

c. Yapıdaki Renkli Sır Tekni-ğindeki Çiniler:

1.Çinin Yapıda Kullanıldığı Yerler: Türbenin taçkapısında, mihrabında, duvarlarında ve Çelebi Sultan Mehmed'in sandukasında renkli sır tekni-ğiyle yapılmış

¹¹⁷ GÜRHAN, G. Sevinç; **a.g.m.** 2007a, s.219.

¹¹⁸ GÜRHAN, G. Sevinç; **a.g.m.** 2007a, s.227.

¹¹⁹ GÜRHAN, G. Sevinç; **a.g.m.** 2007a, s.228.

¹²⁰ GÜRHAN, G. Sevinç; **a.g.m.** 2007a, s.228.

çinilerle süslüdür¹²¹.(Res. 97-98-99-101) Türbe içinde duvarları kaplayan yeşil tek renk sırlı çinilerin ortasında yer alan büyük şemse motifleri, renkli sır tekniği çinilerle işlenmiştir¹²².(Res. 102)

2.Malzeme ve Teknik: Türbedeki çinilerin çoğu renkli sırlı çinilerle süslüdür.Çini hamuru kırmızıdır. Mihrap ve portal de önemli bir bölüm kabartma çinilerle kaplıdır. Renkli sır tekniğindeki çinilerde klasik renkleri olan tekniğin firuze, lacivert, sarı, beyaz ve açık yeşil yanında yer yer de kırmızı kontur kullanılmıştır. Bu çinilerde altın bezemede kullanılmıştır.

3.Motif ve Kompozisyonlar: Portal bölgesinde süslemeye rumi-palmet-lotus motifleri hakimdir. Kabartma çinilerin çoğunda bunların iç detayları belirtilmemiştir. Bunun dışında kufi yazı başlıca süsleme elemanıdır portalde. Türbe çini süslemesinde klasik Osmanlı Devrine geçişte aşırı bir süsleme görülür. Portaldaki çini süsleme dilimli yarım kubbeden itibaren yer alır. Yarım kubbede her dilimde aynı uzunlamasına gelişen simetrik kıvrık dallı bordür uzanır. Bu bordürü takip eden üçgen baklavalı geçiş bölgesinde ise baklavalarda haçvari eksene göre simetrik, üçgenlerde ise basit simetrik kıvrık dallı panolar görülür. Örgülü kufi bezemeyi bir bordür ve bir sıra mukarnası kitabe bölgesi takip eder. Yapı da orta ve yan duvarlardaki kitabe kartuşlarını ve basık kapı kemeri ile yan nişleri aynı bezeme çevreler. Bu bezeme çok plastik kabartma kıvrık bordürdür. Kitabe yazısı nesih olup, bir satır kufi ile ve kıvrık dallarla birlikte işlenmiştir. Yan nişler beş cephelidir ve her birinde palmet bölmeli simetrik kıvrık dallı bir bordür görülür. Yaşmak mukarnası basit nişlerden oluşmakta, mızrak uçları ile sonuçlanmaktadır. Köşelikte serbest kıvrık dallı dolgu, çevrede ise kıvrık dallarla bezenmiş örgülü kufi bordür görülür.

Türbe de iç ve dış duvar bordürlerinin çoğu aynı olup, kartuş bölmeler arasında rumili girift kıvrık dal süslemelidir. İç alınlıkların birinde daha basit Rumili bordür vardır. Şemselerle bir dış alınlığın çevresinde ise Yeşil Cami mihrabının çiçekli dış

¹²¹ ÜNVER, A. Süheyl; **Yeşil Türbe Mihrabı(824-1421)**, İstanbul, 1955, s.13.

¹²² GÜRHAN, G. Sevinç; **a.g.m.** 2007a, s.221.

bordürü tekrarlanmıştır. Rozetler ve goncalar kullanılmıştır. Şemse iç dolgularında iç konturu belirtilmemiş rumiler, alınlıklardaki kıvrık dallarda da basit rumiler görülür. İç ve dış duvarlardaki çini süsleme portal çini süslemesine göre daha sadedir. Yapıda duvar yüzeyleri, pencere ve alınlıklar ile duvarın üst kısmındaki dikdörtgen panoyu dar kıvrık dal bordürleri çerçevelemiştir. Panoda iç içe geçmiş çokgenlerden bezeme, alınlıkta ise kıvrık dallarla süslü dini konulu nesih yazılar yer alır. İç alınlıklarda da aynı bezeme tekrarlanmıştır. Duvarın iç yüzeyinin alt bölümü altıgen firuze çinilerle kaplıdır. Her yüzeyde pencerelerin iki yanında birer defa tekrarlanan şemseler bulunur.(Res. 102) Şemseler mihrap ve kapının iki yanında yarıdan kesilmiş haldedir. Oval şemsenin zemini çapraz eksene göre simetrik kıvrık dal motifleri ile süslenmiş ve etrafları bitkisel basit kıvrık dal bordürü ile sınırlandırılmıştır. Şemseler altta ve üstte palmetlele son bulmuştur.

Türbenin mihrabında, dört genişçe bordür yer alır.(Res. 97-98-99) Çerçeve içinde örgülü sütunçelerle süslenmiştir. Dikdörtgen planlı niş, mukarnaslı yaşmak ve kabartmalarla süslü köşelikten oluşmaktadır. Çok iri palmetlerden bir akroterle taçlandırılmıştır. Mihraptaki çerçeve, dıştan içe doğru sırası ile bütün türbede duvar yüzeylerini çevreleyen kıvrık dal bordürü, kıvrık dallarla süslü nesih yazı frizi, üç sıra mukarnastan meydana gelen bordür ve sekiz köşeli yıldızların ana motifin görüldüğü sonsuz geometrik desenin parçası olan geniş bordürden oluşur.Niş yaşmağında mukarnaslar çok sadedir. Nişlerin yüzeyi simetrik kıvrık dal panoları ile süslenmiştir. Sütunçeler mukarnas başlıklıdır. Sütunçeler birbirine örülü demet paye şeklindedir. Dış çerçevenin en dış bordürü ile geometrik geniş bordür, sütunçelerin çevresini de dolaşır ve sadece niş zemininde dikdörtgen bir yüzeyi açıkça bırakır. Yukarıda dar bir lotus-palmet frizi, ortada kufi ve nesih yazılardan kıvrık dallarla bezenmiş birer satır kartuş ve dilimli kemerle bölünmüş ana yüzey olarak bezenmiştir. Niş zemininde köşelikler serbest kıvrık dallarla süslenmiştir. Kemerin içinde kalan bölümde iki şamdan ve bir kandil ile bezenmiş, zemini ise vazolardan çıkan çiçeklerin bezediği kıvrık dallarla süslenmiştir. Mihrabın büyük köşeliği serbest kıvrık dal süslemeli bir iç, içinde kufi ve nesih yazıların birlikte kullanıldığı kartuşlara bölünmüş bir dış kısımdan oluşur. Yazı kartuşlarının aralarında ise üç

yerde yarım küre şeklinde, çiniden ajurlu olarak yapılmış iri kabalar yer alır.(Res. 100)

Türbenin mihrabında bordür, köşelik, akroter, geometrik bölme içleri gibi yerlerin hemen hemen hepsi ile yazıların aralarında bütün motifler rumi grubundandır.(Res. 97-98-99) Sütünçe üzerlerinde yer yer çiçek motifleri vardır.(Res. 98) Buna karşın niş zemini tamamen farklı motiflerle bezenmiştir. Vazo, kandil, şamdan ve mum gibi çini üzerinde bu devirde görmeye alışmadığımız motifler yanı sıra vazodan çıkan çiçekler de deviri için naturalist görünüşleriyle dikkati çekmektedir. Çinilerde hatai, nar çiçeği, şakayık ve karanfile benzeyen çiçekler kullanılmıştır. Çiçeklerin dalları natüralist bir yaklaşımdadır. Türbenin mihrabında ihtişama önem verilmiştir. Niş zemininde ise natüralist üslup devrini aşmıştır ve ileriye işaret eder. İslam dünyasına özgü bir özellik de cami mihrabındaki şamdanlardır¹²³.(Res. 98) Bunlar tipik kısa boylu Timur stilindedir ve üzerlerinde asılı mineli camdan yapılmış lambalar kesin olarak Memluktardan esinlenmiştir¹²⁴. Burada ve daha sonra ilk Osmanlı başkenti Bursa'da bu iki 15. yüzyıl başı örneklerinde Osmanlı süsleme repertuarının elementleri bir araya getirilmiştir.

Çelebi Sultan Mehmed'in sandukası, renkli sır tekniği çinileriyle muhteşemdir.(Res. 101) Lahit, firuze tek renk sırlı dikdörtgen çini plakalarla kaplı sekizgen bir setin üzerinde yer alır. Sandukanın üstü ve geniş kenarları kabartmalı sülüs yazılı kitabeyle bezenmiştir. Bu kitabede Çelebi Sultan Mehmed'in adı ve ölüm tarihi verilmektedir¹²⁵. Çelebi Sulatan Mehmed'in lahdinde, sarı renkli kabartmalı sülüs yazının altında, spiraller oluşturan kıvrım dallar ile bu kıvrım dallar üzerinde yer alan şakayıklar, mine çiçekleri ve yapraklardan oluşan bir bezeme yer alır. Bu bezeme son derece hareketli bir görünüm yansıtmaktadır.

¹²³ CARSWELL, John; a.g.e. 2006, s.16.

¹²⁴ CARSWELL, John; a.g.e. 2006, s.16.

¹²⁵ AYVERDİ, H.Ekrem; a.g.e. 1989, s.113.

d.Tarihlendirme ve Geçirdiği Onarımlar:

Türbenin kapı üzerinde Arapça inşa kitabesi vardır ¹²⁶.

Hazihi't-türbete'l-merhum es-saidu'sh'şehid es-sultan ibn es-sultan Muhammed ibn Bâyezid Han fî cumâde'l-ulâ arbain ve işrine ve semanimie.

Türbenin ahşap kapısı üzerinde banî ve bina emini ve usta kitabesi vardır¹²⁷.

Bism es-sultan el-mağfur Muhammed ibn Bâyezid

İbn Murad ibn Orhan ibn Osman

bi-işareti vezir sahib tedbir

Hacı İvaz ibn Ahî Bayezid

Amelü Ali ibn Hacı Ahmed Tebrîzî

Yapı Çelebi Sultan Mehmed için ölümünden sonra yaptırılmıştır¹²⁸. Türbenin mimarı bilinmemektedir. Ahşap kapısı üzerinde türbenin inşasının Hacı İvaz Paşa'nın yönettiği yazılıdır. Türbenin kitabesine göre, H.824\M. 1421'de ölen Çelebi Sultan Mehmed için yapılmıştır. Onun içindir ki yapı 1424-25 yıllarına ait olmalıdır ¹²⁹. Yeşil Cami vakfiyesinde türbeden bahsedilmez ¹³⁰.

Yapıda 2008 yılı içerisinde restorasyon çalışmaları devam etmektedir.

¹²⁶ DEMİRİZ, Yıldız; **a. g. e.** 1979, s.385.

¹²⁷ ÜNVER, A. Süheyl; **a.g.e.** 1955, s.8.

¹²⁸ ÜNVER, A. Süheyl; **a.g.e.** 1955, s.11.

¹²⁹ DEMİRİZ, Yıldız; **a.g.e.** 1979, s.394.

¹³⁰ DEMİRİZ, Yıldız; **a.g.e.** 1979, s.394.

BURSA MURADIYE CAMİİ

KATOLOG NO : 4

RESİM NO : 103-133

ŞEKİL NO : 5

İNCELEME TARİHİ: Mayıs 2008.

YAPININ YERİ : Bursa Muradiye semtindedir.

a. Yapının Genel Mimarı Özellikleri: Cami, külliye'nin ana binasıdır. Caminin beş gözlü son cemaat yeri, arka arkaya iki büyük kubbeli harim kısmı ve iki yanda birer kubbeli tabhaneye sahiptir. Camii zaviyeli camii grubuna girer. Yapının duvarları üç sıra tuğla ve bir sıra moloz taşla örülmüştür.(Res. 112) Taşların ebadı birbirinden farklı olduğundan aralarına düşey tuğlalar yerleştirilmiştir. Yapının önünde yer alan beş gözlü son cemaat yeri dört mermer paye ve aralarında granit sütun üzerine oturmakta, ortadaki bölüm tamamen mukarnas dolgulu ve mukarnaslı tromplu kubbe, bunun iki yanında bölümler prizmatik üçgenli tromplu kubbe, en dıştaki iki yan bölümler aynalı tonozla örtülüdür.(Res. 104-105-107) Son cemaat yerine iki pencere ile doğudaki iç kolidora, batıdaki asma katına ait iki kapı açılmaktadır. Pencerelerden bozma oldukları anlaşılır bu kapıların. Prizmatik Türk üçgenlerine oturan ana kubbe üçgen trompludur. Sağ ve sol eyvan yine Türk üçgen kasnağına oturur. Caminin çift minaresi vardır.(Res. 104-112) Bir tanesinin tepesi kurşun kaplıdır, orijinal olan minare budur¹³¹. Doğan Kuban, Osmanlı Mimarisi kitabında Muradiye caminin minarelerinin ikisinin de 1855 yılındaki depremde yıkıldığından bahseder¹³².

¹³¹ YILDIZALP, Erhan; "Muraiye Külliyesi", **Bursa Defteri**, S.19, Bursa, 2003, s.113.

¹³² KUBAN, Doğan; **Osmanlı Mimarisi**, İstanbul, 2007, s.114.

b.Yapıdaki Süslemenin Genel Tanınımı: Caminin süslemesinde çini süsleme, tuğla-taş duvar işçiliği, mukarnas, kalem işi ve ahşap işçiliği görülür. Yapı da taş ve tuşla işçiliği dengeli bir şekilde karşımıza çıkar. Son cemaat yerinin revak cephesi, çeşitli boyut ve biçimde tuğlaların değişik geometrik örgüsüyle hareketlendirilmiştir.(Res. 104-112-113) Özellikle kuzey cephesi saçak silmesini alt kısmında bu süslemeye firuze sırlı tuğlalar katılmıştır. Mukarnas yapıda son cemaat yeri orta kubbesi tamamı ile diğer kubbelerin geçiş elemanı olarak kullanılmıştır.(Res. 105-122) Ayrıca caminin portal yan nişi ve harim büyük kemer yastığı ve giriş eyvanın eteğinde görülür.(Resim 116-117-130) Yapıdaki mukarnas süsleme kubbelerde tuğla üzerine sıva ile, portal yan nişinde beyaz mermere oyularak, büyük kemer yastığında ve giriş eyvanının tavanında çini olarak karşımıza çıkar. Yapıdaki kalem işleri ahşap üzerindedir. Giriş eyvanı ve eski müezzin mahfilinin yeni mahfilinde kullanılmıştır.(Res. 115-119) Mahfilin tavanında geometrik desenlerin ve çokgenlerin içice geçmesiyle oluşan ve ana motifini 12 köşeli yıldızların meydana getirdiği yüzey süslemesinde geometrik bölümler, simetri esasına dayanan rumi ve hataili desenlerle bezenmiştir.(Resim 119) Panonun merkezinde kabartma bir yıldız vardır. Panoyu kıvrık dal görünümündeki iri hatai tarzı çiçekli bir bordür çerçeveler. İşçilik son derece başarılıdır. Caminin kündekari tekniğinde yapılmış olan ahşap kapı dönemine aittir¹³³.(Resim 118) Kapı çok ince bitkisel motiflerle süslenmiş, az bölümü boş bırakılmıştır. Üst kartuşlarda küfi hatla, “Ya hayyü ya kayyüm ya ze’l-celali ve’l-ikram”, süslüs hatla da “Ya hafiyye’l-eltaf neccina mimma nehaf” yazılıdır¹³⁴.

Muradiye caminin çini işçiliği Erken Osmanlı Mimarisinin en güzel örneklerindedir. Caminin son cemaat yerine açılan dört penceresinden üçünün alınlıklarında çini-mozaiik tekniğiyle yapılmış süsleme yer alır.(Res. 108-109-111) Taçkapının doğusundaki iki pencere alınlığında, bitkisel süsleme vardır. Taçkapıya yakın ilk iki pencerede, iri palmet ve rumi, çiçek, yaprak ve kıvrımdalardan oluşan motif görülür.(Res. 108) Bu süslemede sarı, lacivert, firuze, siyah ve beyaz renkler

¹³³ YAVAŞ, Doğan; “Muradiye Külliyesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2006, C.31, s.196.

¹³⁴ YAVAŞ, Doğan; *a.g.m.* 2006, s.196.

kullanılmıştır. Taşkapının doğusundaki ikinci pencerede ise on kollu yıldızlardan ve beşgenlerden gelişen geometrik bir ağ, süslemeyi oluşturur.(Res. 110) Süslemenin üst kesiminde görülen on kollu yıldızın içerisinde geometrik bir motif vardır. Bu süslemenin benzeri, taşkapının batısındaki ikinci pencerenin alınlığında da tekrarlanmıştır. Ancak ufak ayrıntılarla farklılık gösterir. Süslemenin geometrik alanı geniş tutulmuştur ve on kollu yıldızın içerisinde çok yapraklı bir çiçek motifi yerleştirilmiştir.(Res. 109) Cami de giriş açıklığının batısındaki ilk pencerenin alınlığında çini bezeme yoktur.(Res. 111) Bugün kalem işi bir süsleme bulunan bu alınlıkta çini süsleme bulunmaması ilginçtir. Ancak yapı, çeşitli nedenlerden dolayı çeşitli zamanlarda tahrip olup onarım görmüştür¹³⁵.

Muradiye Caminin Bursa kemerli taşkapısının yüzeyi, çini-mozaik tekniği ile yapılmış çinilerle bezenmiştir.(Res. 106-114) Bu süsleme bitkisel motifler ağırlıklıdır. Oldukça iri palmet ve rumiler kullanılmış, küçük çiçek, hatailer,yaprak ve kıvrık dallar kompozisyona oluşturur.

Muradiye Camii'nin iç süslemesinde tek renkli sırlı çinilerde kullanılmıştır. Camideki duvar panoları altıgenlerden oluşmaktadır.(Res. 120-121-122) Bu çini duvarlar firuze altıgenlerin her kenarına birer lacivert altıgen yerleştirilmiş, arada kalan üçgen boşluklar ise beyaz levhalarla doldurulmuştur. Caminin harim bölümündeki bir bölüm çinide ise beyaz dar çinilerle meydana getirilen baklava bölmelerin içleri lacivert altıgenlerle doldurulmuş, merkeze firuze bir çini yerleştirilmiştir.(Res. 122-124-125)

c.Yapıdaki Renkli Sır Tekniğindeki Çiniler

1.Çinin Yapıda Kullanıldığı Yerler: Tek renkli çinileri çevreleyen dikdörtgen bordürlerde, renkli sır tekniğiyle yapılmış çiniler kullanılmıştır.(Res. 121-126-128)

¹³⁵ DEMİRİZ, Yıldız; a.g.e. 1979, s.265.

2.Malzeme ve Teknik: Bordürler de lacivert zemin üzerine firuze, beyaz ve sarı olarak çok renklidir.

3.Motif ve Kompozisyonlar: Caminin kompozisyon prensibine baktığımızda duvarların alt kısımlarında altıgen, üçgen, kare ve dar uzun çubuklar şeklindeki çinilerin her duvar yüzeyindeki alanın etrafı kıvrık dal bordürleri ile sınırlandırılmıştır. Duvar çinilerini çevreleyen bordürler rumi ve pametlerden oluşmakta ve kıvrık dal bordürleri yer yer kartuş şeklinde kesilmektedir.

d.Tarihlendirme ve Geçirdiği Onarımlar:

Yapı da taçkapı üzerinde üç satır Arapça inşa kitabesi vardır ¹³⁶.(Res. 115)

-Emere bi-binai hâzihi'l-imareti's-şerifi'l-mübareke Sultan'l-Arab ve'l-Acem Zıllu'llah

- fi'l-âlem es-sultan ibn es-sultan's-sultan Murad ibnMuhammed ibn Bayezid-han

-halleda'llahu mülkehu fi şehri Receb sene semanîn ve işrîne ve semanimie ve vakaa el-itmam fi şehri muharremi'l-haram fi şehri muharremi'l-haram min sene selâsîne ve semânimie.

Yapı Bursa İmareti vakfiyesinde zaviye olarak belirtilmiştir¹³⁷. Yapının vakfiyesinin tercümesi Vakıflar Genel Müdürlüğünde vardır¹³⁸. Yapının banisi Sultan II. Murad'dır ¹³⁹. Mimarı belli değildir¹⁴⁰. Yapının kitabesine göre inşasına H.Recep 828\M. Mayıs-Haziran 1425'de başlandı. H.Muharrem 830\M. Kasım

¹³⁶ DEMİRİZ, Yıldız; **a.g.e.** 1979, s.265.

¹³⁷ KUBAN, Doğan; **a.g.e.** 2007, s.114.

¹³⁸ DEMİRİZ, Yıldız; **a.g.e.** 1979, s.265.

¹³⁹ YAVAŞ, Doğan; **a.g.m.** 2006, s.196.

¹⁴⁰ DEMİRİZ, Yıldız; **a.g.e.** 1979, s.265.

1426'da tamamlandı¹⁴¹. Muradiye külliyesi 1855 depreminde zarar görmüş, külliye'nin cami hafifçe zedelenmiş, minaresi yarılmış, türbe kubbesi ayrılmış ve medresenin dersane ve duvarları zarar görmüş yapı büyük bir tatilat görmüştür¹⁴². Muradiye Camii'nin 2000 yılında defneciler tarafından portaldeki beyaz mermer madolyon süslemesi kırılmış yerine aslına uygun süsleme yeniden yapılmıştır.(Res. 132) Yapı günümüzde bakımlı ve ibadete açıktır.

¹⁴¹ DEMİRİZ, Yıldız; **a.g.e.** 1979, s.265.

¹⁴² YAVAŞ, Doğan; **a.g.m.** 2006, s.197.

BURSA MURADIYE MEDRESESİ**KATOLOG NO** : 5**RESİM NO** : 132-146**PLAN NO** : 6**İNCELEME TARİHİ:** Mayıs 2008.**YAPININ YERİ** : Bursa Muradiye semtindedir.

a.Yapının Genel Mimari Özellikleri: Bursa Muradiye caminin batısında yer alır. Medrese on altı hücreli, sekizgen şadırvan revaklı avlusu ve yazlık derslane eyvanı ile tipik erken devir yapısıdır. Yapı tamamen moloz taş ve tuğla hatlı olarak inşa edilmiştir.(Res. 135-138) Medresenin revakı odalarınkinden daha yüksektir. Her odada bir ocak, bir pencere ve duvarlarda üçer niş, köşe odaların da ise ikişer pencere ve altışar niş bulunmaktadır. Bina restore edilirken ocak yaşmakları kapanmıştır. Girişte iki adet korint başlıklı sütuna oturan revakın diğer bölümleri tuğla payelerle taşınmaktadır. Avluyu üç taraftan çevreleyen revakın yan kolları kubbeye, giriş tarafı ve bütün medrese hücreleri ise aynalı tonozla örtülüdür. On basamakla çıkılan ve önünde revak bulunmayan derslane eyvanının kubbesi sekizgen kasağa oturur. Derslane 1951 yılında restore ettirilmiş ve yapı verem savaş dispanseri olarak kullanılmaktadır ¹⁴³.

b.Yapıdaki Süslemenin Genel Tanımı: Medresede süslemesinde çini kullanımı, mukarnas ve tuğla ve taş duvar işçiliğiyle yapılan bezemeler dikkati çeker. Medrese de giriş ve derslane eyvanı cepheleri ile avlu revak cephesi ve bütün dış pencere

¹⁴³ YAVAŞ, Doğan; **a.g.m.** 2006, s.197.

alnlıkları tuğlaların değişik dizilişleriyle ve tuğlalarla özel şekilli küfeki taşının birlikte kullanılması süslenmiştir. Pencere alnlıklarının hepsinde de geometrik yüzey dolguları kullanılmıştır.(Res. 135-136-137) Planda simetrik olanlarda aynı motifler işlenmiştir. Avlu revak duvarlarının üst bölümünde de alnlıklardakine benzer yüzey süslemeleri yer alır. Giriş eyvanı köşeliğinde geometrik yüzey süslemesi, taş ve tuğla dizilerinden oluşan silmelerin meydana getirdiği çerçevenin içini doldurur. Medrese mescit eyvan cephesinde ise köşelik ve çerçevesinde farklı geometrik bir düzen görülür. Pencere alnlıklarında farklı beş çeşit yüzey dolgusu gözlenir. Dershane eyvanının dışındaki tuğlaların ışınal dizilmesiyle iki basit rozet yapılmıştır.(Res. 138) Yapıdaki mukarnas süsleme giriş ve dershane eyvanı kubbelerinde, tuğla üzerine sıva ile yapılmıştır. Her iki kubbenin geçiş bölgelerindeki süsleme birbirine çok benzer. Yukarıda kör arkad dizesi ile başlayan mukarnaslar, bademlerle daralarak devam eder. Mızrak ucu şeklinde sonuçlanır. İşçilik çok incedir. Yapıda çinide kullanılmıştır. Günümüze az bir bölüm kalmıştır. Medresede dershane eyvanı duvarlarının tek renk sırlı altıgen çiniler kullanılmıştır.(Res. 141-142)

c.Yapıdaki Renkli Sır Tekniğindeki Çiniler:

1.Çininin Yapıda Kullanıldığı Yerler: Medresenin iç süslemesinde yer alan tek renkli sırlı çinileri çevreleyen dikdörtgen bordürlerde, renkli sır tekniğiyle yapılmış çiniler kullanılır.(Res. 141-143-144-145)

2.Malzeme ve Teknik: Bordür çinilerinde renkli sır tekniği kullanılmıştır.

3.Motif ve Kompozisyonlar: Medrese duvar yüzeyleri firuze tek renkli altıgenlerle kaplıdır. Mihrap nişinin içi firuze altıgenler arasında lacivert üçgenlerle kaplanmıştır. Bu çiniler de yüzeyler birbirinden kıvrık dal esasına dayanan rumi ve palmet desenli bordür çinileriyle ayrılmıştır.(Res. 144-145) Yapının bordür çinileri Muradiye Caminin bordür çinileriyle aynıdır.

d.Tarihlendirme ve Geçirdiği Onarımlar:

Yapının kitabesi yoktur. Muradiye Camii vakfiyesi ile aynıdır. Yapının banisi Sultan II. Murad'tır¹⁴⁴. Yapının mimarı belli değildir. Medrese camii ile birlikte 1425-1426 yıllarına tarihlendirilebilir. Medrese 1951 yılında restore ettirilmiş ve o tarihten itibaren yapı verem savaş dispanseri olarak kullanılmaktadır¹⁴⁵.

B. RENKLİ SIR TEKNİĞİ KULLANILAN EDİRNE YAPILARI

Edirne'de Erken Osmanlı Dönemi yapılarında renkli sır tekniği çini kullanımı sadece iki yapıda görölmektedir. Bu yapılar;

Edirne Muradiye ve Edirne Şah Melek Camiidir¹⁴⁶.

¹⁴⁴ DEMİRİZ, Yıldız; **a.g.e.** 1979, s.265.

¹⁴⁵ YAVAŞ, Doğan; **a.g.m.** 2006, s.196.

¹⁴⁶ DEMİRİZ, Yıldız; **a.g.e.** 1979, s.60.

EDİRNE MURADIYE CAMİİ

KATOLOG NO : 6

RESİM NO : 145-180

ŞEKİL NO : 7

İNCELEME TARİHİ: Nisan 2008

YAPININ YERİ : Muradiye mahallesinde, Sarayıçi"ne egemen bir tepeye II. Murat tarafından yaptırılmıştır.(Res. 146)

a. Yapının Genel Mimari Özellikleri: Yan mekanlı (zaviyeli) camilerin en güzel örneklerindedir. Caminin uzunlamasına dikdörtgen bir sahanla, kare planlı iki yan kanattan oluşur. Orta sahanın üzeri, kible ekseninde, art arda duran iki kubbe örter.(Res. 148) Büyük kubbe özerinde aydınlık feneri vardır. Kanatları örten kubbeler daha alçak ve küçük tutulmuştur. Son cemaat yeri taştan ve aynalı tonoz örtülüdür. Caminin tek şerefeli minaresi özgün değildir. Minare ilk yapıldığında çini kaplı iken 1752'deki depremde yıkılması üzerine I. Mahmud devrinde sade olarak inşa ettirilmiştir¹⁴⁷. Avlusun da caminin şadırvanı vardır. (Res. 147) Caminin dış görünüşünün yalınlığına karşın, iç süslemesi yönünden XV. yüzyıl Osmanlı Sanatının en önemli yapılardan biridir.

Edirne'de Muradiye İmareti'nin Mevlevihane olarak yapıldığı belirtilir¹⁴⁸.

Sultan II.Murat'ın caminin solunda yaptırdığı büyük imaret Mevlevi Tekkesi ve Semahane günümüze ulaşmamıştır.

¹⁴⁷ AKÇIL Çiçek, ÖZER Cebe; "Muradiye Külliyesi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2006, C.31, s.200.

¹⁴⁸ KUBAN, Doğan; **a.g.e.** 2007, s.111.

Yapı kesme taş kaplama duvarlarla inşa edilmiştir.(Res. 146-148)

b.Yapıdaki Süslemenin Genel Tanımı: Edirne, Muradiye Cami iç süslemesi bakımından sayılı örnekler arasındadır.(Res. 157-165) Yapının dış cephesini sadeliğinin dışında iç süslemesi şaşırtıcıdır. Süsleme ögesi olarak mukarnas, kalem işi ve çini kullanılmıştır.

Yapıda mukarnas süsleme portal ve mihrapta görülür.(Res. 152-156-169) Mukarnaslar küfeki taşından oymadır. Portal yaşmağında mukarnas, bademler arasında iki sıra sarkıtla hareketlendirilmiştir.(Res. 152) Portal yan nişinden daha sade olan mukarnas, ufak sarkıtlarla sonlandırılmıştır.(Res. 156)

Camide, orta kubbeleri birbirine bağlayan kemerde, duvarların üst bölümlerinde ve örtü düzeninde zengin kalem işleri vardır.(Res. 158-159) Kalem işleri iki tabaka halinde alt tabakası kırmızı zemin üzerine beyaz, sarı, lacivert renklerle siyah tahrilli olarak fırça ile yapılmıştır¹⁴⁹. Üst tabaka ise zeminin lacivert rengi hakimdir. Büyük kemer soffitinde ilk devre ait kırmızı zeminli kalem işlerinden iki bölüm kalmıştır.(Res. 160-161) Bu bölümlerden anlaşıldığına göre kemerin orta kısmında kartuş içinde bir satır kufi yazı ile aynalı nesih yazı birbirine örülmüş, uç kısımlarla yazılı kartuşun çevresinde ise düğümlü çift örgü şeritlerin meydana getirdiği madalyonlar içinde alternatif olarak geometrik yıldız ve rumili kıvrık dal süslemesi yer almıştır.

Harim mekanının kuzey duvarında iki tabaka halinde kalem işinden kalıntılar vardır.(Res. 157) İlk tabakanın süslemesi, en üstte kartuş içinde iki renk iri sülüs yazı ve iki uçta yarım madalyonlar yer almaktadır. Bu frizin bütün mekanı dolaştığı görülür. En altta da çinilerin hemen üstünde buna benzer süslemede bir yazı kuşağı yer alır.(Res. 163) Yazılı kuşaklar, geri kalan alandan enine gelişen rumili

¹⁴⁹ DEMİRİZ, Yıldız; a.g.e, 1979, s.487.

bordürlerle ayrılmıştır. Duvarın geniş yüzeyinin üst köşelerinde çeyrek madalyonlar içinde rumili kıvrık dal süslemesi yer alır. Tam ortadaki pencerenin sağındaki ve solundaki iki daire madalyon vardır. Madalyonların sağdakinde altı köşeli yıldız içinde yazı, solundakinde ise ışınsal simetrik süslemeli rumili kompozisyon bulunur. Alttaki yazı frizinin üstünde ise selvi, palmiye, sarmaşık ve bazı bitkilerin çok stilize şekilleri sıralanmıştır.(Res. 162-163)

Üst tabaka kalem işlerinde sadece alt kısımda lacivert zeminli yazı kartuşu günümüze kadar gelmiştir.

Kible duvarında da aynı üslupta dayanan kalem işinden izler vardır.(Res. 164-165) Mihrabın üstüne rastlayan yerde, Pompei fresklerini hatırlatan bir mimari tasvir yer alır. Geç devire ait bir kalem işidir¹⁵⁰ .(Res. 164)

Caminin iç kısmında batı duvarında da daha az kısmı günümüze gelmiş kalem işleri doğu duvarındaki kalem işleri kompozisyonundadır.(Res. 157) Sadece batı duvarında detay olarak yuvarlak madalyondaki yazının kompozisyonu farklıdır.

Kuzey duvarında büyük kemerin güneye bakan yüzünde kemer yüzeyinde iri yazılardan bir friz, köşede ise üst yazı frizinin devamı görülür.

Kapalı avlu mekanında kubbeye geçiş bölümlerinden birinde kartuş içinde örgülü iri kufi yazı, üçgen yüzeyde ise çeyrek madalyonların bezemelerinden parçalar görülür.(Res. 159) Bir başka köşede ise hatali kıvrık dal kompozisyonundan bir fragman vardır. Kubbe içi ışınsal sekizli simetrik süslemeli olup, madalyonlara palmet ve kartuşlara bölünmüş içleri rumili ve hatali kıvrık dallarla bezenmiştir. Bu merkezi kompozisyon,kartuşlar içinde iri sülüs yazılardan bir kuşakla çevrilidir. Kasnaktaki baklava ve üçgenleri ise bitkisel kıvrık dallar süsler.

¹⁵⁰ DEMİRİZ, Yıldız; a.g.e, 1979, s.488.

Caminin tabhanelerde de kalem işi görülür. Doğu tabhanedeki kalem işi kalıntıları çok azdır. Geç devre ait olduğu izlenimi veren çiçek motifleri görülür. Batı tabhanedeki kalem işlerindeki süslemeler ise barok devre ait gibidir¹⁵¹.

Muradiye Camii kalem işlerinde tez konumuz olan erken devire ait tabakasında hakim olan motifler rumi, yazı ve hatai grubu çiçekler ve stilize edilmiş naturalist çiçekler kullanılmıştır.

Edirne Muradiye Camide çini süsleme de özgün örnekler arasındadır. Tabhaneli cami'nin harimindeki duvarlar tamamen mavi-beyaz sıratlı çinilerle kaplanmıştır.(Res. 165-174-175)Bu mavi-beyaz çini plakalar toplam 487 tanedir ve bu plakalarda 75 çeşit desenin işlendiği görülmektedir¹⁵².(Res. 177-178) Çini plakaların oluşturduğu büyük panoların üst bölümü, palmet formlu çinilerle taçlandırılmıştır. Altıgen çinilerden büyük bölümü ortada bir, etrafta altı çiçeklerle süslüdür. Çiçekler çok çeşitlidir. Diğer bir grup çinide ise tek çiçek veya tek çiçeğin hakimiyeti görülür. Bazı çiniler ise yıldız ve benzeri geometrik motiflerle bezenmiştir. Çinilerin az bir kısmında lotus-palmet motifleri görülür. Çinilerde görülen çiçek motifleri arasında rozet, hatai, şakayık, karanfil sayılabilir. Çiniler serbest elle çalışma eseridir. Altıgen çinilerde aynı desen nadir kullanılmış, eğer kullanıldıysa bile detaylar farklıdır. Pencerele etrafında ise rumili kıvrık dal bordürü görülür.(Res. 176)

c. Yapıdaki Renkli Sır Tekniğindeki Çiniler

1.Çinin Yapıda Kullanıldığı Yerler: Caminin mihrabı renkli sır tekniği ile işlenmiştir.(Res. 166-167-168)

¹⁵¹ DEMİRİZ, Yıldız; a.g.e, 1979, s.488.

¹⁵² GÜRHAN, G. Sevinç; a.g.m. 2007a, s.219.

2.Malzeme ve Teknik:

Yapının çinilerinde farklı teknikler kullanılmıştır. Mihrabın büyük kısmı renkli sır tekniğindedir.(Res. 166) Renkli sır tekniğindeki çinilerin bir bölümü kabartmadır. Çinilerin renkleri çok zengin olup, açık yeşil, sarı, firuze, lacivert gibi tekniğin tipik renkleri dışında morun tonları da kullanılmıştır. (Res. 171) Çiniler renklerin açıklı koyulu tonları yan yana getirilmiştir. Yapının mihrap yaşmağı, mihrapta bir bordür ve akroter ile duvardaki altıgen çiniler lacivert beyaz sır altındadır.(Res. 167-169)

3.Motif ve Kompozisyonlar:

Caminin 6.30x3.85 m. boyutlu mihrabı, Anadolu yapılarının içinde Bursa Yeşil Camii mihrabından sonra ikinci büyük çinili mihraptır ¹⁵³. Yapının mihrabı dıştan itibaren bitkisel mavi beyaz çini bordür, geniş bir yazı frizi, çiniden bir sıra mukarnas ve yıldızlı-çok benli geniş bordürden oluşan çerçeve içinde üç yüzeyli nişten oluşmaktadır.(Res. 166-167) Niş yanlardan düğümü sütunçelerle sınırlanmıştır.(Res. 170) Sütunçeler rumi bordürlerle bezenmiştir.(Res. 172-173) Sütunçelerin başlık ve kaideleri mukarnaslıdır. Nişin yüzeyi düğümlü şeritlerle madalyonlara ayrılmış, zemin ve madolyanlar iri rumilerden simetrik bir kompozisyonla doldurulmuştur.(Res. 171) Bunun yukarısında kartuşlar içinde kufi ve nesih yazıların rumili kıvrık dallarla birlikte kullanıldığı bir friz bulunur. Yaşmak mukarnasları çeşitli çiçeklerle süslü mavi-beyaz çinilerden meydana gelmiştir.(Res. 169) Köşeliklerde rumili serbest kıvrık dal süslemesi, bu bölümüm çerçevesinde ise dilimli rumilerden mavi-beyaz bir bordür bulunur.(Res. 169) Aynadaki pano, rumili kıvrık dallar arasında iki satır kufi ve biri aynalı iki satır nesih yazı ile süslüdür. (Res. 168) Geometrik düzendeki geniş dış bordür kabartma olup, bölme yüzeylerin de simetrik tertipte çiçekli ve rumili küçük panolar vardır. En dıştaki frizin alt bölümündeki kartuşlardaki yazılar II.Murat'ın adını veren kitabedir.

¹⁵³ ASLANAPA, Oktay; a.g.e. 2003, s.323.

Mihrap süslemesinde rumi motifi hakim olup, yerine ve tekniğine göre pek çeşitli formlarda kullanılmıştır. Çiçek motifleride daha çok yaşmakta ve bölümleri ayıran dar bordurlerde görülmektedir. Çiçek motifleride çeşitlidir.

Mihabın çini üslubuna baktığımızda aşırı süse kaçmayan, dengeli bir kompozisyon görülür.

d.Tarihlendirme ve Geçirdiği Onarımlar: Kapı üzerinde taşa oyma Arapça bani kitabesi vardır. Bu kitabe üç satırdır¹⁵⁴. (Res. 153)

-Allet imaretü sultan İbni's-sultan bahri'l-eyâdi Murad-ı Âl-i Osman

-nâhat bi-namâihi ve'l-eflâk teğbituhâ benâ'l-mennân yahlî ke-himmeti'l-bânî

-ese'el Allah en-yekba muverrehaten ela'd-duhur ecrai Han sultan.

Edirne, Muradiye Caminin mihrabında bulunan yazı bordürün bir bölümü de bani işaret eder.(Res. 166-167)

-Allahümme takabbel min es-sultan Murad Han İbn Muhammed İbn Bayezid Han masarahu Allah

Yapının banisi Sultan II.Murad¹⁵⁵. Yapının mimarı belli değildir. Yapının kitabesinde tarih yoktur. Vakfiye tarihine göre yapının tarihi H.839\M.1436 tarihi kabul edilir¹⁵⁶. Yapı günümüzde bakımlı ve ibadete açıktır.

¹⁵⁴ DEMİRİZ, Yıldız; a.g.e. 1979, s.487.

¹⁵⁵ DEMİRİZ, Yıldız; a.g.e. 1979, s.487.

¹⁵⁶ DEMİRİZ, Yıldız; a.g.e. 1979, s.487.

EDİRNE ŞAH MELEK CAMİİ

KATOLOG NO : 7

RESİM NO : 179-199

ŞEKİL NO : 8

İNCELEME TARİHİ: Nisan 2008

YAPININ YERİ : Edirne-Kapıkule yolunda Londra asfaltı olarak adlandırılan caddenin solunda, Gazi Mihal Köprüsü'nün başında yer alır.

a. Yapının Genel Mimari Özellikleri: Camii, bir kubbe ile iki aynalı tonozun örtüğü dikdörtgen planlı bir yapıdır. Kuzeydoğusunda minaresi yer alır.(Res. 180) Şah Melek Cami'nde yapı malzemesi olarak düzgün kesme taş ve tuğla kullanılmıştır. Harimin yaklaşık 2/3'ünü örten kubbe sekizgen kasnak üzerine oturur. Harim cepheleri kasnak ve geçişlerin dış cepheleri silme taş saçakla sınırlandırılmıştır. Şah Melek Camii orijinal durumunu yitirmiştir. Cami'nin 1963, 1965, 1966 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan restorasyonun da yeteri kadar titiz ve dikkatli çalışılmamıştır¹⁵⁷. Harimin güney cephesi ve batı cephesinde altta iki, üstte iki ve kasnakta bir olmak üzere toplam beşer, kuzey cephesinde ise üstte iki pencere açıklığı yer alır. (Res. 183) Pencere üstlerindeki hafifletme kemerleri orijinal de tuğla ile inşa edilmiştir.(Res. 184) Yapıda kemer aynalarının tamamı yenilenmiştir ve yatay tuğla sıraları ile doldurulmuştur. (Res. 184)¹⁵⁸ Yapının eski fotoğrafında üst pencerelerin şebekesiz oldukları görülür.¹⁵⁹

¹⁵⁷ ERSOY, Bozkurt; "Edirne Şah Melek Camii'nin Tanımı ve Mimari Özellikleri Hakkında Düşünceler", **Arkeoloji- Sanat Tarihi Dergisi VI**, Ege Üniversitesi Basınevi, İzmir, 1992, s.47.

¹⁵⁸ ERSOY, Bozkurt; **a.g.m.** 1992, s.47.

¹⁵⁹ ÜNVER, Süheyl; "Edirne'de Şah Melek Cami'i Nakışları Hakkında", **Vakıflar Dergisi**, III, Ankara, 1956, s.31'deki fotoğraf.

Günümüzde ise üst pencereler ile kasnaktaki pencereler şebekeli olup, tuğla sivri kemerlerle işlenmiştir. Yapının batı cephesinde taştan yuvarlak kemerli derince bir niş içinde, taştan basık kemerli kapı açıklığı vardır. Yapının batı ve kuzey cepheleri restorasyon çalışmaları ile yenilenmiştir. Yapıda sadece güney cephe tamamına yakın bir bölümüyle günümüze kadar gelebilmiştir. Bu nedenle, tuğla ve kesme taşın inşa sırasındaki örgüde kullanım şekli ancak güney cepheden anlaşılabilir. Yapının taçkapısının bulunduğu doğu cephesi tamamen düzgün kesme taş kaplamalıdır. Bu cephe de restorasyon sırasında tamamına yakın kısmı yenilenmiştir¹⁶⁰. Harim cephesinde altta üç, üstte iki ve kasnakta bir olmak üzere beş pencere açıklığı vardır. Üst pencereler şebekelidir. Kasnak cephesindeki tuğladan harim cephesindeki pencelere taştan sivri kemerle son bulur. Cephenin alt bölümündeki pencere açıklıkları taş söveli düz atkılı dikdörtgen açıklıklardır. Üst kesimlerinde hafifletme kemerleri yer alır. Cephe de ayrıca üst pencerelerin ortasına yakın kısmında küçük konsollar yer alır. Bu da günümüze kadar gelmeyen ancak sonraki bir ilave olması gereken sundurmanın varlığına işaret eder. Ayrıca bu sundurmayı dış taraftan destekleyen ahşap direklerin oturduğu zıvana deliklerinin izleri de seki şeklinde taş zemin üstünde seçilebilmektedir.

Yapının doğu cephesinin güney ucunda 1965 yılında yapıya bitişik olarak inşa edilmiş baldaken bir türbe vardır¹⁶¹.(Res. 182-185) Türbenin kitabesi yoktur. Türbenin güney ve kuzey kemerleri, batıda harim cephesine: doğuda ise taştan kare ayaklar oturmaktadır. Kubbe ile örtülü olan kubbede geçiş ögesi olarak pandantifler kullanılmıştır. Türbe içinde taş bir sanduka bulunmaktadır.(Res. 185)

Şah Melek Caminin kuzeydoğu köşesinde yer alan minaresi orijinal değildir.(Res. 180)Eski minare Balkan Harbi'nde 1910 yılında mermi isabetiyle yıkıldığı söylenmektedir¹⁶².

¹⁶⁰ ERSOY, Bozkurt; **a.g.m.** 1992, s.49.

¹⁶¹ ERSOY, Bozkurt; **a.g.m.** 1992, s50.

¹⁶² PEREMECİ, O.Nuri; **Edirne Tarihi**,İstanbul 1940,s.64.

b. Yapıdaki Süslemenin Genel Tanımı: Şah Melek Caminin süslemesinde çini ve sırlı tuğla, taş işçiliği ve alçı süsleme görülür. Caminin portal kemeri taş işçiliği dikkat çekiçidir.(Res. 187-188) Küfeki taşından oyma ve renkli taş kakmalıdır. Palmetler frizi şeklindedir. Yapının mihrabı'nda alçı süslemede görülür.(Res. 189-190-191) Mihrap, alçıdan kabartma olarak yapılmıştır. Mihrapta, geometrik bölmelerin bir kısmı firuze çinilerle doldurulmuştur. Alçı mihrabın dikdörtgen planlı nişi sekiz sıra mukarnas kavsaralıdır.(Res. 189) Niş yüzeyi alçıdan geometrik motiflerle doldurulmuştur. Bu geometrik motif ortada sivri kollu yıldız görünümü verecek şekilde altıgenin kenarlarına yerleştirilen kırık hatlı altı adet altıgenden elde edilmiştir. Nişin kavsara altında kalan cephesinde küp başlıklı, kare planlı birer sütunce yer alır. Kavsarayı cepheden sınırlandıran alçı silme ise mukarnas sıralarını takip ederek basamaklar halinde kavsara tepe noktasına doğru kadelendirilmiştir. Kavsara köşeliklerinde ise yine alçı kaytanlarla kolları iki paralel hattan oluşan, oniki ve sekiz kolluyıldızlar yer almaktadır. Bu yıldızların kolları içinde kalan yüzeyler palmet-rumi kompozisyonlu birer alçı motifle göbekler yine alçıdan birer çarkıfelek motifile doldurulmuş, yıldızlar arasında kalan bölümlere ise çiniler yerleştirilmiştir¹⁶³ (Res. 191) Edirne yapılarından sadece Şah Melek Camii'nin duvarları tek sırlı, altıgen çinilerle kaplanmıştır¹⁶⁴.(Res. 192-193) Bu örneklerin çok az bir bölümü günümüze gelebilmiştir. Yapıda çini, alçı mihrapta firuze çiniler ve portal çevresinde yazı firizi olarak görülür. Portalde geometrik kufi ile, "ALLAH Gani" ibaresinin tekrarlandığı çerçevede yazı, küfeki taşı içine renkli sırlı tuğla ile kakmalıdır.(Res. 187-188) Bu süslemeden günümüze ancak sol taraf gelebilmiştir.

c.Yapıdaki Renkli Sır Tekniğindeki Çiniler

1.Çinin Yapıda Kullanıldığı Yerler: Harim duvarlarının alt bölümünde çini kaplama vardır. Tek renk sırlı altıgen çinilerin sınırlarını renkli sırlı çini bordür sınırlar.(Resim 193-194) Edirne İslam Eserleri müzesinde de Şah Melek Camii'ne ait çiniler sergilenmektedir.(Resim 198-199)

¹⁶³ ERSOY, Bozkurt; a.g.m. 1992, s55.

¹⁶⁴ ASLANAPA, Oktay; Edirne'de Osmanlı Devri Abideleri, İstanbul, 1949, s.102.

2.Malzeme ve Teknik: Harim duvarı kaplamasındaki altıgen çiniler düz firuze sırlı olup, altın dekorludur.(Resim 195-196) Bordür Çinileri lacivert zemine beyaz ve firuze desenli ve renkli sır tekniğindedir. Çini hamur rengi kırmızıdır.

3.Motif ve Kompozisyonlar: Caminin duvar kaplamasının esasını altıgen çiniler teşkil eder. Bu çiniler düz renkli olup, ortalarına altından bitki dekorlu madalyonlar işlenmiştir (Resi. 195). Eski resimlerde görülebilen bu süsleme günümüze çok az gelebilmiştir¹⁶⁵. Lacivert zemine, beyaz, firuze renkte palmet ve rumilerin birbirine bağlanarak oluşturdukları renkli sır tekniğindeki bordürlerle sınırlanan firuze sırlı altıgen çiniler, düşey dikdörtgen panolar halinde yan yana sıralanmışlardır.

d. Tarihlendirme ve Geçirdiği Onarımlar Kapı üzerinde üç satır Arapça inşa kitabesi vardır¹⁶⁶.(Res. 181)

-Yummeru haze'l-mescidu fi eyyami devleti's-sultan Murad Han

-İbni Muhammed hullide mülkühü ve assasahu ve ammerehu Şah Melek İbni Şâdî takabbele

-Allahu'l-kerim minhu amin tarih şehri ramazan sene isneyn ve selâsine ve semanime.

Şah Melek Paşa Amasyalıdır¹⁶⁷. Yıldırım'ın oğlu Musa Çelebi'nin Amasya'da lalası olan Şah Melek Paşa'yı Musa Çelebi, Rumeli'ye geçerken yanında götürmüş ve başa geçtiği zaman onu vezir ilan etmiştir. Şah Melek Paşa, Çelebi Mehmed'in itimadını kazanarak sonradan Rumeli Beylerbeyliği yapmıştır¹⁶⁸. Sultan Mehmed ve

¹⁶⁵ DEMİRİZ, Yıldız; a.g.e. 1979, s.507.

¹⁶⁶ DEMİRİZ, Yıldız; a.g.e. 1979, s.507.

¹⁶⁷ ÜNVER, Süheyl; a.g.m. 1956, s.27.

¹⁶⁸ KUBAN, Doğan; a.g.e. 2007, s. 129.

II. Murad devrinde önemli hizmetleri olan bir kimsedir¹⁶⁹. Şah Melek Cami kitabesine göre H.832\M.1429'da yapılmıştır.

Yapının mimarı belli değildir. Şah Melek Paşa'nın zengin bir vakfiyesi vardır¹⁷⁰. Edirne'de yaptırdığı camisi ile birlikte bir medrese, bir han ve bir imaret yaptırdığını biliyoruz¹⁷¹. Bu yapılardan günümüzde sadece kalan camisidir. Yapı günümüzde ibadete açıktır. Yapının bahçesinde Şah Melek Paşaya ait mezarda bulunmaktadır.(Res. 197)

¹⁶⁹ DEMİRİZ, Yıldız; **a.g.e.** 1979, s.507.

¹⁷⁰ GÖKBİLGİN, Tayip; **XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı Vakıflar-Mülkler-Mukataalar**, İstanbul, 1952, s.246.

¹⁷¹ KUBAN, Doğan; **a.g.e.** 2007, s. 129.

IV-DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

XIV. ve XV. yüzyıl Erken Osmanlı çini sanatı, XII. yüzyıl Anadolu Selçuklu dönemi ile XVI. yüzyıl Klasik Osmanlı devri arasında bir köprü görevi üstlenmiştir. Erken Osmanlı dönemi içinde çini sanatı yeni anlatım ve tekniklerle de zenginleşmiş, Türk çini sanatının önemli dönemlerinden biri olmuştur. Bu dönemde çini süslemede tek renk çiniler, mavi beyaz ve renkli sır tekniğindeki çiniler görülür.

Erken Osmanlı döneminde, son derece başarılı örnekleri görülen renkli sır tekniği çiniler, Bursa Yeşil Camii, Bursa Yeşil Türbe, Bursa Yeşil Medrese, Bursa Muradiye Camii, Bursa Muradiye Medresesi ve Edirne Muradiye Camii, Edirne Şah Melek Camii süslemelerinde renk ve desen özellikleriyle birlikte tekrarlanmıştır.

Renkli sır tekniğinin uygulandığı çinilerde, bitkisel kompozisyonların başarıyla uygulandığı görülür. Çiçekler, yapraklar, şakayıklar, sarmaşıklar, palmet ve rumiler en çok kullanılan motiflerdir. Teknik kolaylık nedeniyle bitkisel kompozisyonlar tercih edilmiş olmalıdır. Erken Osmanlı döneminde genellikle sülüs yazı kullanılmıştır. Kitabe bordürleri belirli bir düzen içerisinde oluşturulmuştur. İnşa ya da dini içerikli kitabeler genellikle koyu renkli zemin üzerine, beyaz sülüs yazı ile işlenmiştir. Bu sülüs yazının üst kısmında genellikle, sarı renkli küfi yazı şeridi daha görülür ayrıca bu yazıların altında ise yapraklı sarmaşık dalların oluşturduğu bitkisel desenlere yer verilmiştir.

Bursa Yeşil Camii, Erken Osmanlı dönemi yapıları arasında süsleme programı en yoğun olan yapılardandır. Yeşil Camii süslemesinin tek atölyeden yapıldığını gösteren bulgular vardır. Çeşitli tekniklerdeki motiflerin ve kompozisyonun birliği, önemli bir unsurdur. Aynı desenin az farklı olarak çini, ahşap, taş, kalem işi gibi farklı tekniklerde, bu tekniklerin gereklerine uydurarak tekrarlanması dikkati çeker. Yapının işçiliği son derece kalitelidir.

Bursa Yeşil Medrese dış süslemesi bakımından devrine uygundur. Yapıdaki çini kalıntılarına bakıldığında yapının çini süslemesinin sonradan yok olduğu kanısına

sahip olunur. Dershane eyvanının sadeliğine karşı, yan eyvan tavanındaki süsleme şaşırtıcı nitelikte çok yoğundur. Yapının taçkapının üst kısmında kullanılan çiniler devşirme özelliğindedir. Bu da sonradan tamirlerle yapılmış olduğunu işaret eder.

Bursa Muradiye Camii, son cemaat yeri dışında dış duvar süslemesi olmayışı dikkat çekicidir. Mihrabın çinili olmayışı dikkat çeker. Yapının orijinal halinde mihrabının çini süslemeli mi olduğu sorulabilir. Yapının çini süslemesinde kullanılan bordür renkli sır tekniğinde olup külliye parçası olan medresesinde de kullanılmıştır. Yine camide kullanılan tuğla işçiliği de medrese ile aynı özellikleri taşır. Motif kompozisyonları benzerdir.

Edirne Muradiye Caminin mihrabı da renkli sır tekniği çinilerle işlenmiştir. Ancak bu yapıda Bursa Yeşil Camii, Yeşil türbe mihraplarından farklı olarak mihrapta mavi-beyaz sıratlı teknikli çinilerde kullanılmıştır. Mihrabın kavsara köşelikleri, nişi ve bordürlerin bir kısmı renkli sır tekniğindeki çinilerle süslenmiştir. Kumaş inceliğinde işlenen bu çinilerde, sırları birbirinden ayıran konturlar siyahtır. Yapının iç duvar yüzeyinin üst kısmı kalem işi, ana eyvanın alt kısım çini kaplıdır. İç kısmının süsleme yoğunluğuna karşı yapının dış cephesi oldukça sadedir.

Edirne Şah Melek Camii, süsleme programı oldukça yoğundur. Günümüze yapının çini süslemesinden oldukça az bir bölüm kalmıştır. Bu kalan bölümden de anlaşılacağı üzere yapıda yoğun bir çini süsleme varmış denilebilir. Tek renk sırlı altıgen çinilerin üzerinde bitkisel kompozisyonlu altın varak süsleme düşünüldüğünde yapının muhteşem süsleme programı göz önüne getirilebilir. Alçı mihraptaki çini süslemede hale muhteşemdir. Portaldeki çini süslemeden de günümüze çok az çini kalmıştır.

Erken Osmanlı döneminde, başarılı örnekleri görülen renkli sır tekniği çiniler, Bursa Yeşil Camii, Bursa Yeşil Türbe, Bursa Yeşil Medrese, Bursa Muradiye Camii, Bursa Muradiye Medresesi ve Edirne Muradiye Camii, Edirne Şah Melek Camilerinde tek renk sırlı çinileri sınırlayan bordür çinilerinde, Bursa Yeşil Camii, Bursa Yeşil Türbe, Edirne Muradiye Camii mihraplarındaki çini süslemede, Bursa

Yeşil Medresesinin taçkapısında ve yan eyvan tonozunda, Bursa Yeşil Cami müezzin mahfileri, hünkar mahfili çini süslemelerinde, Bursa Muradiye Camii büyük kemerin mukarnaslı yastığı ve giriş bölümü tavan süslemesinde, son cemaat yerine bakan pencere alınlıklarındaki çini süslemede görülür. Renkli sırlı çinilerde görülen renkler sarı, mor, yeşil, eflatun, mavi, lacivert, beyaz, siyahtır. Hamur rengi bu yapılardaki çinilerde kırmızıdır. Renkli sır tekniğinin uygulandığı bu çinilerde, bitkisel kompozisyonların başarıyla uygulandığı görülür. Çiçekler, yapraklar, şakayıklar, sarmaşıklar, palmet, rumi ve hatailer en çok kullanılan motiflerdir. Bordür çinilerinde uzun kartuşlar içerisinde rumili kompozisyonların, simetrik 1\4 olarak tekrarı görülür. Erken Osmanlı yapılarında renkli sırlı çini süsleme yapılarıdaki kufi ve sülüs yazı bordürlerde de görülür.

Erken Osmanlı dönemi mimarisinde kullanılan renkli sır tekniği çininin nasıl üretildiğine dair kesin bilgiler yoktur. Bu tekniğin Timurlu ustalar tarafından Osmanlı topraklarında uygulandığını Bursa Yeşil Camii ve Yeşil Türbe usta kitabelerinden anlıyoruz. Osmanlılar da zanaatkârlar özel yetenekleri sayesinde önem verilen kişiler olmuşlardır. Savaşlardaki en önemli ganimetlerden sayılırlar. Aynı durum çömlekçiler için de geçerli olmuş zaman zaman bir imparatorluktan diğerine transfer edilmişlerdir.

1402'de Timur'un Anadolu seferi Anadolu'ya çeşitli Timurlu ve İranlı ustasının gelmesine yol açtığı gibi, daha da çoğu ustanın Timur ordusu tarafından Semerkand'a götürülmesine sebep olmuştur. Bursa Yeşil Cami'nin mihrabında okunan Tebrizli ustaların imzası renkli sır tekniği çinilerin kökenini açıklar. Hünkar mahfilinde ismi okunan 'Muhammed El-Mecnun' yazısı ile çini ustasının adını görmekteyiz. Yapı da taş kitabe üzerinde adı geçen Bursalı Ali İbni İlyas Ali yapının bütün süslemesini idare eden nakkaştır. Nakkaş Ali İbni İlyas Ali'nin Timur ordularıyla Semerkand'a giden ustalar arasında olduğu ve orada eğitildiği görüşü vardır. Tebrizli lakabını da bu suretle almış olmalıdır. Sanat çevrelerinde benzer olaylarla lakap adlandırma sık görülür. Nakkaş Ali İbni İlyas Ali beraberinde getirdiği Tebrizli ustaların çalışmalarını da kontrol altına almıştır. Yeşil Cami ve külliyesinin Timur yapılarıyla süsleme benzerlikleri yanında devrin üslup birliğini

göstermesi bakımından da önemlidir. Bursa'yı Semerkant'taki camiler ve Şah Zinde mezarlığındaki türbeleriyle Orta Asya'ya bağlamaktadır¹⁷². Yine Timur'un Şehri Sebz'deki bitmemiş Ak Saray Sarayı bu özellikleri taşımaktadır¹⁷³. Bursa Erken Osmanlı yapılarında görülen renkli sır tekniğindeki çiniler Semerkant eserlerinden malzeme ve teknik olarak çok üstündür. Tebriz'de bu tarz çinilere rastlanmamasının sebebi, ustaların Bursa çinilerinde sadece talimatı tatbik etmeleri denilebilir.

XIV. ve XV. yüzyıl Erken Osmanlı yapılarında kullanılan renkli sır tekniğindeki çiniler bu yapılarda çalışmış olan çömlekçilerin ilginç konumlarını gösterir. Günümüzde bu kişilerin yerleşik yaşama geçip geçmediklerine dair hiçbir bilgiye ulaşılamamıştır. Bu çömlekçiler renkli sır tekniğini özgün tasarımlarla uygulamışlar ve en yüksek seviyede estetik düzen içinde çalışmışlardır. İstanbul başkent olduktan sonra bu zanaatkârlara ne olduğu sorusunda cevap bulunamamaktadır. II. Mehmet'in sanata karşı ilgisi düşünüldüğünde, bu zanaatkârları göz ardı etmemiş olmalı diye düşünülür. Başka bir noktada bu kişilerin 15. yüzyıl sonunda İznik'e yerleşmiş olabilecekleridir. İstanbul yapıları incelendiğinde Edirne'de kullanılan çinilerle benzerlik taşımadığını görüyoruz. Yapılan incelemeler ve kütüphane çalışmalarıyla kesin ustalarla ilgili kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Erken Osmanlı dönemi yapılarına damgalarını vuran bu gezici ustalar özel yetenekleri sayesinde seyahatler ederek zanaatlarını yapmışlardır. Onlar için önemli olan gerekli malzeme olmuştur.

¹⁷² CARSWELL, John; **a.g.e.** 2006, s.13.

¹⁷³ CARSWELL, John; **a.g.e.** 2006, s.13.

KAYNAKÇA

AKÇIL Çiçek, ÖZER Cebe;

2006, “Muradiye Külliyesi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.31, İstanbul, s.199-201.

ALTUN, Ara;

1999 **Osmanlı’da Çini ve Seramik Öyküsü**, İstanbul.

ANILANMERT, B;

1997 “Çini”, **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, İstanbul, , s.405-408.

ANONİM;

1993 “Çini”, **AnaBritannica**, İstanbul, C.6, s.476-478.

ANONİM;

1993 “Yeşil Külliyesi”, **AnaBritannica**, İstanbul, C.22, s.392.

ARIK, Rüçhan- ARIK, Oluş;

2007 **Anadolu Toprağının Hazinesi Çini Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri**, İstanbul.

ASLANAPA, Oktay;

1984 **Anadolu’da Türk Çini ve Seramik Sanatı**, Türk Kültürü edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

ASLANAPA, Oktay-YETKİN, Şerare-ALTUN, Ara;

1989 **İznik Çini Fırınları Kazısı II. Dönem 1980-89**, İstanbul.

ASLANAPA, Oktay;

1992 **Türk Sanatı El Kitabı**, İstanbul.

ASLANAPA, Oktay;

1949 **Edirne’de Osmanlı Devri Abideleri**, İstanbul.

AYVERDİ, H.Ekrem;
1989 **Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II.Sultan Murad Devri(1403-1451)**,
C.II, İstanbul.

CARSWELL, John;
2006 **Iznik Pottery**, London.

DEMİRİZ, Yıldız;
1979 **Osmanlı Mimarisi'nde Süsleme I Erken Devir 1300-1453**, İstanbul.

ERSOY, Bozkurt;
1992 "Edirne Şah Melek Camii'nin Tanımı ve Mimari Özellikleri Hakkında Düşünceler", **Arkeoloji- Sanat Tarihi Dergisi VI**, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, s.47-61.

GÖKBİLGİN, M.Tayip;
1952 **XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı Vakıflar Mülkleri-Mukataalar**, İstanbul.

GÜNEY, K.Zeynep, Güney A.Nihan; "Çini", **Osmanlı Süsleme Sanatı**, Ankara,
? s.139-149.

GÖK GÜRHAN, Sevinç;
2007a "Bursa ve Edirne Eserleri Işığında Çiniler", **Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı**, Ankara, s.215-229.

GÖK GÜRHAN, Sevinç;
2007b "Beylikler ve Erken Osmanlı Devri Çini Sanatına Kısa Bir Bakış", **Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı**, Ankara, s.203-211.

KUBAN, Doğan;
2003 "Osmanlı Mimarlığı", **Osmanlı Uygarlığı**, C.2, Ankara, s.626-697.

KUBAN, Doğan;
2007 **Osmanlı Mimarisi**, İstanbul.

ÖNEY, Gönül;
1976 **Türk Çini Sanatı**, İstanbul.

ÖNEY, Gönül;

1987 **İslam Mimarisinde Çini**, İstanbul.

ÖNEY, Gönül;

1993 “Beylikler ve Erken Osmanlı Devri”, **Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı**, İstanbul, s.282-310.

ÖNEY, Gönül;

2000 “Erken Osmanlı Mimarisinde Çini(XV.-XVI. yüzyıl başı İznik-Bursa-Edirne)”, **Yeni Türkiye**, 701 Osmanlı Özel Sayısı IV Kültür ve Sanat, İstanbul, s.664-668.

ÖNEY Gönül;

2003 “Çini ve Seramik”, **Osmanlı Uygarlığı**, C.2, Ankara, s.698-735.

ÖNEY, Gönül;

2007 **Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı**, İstanbul.

ÖNDER M-İzzet H.:

1986, “Osmanlı Devri Çini ve Seramikleri”, **Türk Çini Sanatından Örnekler**, İstanbul, s.32-42.

PEREMECİ, O.Nuri;

1940 **Edirne Tarihi**, İstanbul.

PORTER, Venetia;

2005 **Islamic Tiles**, London.

TANINDI, Zeren;

2006, “Yeşil Caminin Kalem İşi Süslemeleri”, **Payitaht Bursa’da Kültür ve Sanat Sempozyum Kitabı(07-08 Nisan 2006-Bursa)**, Bursa, s.115-225.

ÜNVER, A. Süheyl;

1955 **Yeşil Türbe Mihrabı(824-1421)**, İstanbul.

ÜNVER, Süheyl;

1956 “Edirne’de Şah Melek Cami’i Nakışları Hakkında”, **Vakıflar Dergisi**, III, Ankara, s.27-31.

YAVAŞ, Doğan;

2006 “Muradiye Külliyesi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.31, İstanbul, s.196-198.

YENİŞEHİRLİOĞLU, Filiz;

1989-1990 “İznik Çinileri ve İznik Yılı Etkinlikleri”, **Müze**, S.2-3, Ankara, s.34-37.

YETKİN, Şerare;

1986a **Anadolu’da Türk Çini Sanatının Gelişmesi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

YETKİN, Şerare;

1986b “Türk Çini Sanatından Bazı Önemli Örnekler ve Teknikler”, **Sanat Tarihi Yıllığı**, II, İstanbul, s.60-100.

YETKİN, Şerare;

1993 “Bursa Yeşil Camii’nin Hünkar Mahfilindeki Çiniden Zemin Döşemesi”, **Prof. Dr. Yılmaz Önge Armağanı**, Konya, s.97-108.

YILDIZALP, Erhan;

2003 “Muradiye Külliyesi”, **Bursa Defteri**, S.19, Bursa, s.113-119.

FOTOĞRAFLAR

Resim 1: Bursa Yeşil Camii, ön cepheden bir görünüş.

Resim 2: Bursa Yeşil Camii, taçkapisından görünüş.

Resim 3: Bursa Yeşil Cami, Ön cepheden detay.

Resim 4: Bursa Yeşil Cami, ön cephe pencerelerinden görünüş.

Resim 5: Bursa Yeşil Cami, ön cephe pencere kemerlerinden detay.

Resim 6: Bursa Yeşil Cami, yan cephe pencerelerinden görünüşü.

Resim 7: Bursa Yeşil Cami, giriş cephesinde mihraptan görünüş.

Resim 8: Bursa Yeşil Cami, giriş cephesindeki mihraptan detay.

Resim 9: Bursa Yeşil Cami, taçkapısından görünüş.

Resim 10: Bursa Yeşil Cami, taçkapısından detay.

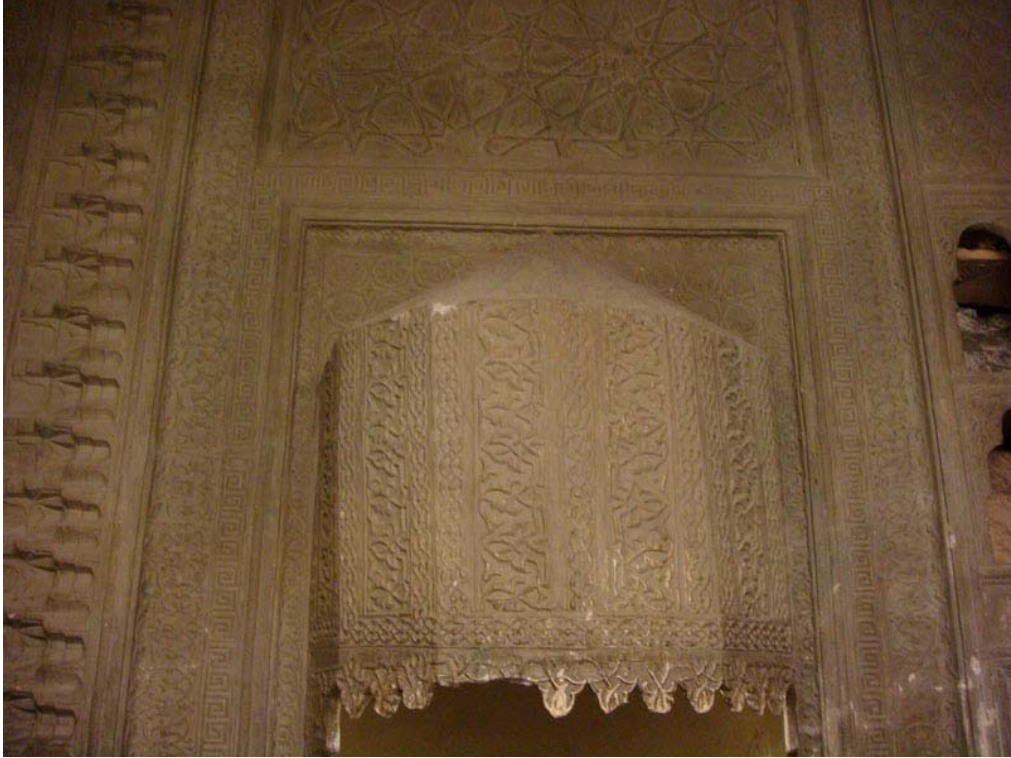
Resim 11: Bursa Yeşil Cami, pencere kepenklerinden görüntü.

Resim 12: Bursa Yeşil Cami, pencere kepenklerinden detay.

Resim 13: Bursa Yeşil Cami, tabhane odalarındaki alçı süsleme.

Resim 14: Bursa Yeşil Cami, tabhane odalarındaki alçı süslemeden detay.

Resim 15: Bursa Yeşil Cami, hünkar mahfili yan odalarındaki alçı süslemeden detay.

Resim 16: Bursa Yeşil Cami, güney batı köşe odasının kubbe geçiş öğelerindeki kalem işlerinden görünüş

Resim 17: Bursa Yeşil Cami, Köşe odası kubbedeki kalem işleri.

Resim 18: Bursa Yeşil Cami, giriş bölümü tavanındaki kalem işlerinden görüntü.

Resim 19: Bursa Yeşil Camii, giriş bölümü tavanındaki kalem işi.

Resim 20: Bursa Yeşil Camii, içinden görünüş.

Resim 21: Bursa Yeşil Camii, harim bölümünden görünüş.

Resim 22: Bursa Yeşil Camii, tabhane bölümünden görünüş.

Resim 23: Bursa Yeşil Camii, mahfillerinden görünüş.

Resim 24: Bursa Yeşil Camii, doğu müezzin mahfilinden görünüş

Resim 25: Bursa Yeşil Camii, doğu müezzin mahfilinden detay.

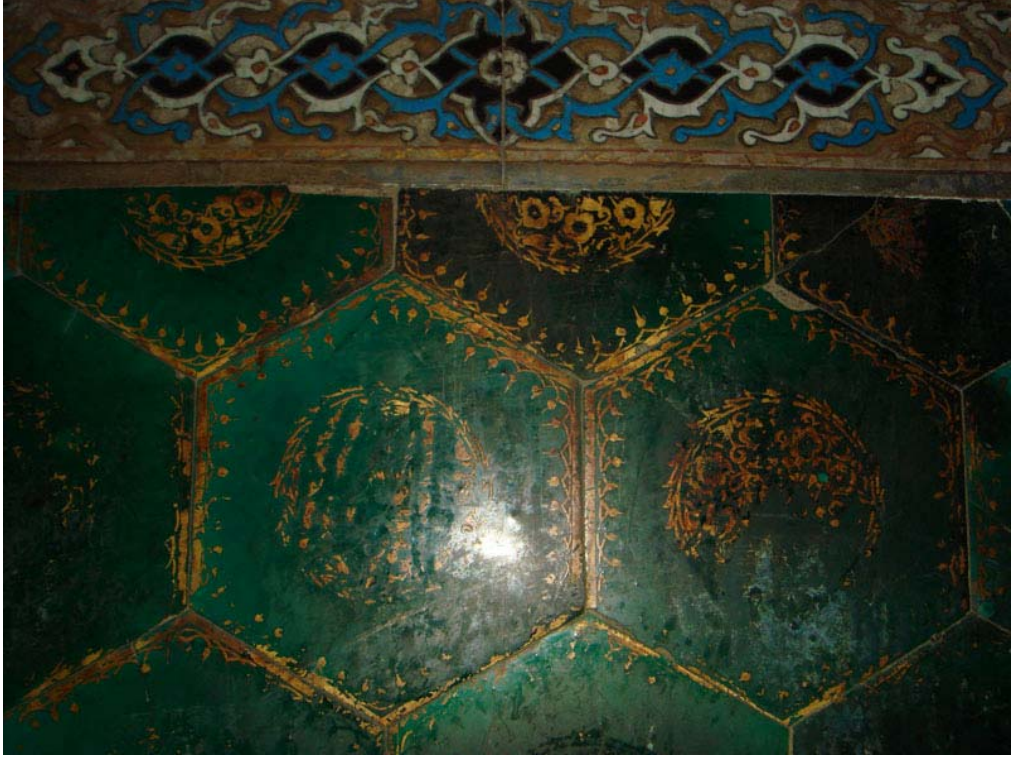
Resim 26: Bursa Yeşil Camii, doğu müezzin mahfilinden görünüş.

Resim 27: Bursa Yeşil Camii, doğu müezzini mahfili penceresinden görünüş.

Resim 28: Bursa Yeşil Camii, doğu müezzini mahfili tek renk sırlı çini kaplı duvarından detay.

Resim 29: Bursa Yeşil Camii, doğu müezzin mahfilinden altıgen tek renk sırlı çini ve renkli sır tekniği ile yapılmış olan bordürden detay.

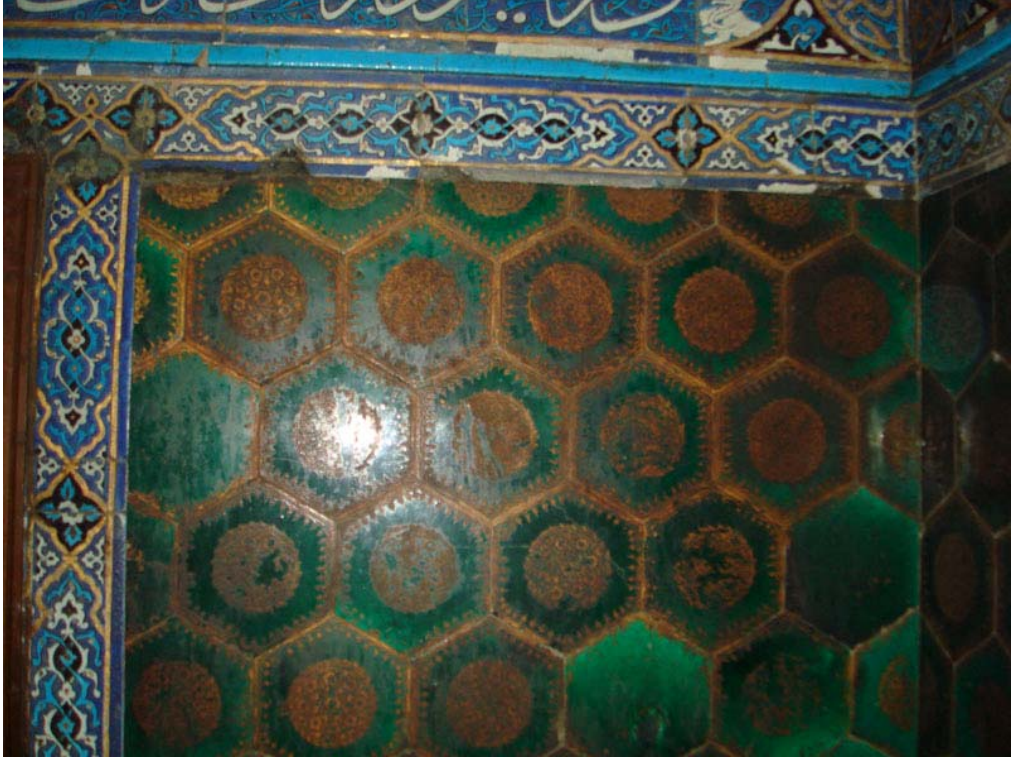
Resim 30: Bursa Yeşil Camii, doğu müezzin mahfili duvarından detay.

Resim 31: Bursa Yeşil Camii, batı müezzin mahfili cephesinden görünüş.

Resim 32: Bursa Yeşil Camii, batı müezzin mahfili cephesinden detay.

Resim 33: Bursa Yeşil Camii, batı müezzin mahfili duvarlarından detay.

Resim 34: Bursa yeşil Camii, batı müezzin mahfili altıgen tek renk sırlı altın bezemeli çinilerden detay.

Resim 35: Bursa Yeşil Camii, müezzin mahfili tavanından görünüşü.

Resim 36: Bursa Yeşil Camii, müezzin mahfili yan duvarı görünüşü ve tavadan görünüşü.

Resim 37: Bursa Yeşil Camii, müezzin mahfillerinin kuzeye açılan koridora açılan penceresinden görünüş.

Resim 38: Bursa Yeşil Camii, müezzin mahfili pencere tavanından görünüş.

Resim 39: Bursa Yeşil Camii, giriş eyvan duvarından görünüş.

Resim 40: Bursa Yeşil Camii, yan eyvan duvarlarından detay.

Resim 41: Bursa Yeşil Camii, yan eyvan duvarlarındaki çinilerden detay.

Resim 42: Bursa Yeşil Camii, yan eyvan pencereleri üzerindeki çini süleme.

Resim 43: Bursa Yeşil Camii, harim bölümü duvar çinilerinden görünüş.

Resim 44: Bursa Yeşil Camii, harim duvarlarındaki altıgen tek renk sırlı çiniler ve boduründen detay.

Resim 45: Bursa Yeşil Camii, harim duvarındaki yazı bordurdan detay.

Resim 46: Bursa Yeşil Camii, ibadet mekanına kapı ile bağlanan tabhane odalarından görünüş.

Resim 47: Bursa Yeşil Camii, tabhane odası penceresinden görünüş.

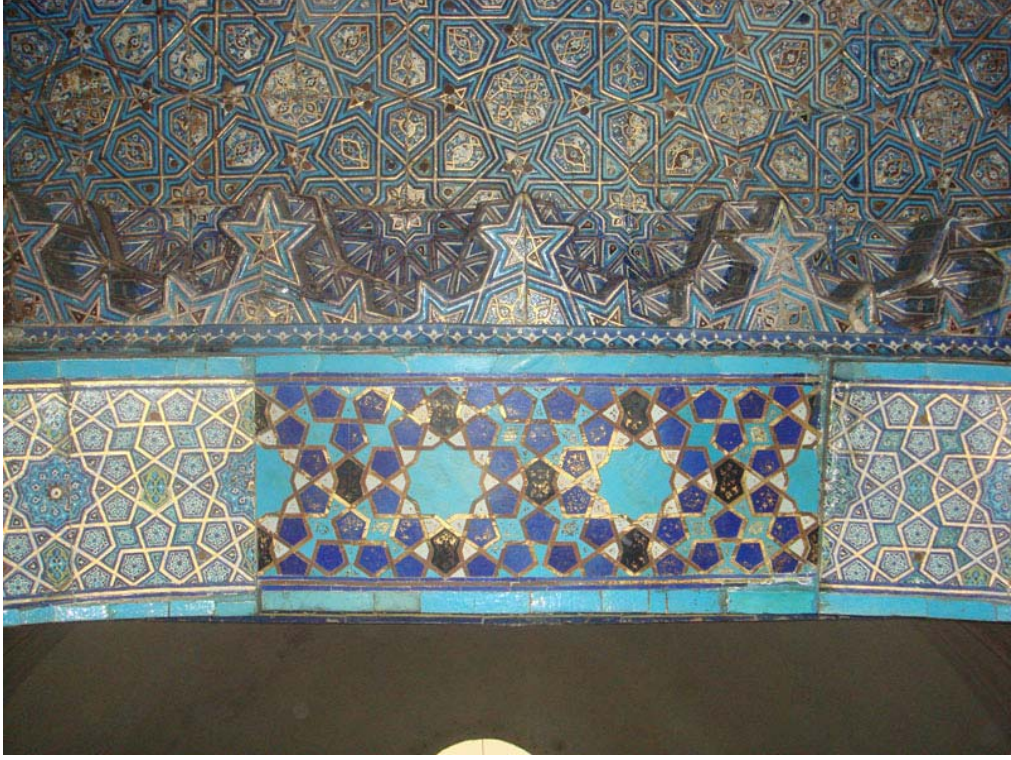
Resim 48: Bursa yeşil Camii, ibadet mekanına kapı ile bağlanan tabhane duvarlarından detay.

Resim 49: Bursa Yeşil Camii, hünkar mahfilinden görünüş.

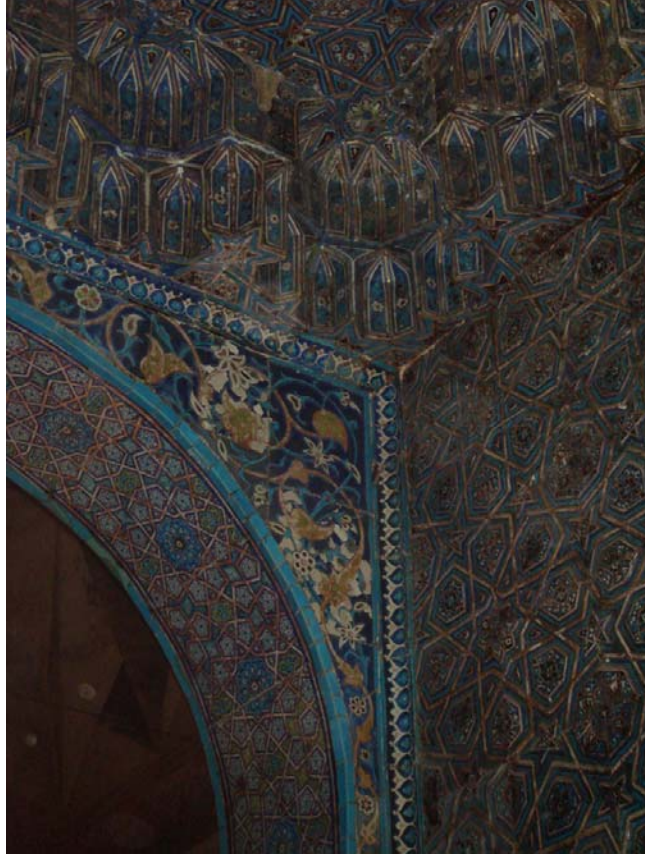
Resim 50: Bursa Yeşil Camii, hünkar mahfilinden detay.

Resim 51: Bursa Yeşil Camii, hünkar mahfili kemerinden detay.

Resim 52: Bursa Yeşil Camii, hünkar mahfili duvar ve yer döşemesinden detay.

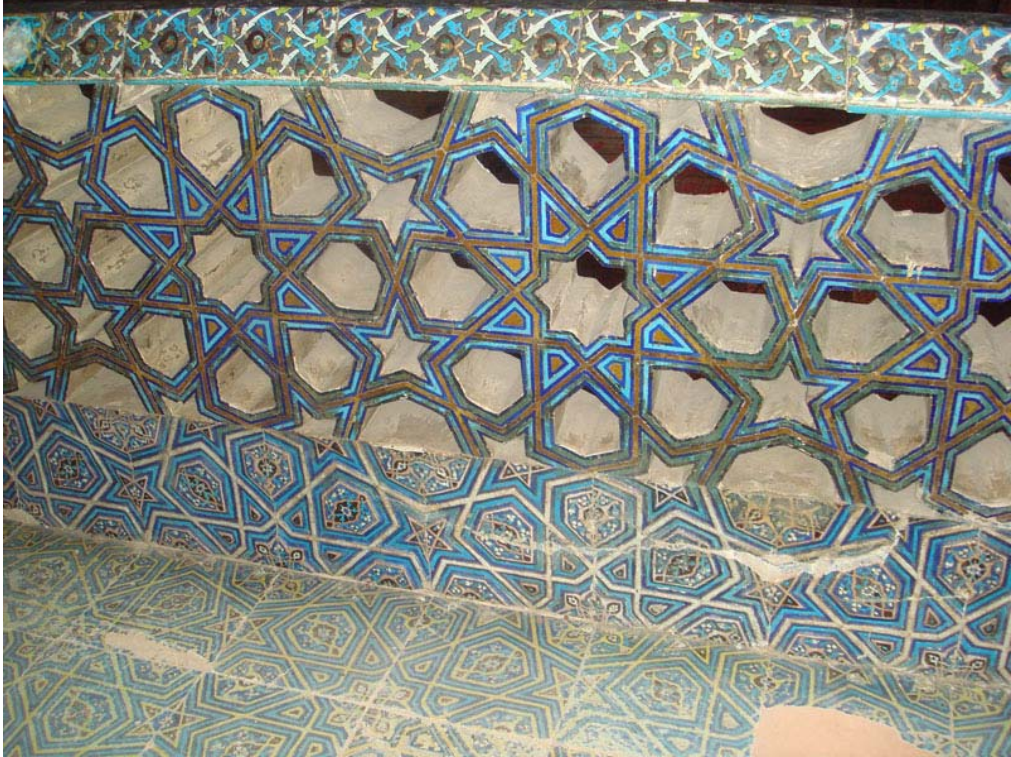
Resim 53: Bursa Yeşil Camii, hünkar mahfili tavan köşesinden görünüş.

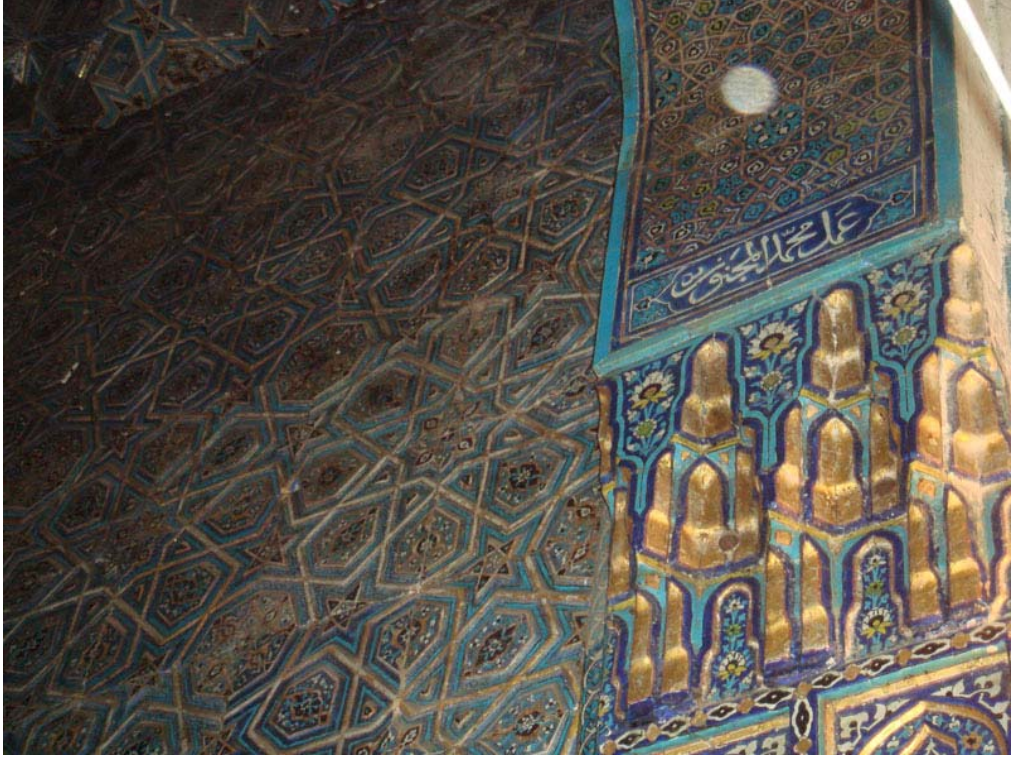
Resim 54: Bursa Yeşil Camii, hünkar mahfili kemerinden görünüş.

Resim 55: Bursa Yeşil Camii, hünkar mahfili duvarındaki çinilerden detay.

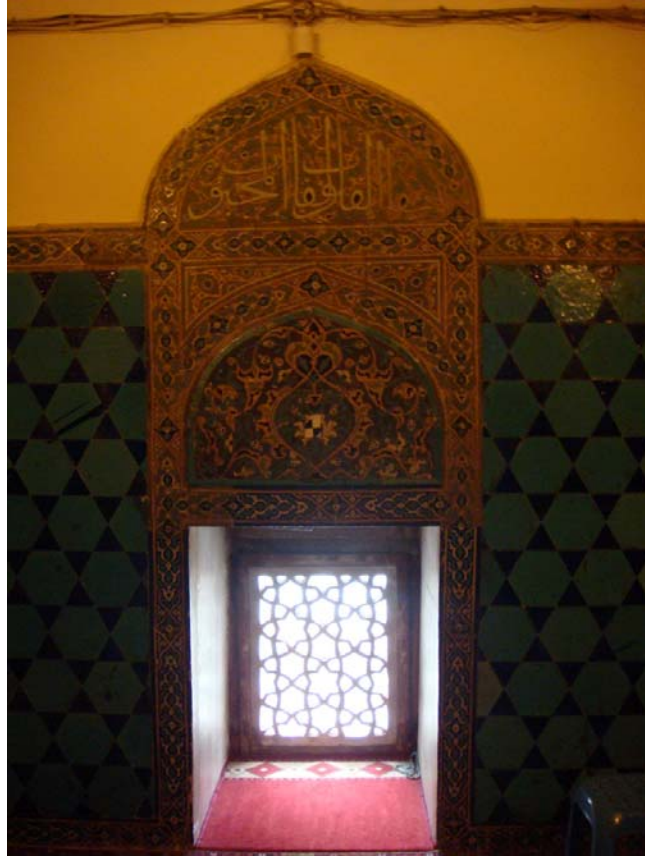
Resim 56: Bursa Yeşil Camii, hünkar mahfili korkuluklarından detay.

Resim 57: Bursa Yeşil Camii, hünkar mahfilindeki usta kitabesinden görünüş.

Resim 58: Bursa Yeşil Camii, hünkar mahfil basamak duvarındaki çinilerden detay.

Resim59: Bursa Yeşil Camii, hünkar mahfili taçkapı yönüne açılan pencerelerinden görünüş.

Resim 60: Bursa Yeşil Camii, hünkar mahfili yan odalarına açılan kapılarının çini süslemelerinden görünüş.

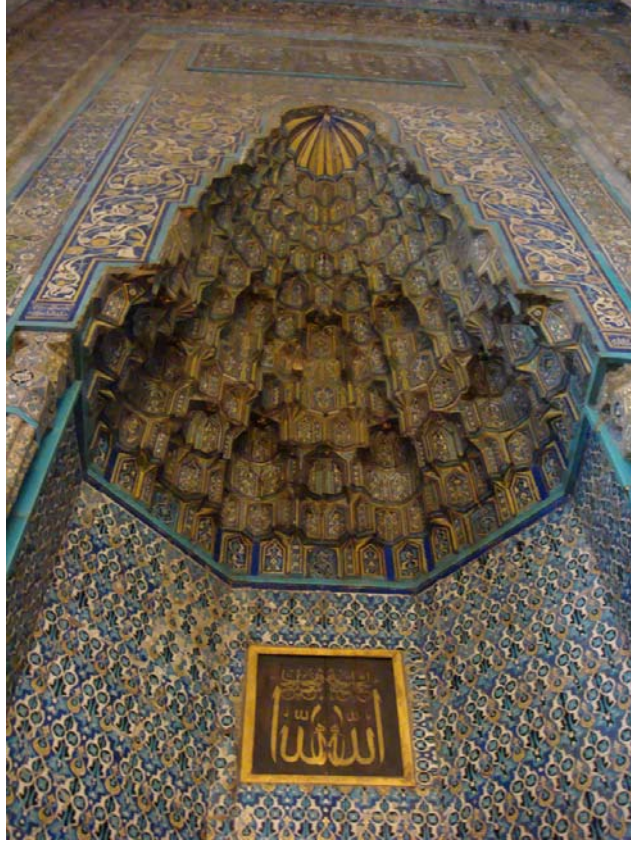
Resim 61: Bursa Yeşil Camii, hünkar mahfili yan odalarına açılan kapılarının çini süslemelerinden detay.

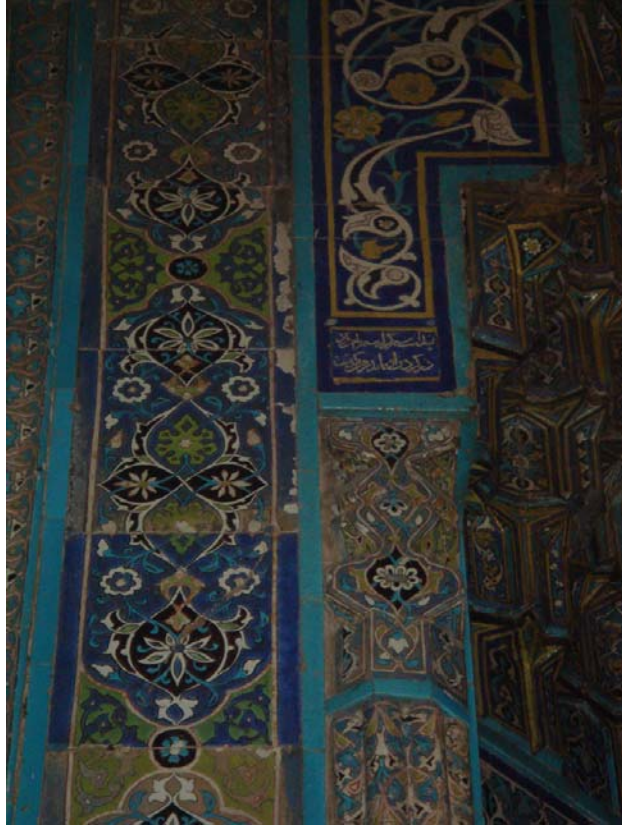
Resim 62: Bursa Yeşil Camii, hünkar mahfili yan odalarına açılan kapıdan görünüş.

Resim 63: Bursa Yeşil Camii, mihrap görünüşü.

Resim 64: Bursa Yeşil Camii, mihrabından detay.

Resim 65: Bursa Yeşil Camii, mihrabındaki kitabeden görünüş.

Resim 66: Bursa Yeşil Camii, mihrabının batı tarafından detay.

Resim 67: Bursa Yeşil Camii, mihrabındaki detay.

Resim 68: Bursa Yeşil Camii, mihrabındaki motiflerden detay.

Resim 69: Bursa Yeşil Medrese, ön cephesinden görünüş.

Resim 70: Bursa Yeşil Medrese, taçkapısından görünüş.

Resim 71: Bursa Yeşil Medrese, doğu arka cephesinden görünüş.

Resim 72: Bursa Yeşil Medrese, doğu yan cephesinden görünüş.

Resim 73: Bursa Yeşil Medrese, doğu yan cephesinden detay.

Resim 74: Bursa Yeşil Medrese, doğu yan cephesindeki pencere alınlıklarından detay.

Resim 75: Bursa Yeşil Medrese, doğu yan cephesindeki pencere alınlıklarından detay.

Resim 76: Bursa Yeşil Medrese, ön cephesindeki kare şeklindeki çini süslemeli pencere alınlıklarından görüntü.

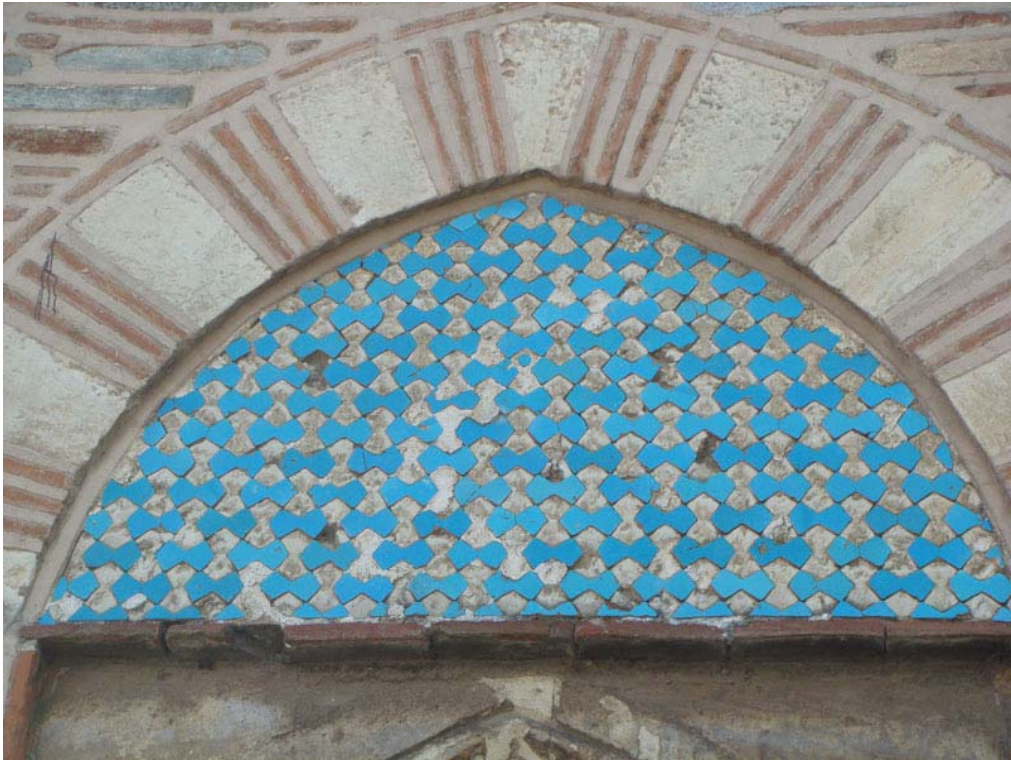
Resim 77: Bursa Yeşil Medrese, ön cephesindeki pencerelerinden görünüş.

Resim 78: Bursa Yeşil Medrese, ön cephesindeki dik üçgen şeklindeki çini süslemeli pencere alınlıklarından detay.

Resim 79: Bursa Yeşil Medrese, ön cephesindeki pencere ve pencere alınlıklarından görünüş.

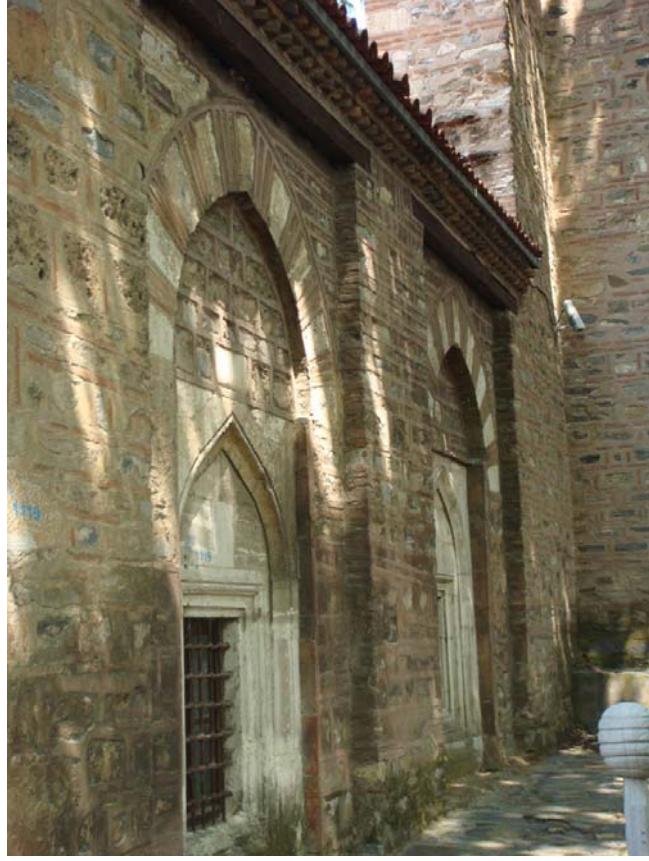
Resim 80: Bursa Yeşil Medrese, ön cepesindeki konkav sekizgen şeklindeki çini süslemeli pencere alınlıklarından detay.

Resim 81: Bursa Yeşil Medrese, batı yan cephesinden görünüş.

Resim 82: Bursa Yeşil Medrese, yan cepheden detay.

Resim 83: Bursa Yeşil Medrese, batı arka cepheden görünüş.

Resim 84: Bursa Yeşil Medrese, batı yan cephedeki pencerelerden görünüş.

Resim 85: Bursa Yeşil Medrese, batı yan cephesi dökülmüş pencere alınlığı çinilerinden görünüş.

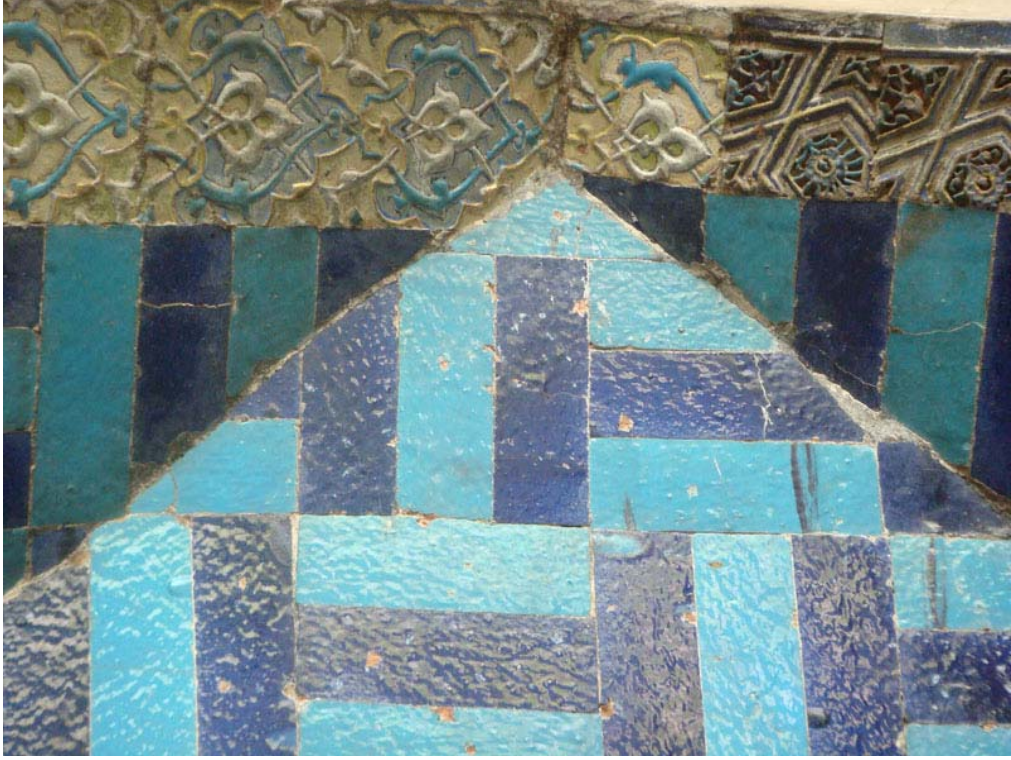
Resim 86: Bursa Yeşil Medrese, batı yan cephesi pencere ve pencere alınlıklarından görünüş.

Resim 87: Bursa Yeşil Medrese, giriş eyvanından görünüş.

Resim 88: Bursa Yeşil Medrese, giriş eyvanından detay.

Resim 89: Bursa Yeşil Medrese, giriş eyvanından renkli sırlı çinili bordüründen detay.

Resim 90: Bursa Yeşil Medrese, Batı yan eyvan tavanından görünüş.

Resim 91 Bursa Yeşil Medrese, batı yan eyvan tavanından detay.:

Resim 92: Bursa Yeşil Medrese, batı yan eyvan tavan göbeğinden detay.

Resim 93: Bursa Yeşil Medrese, batı yan eyvana tavan renkli sır çinilerinden detay.

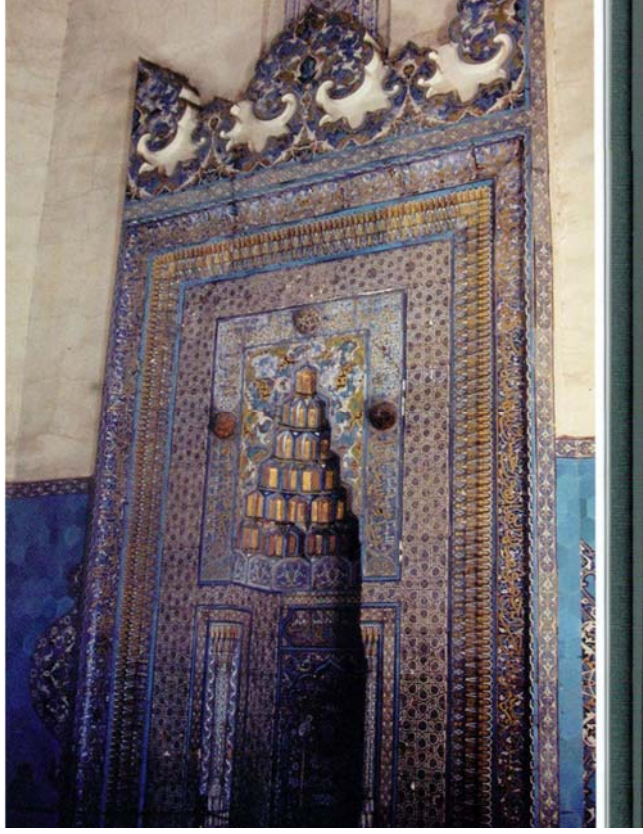
Resim 94: Bursa Yeşil Medrese, batı yan eyvan tavan tek renkli sırlı çinilerinden detay.

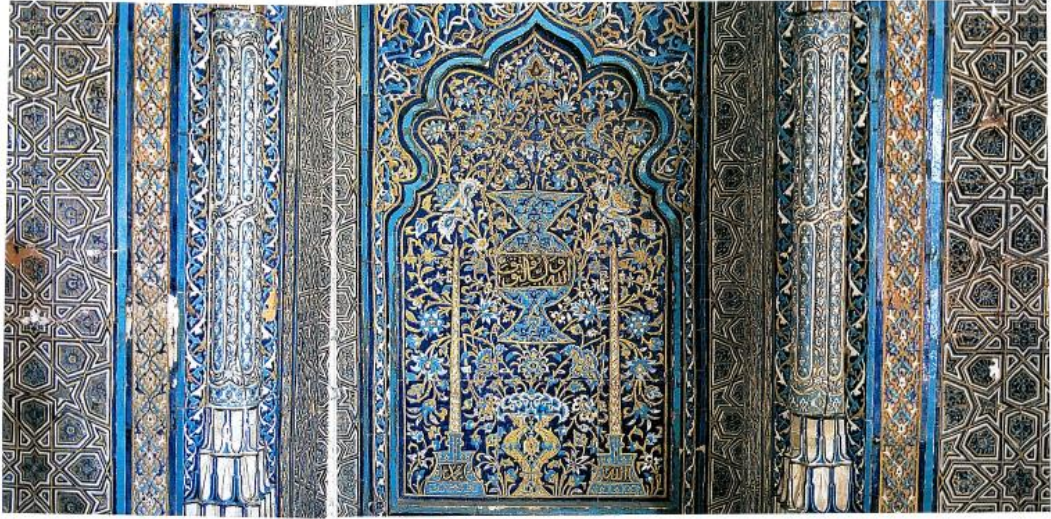
Resim95: Bursa Yeşil Türbe, dış görünüş.

Resim96: Bursa Yeşil Türbe, restorasyon çalışmasından görünüş.

Resim 97: Bursa Yeşil Türbe, mihraptan görünüş.(G. Öney'den)

Yeşil Türbe'deki mihrapın sarı tonlarındaki çalılarla zengin desenler üzerine sarımsı yeşil tonlarındaki desenler de eklenmiştir.

Resim 98: Bursa Yeşil Türbe, mihraptan detay.(A. Altun'dan)

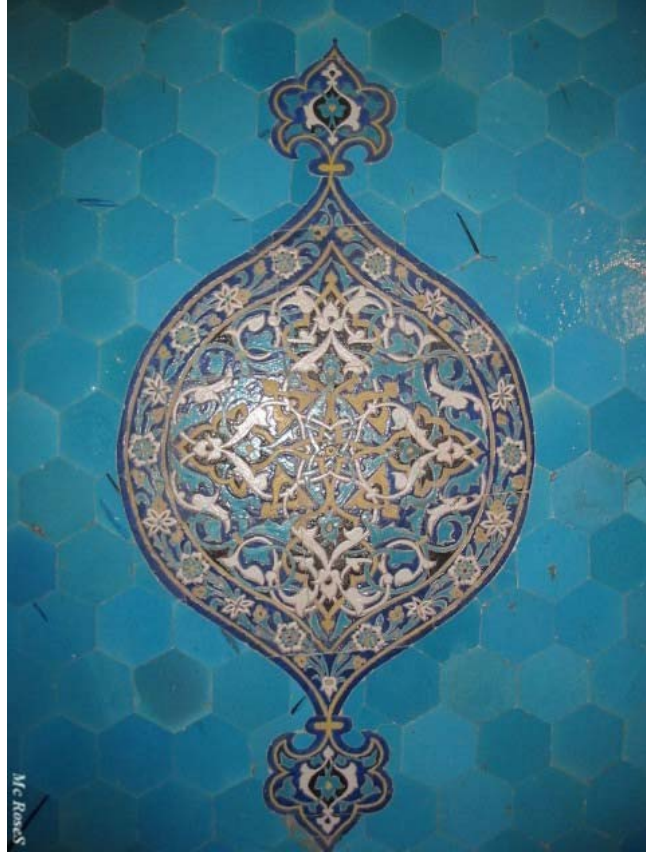
Resim 99: Bursa Yeşil Türbe, mihrap üst kısmından detay.

Resim 100: Bursa Yeşil Türbe, mihraptan detay. (A.Altun'dan)

Resim 101: Bursa Yeşil Türbe, iç kısımdan görünüş. (A.Altun'dan)

Resim 102. Bursa Yeşil Türbe, iç duvardan çinili şemse.(A.Altun'dan)

Resim 103: Bursa Yeşil Türbe, pencere tavanlarında görünüş.(S. Gök Gürhan'dan)

Resim 104: Bursa Muradiye Camii, dış cepheden görünüş.

Resim 105: Bursa Muradiye Camii, taçkapıdan görünüş.

Resim 106: Bursa Muradiye Camii, taçkapıdan detay.

Resim 107: Bursa Muradiye Camii, son cemaat yerinden görünüş.

Resim 108: Bursa Muradiye Camii, son cemaat yerine bakan pencere alınlıklarından görünüş.

Resim 109: Bursa Muradiye Camii, son cemaat yerine açılan pencere alınlıklarından detay.

Resim 110: Bursa Muradiye Camii, son cemaat yeri pencere alınlığındaki çinili süslemeden detay.

Resim 111: Bursa Muradiye Camii, son cemaat yerine açılan pencere alınlıklarındaki kalem işi süslemeden görünüşü.

Resim 112: Bursa Muradiye Camii, batı cepheden son cemaat yeri görüntüsü.

Resim 113: Bursa Muradiye Camii, son cemaat yeri kemerlerinden detay.

Resim 114: Bursa Muradiye Camii, portal kemei süslemesinden görünüş.

Resim 115: Bursa Muradiye Camii, giriş bölümü tavan süslemesinden görünüş.

Resim 116: Bursa Muradiye Camii, giriş bölümü tavan süslemesinden detay.

Resim 117: Bursa Muradiye Camii, taçkapı yan nişi.

Resim 118: Bursa Muradiye Camii, Taçkapıdan görünüş.

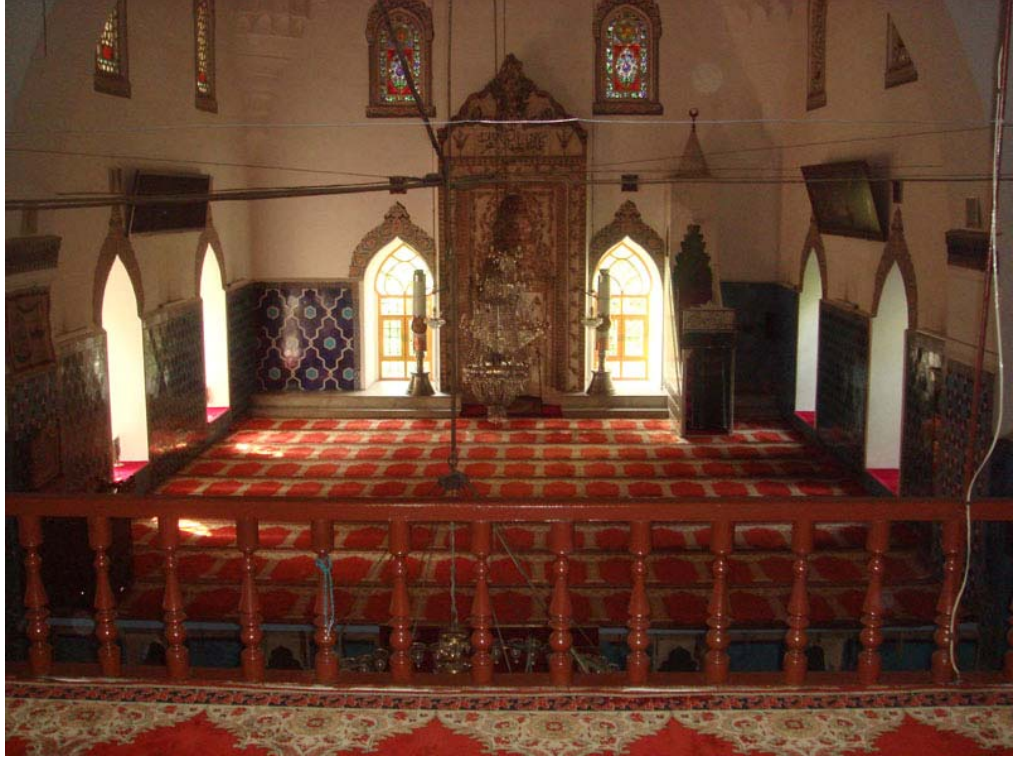
Resim 119: Bursa Muradiye Camii, müezzin mahfili tavanı.

Resim 120: Bursa Muradiye Camii, iç duvar çini kaplamasından görünüş.

Resim 121: Bursa Muradiye Camii, iç duvar çini kaplaması bordüründen detay.

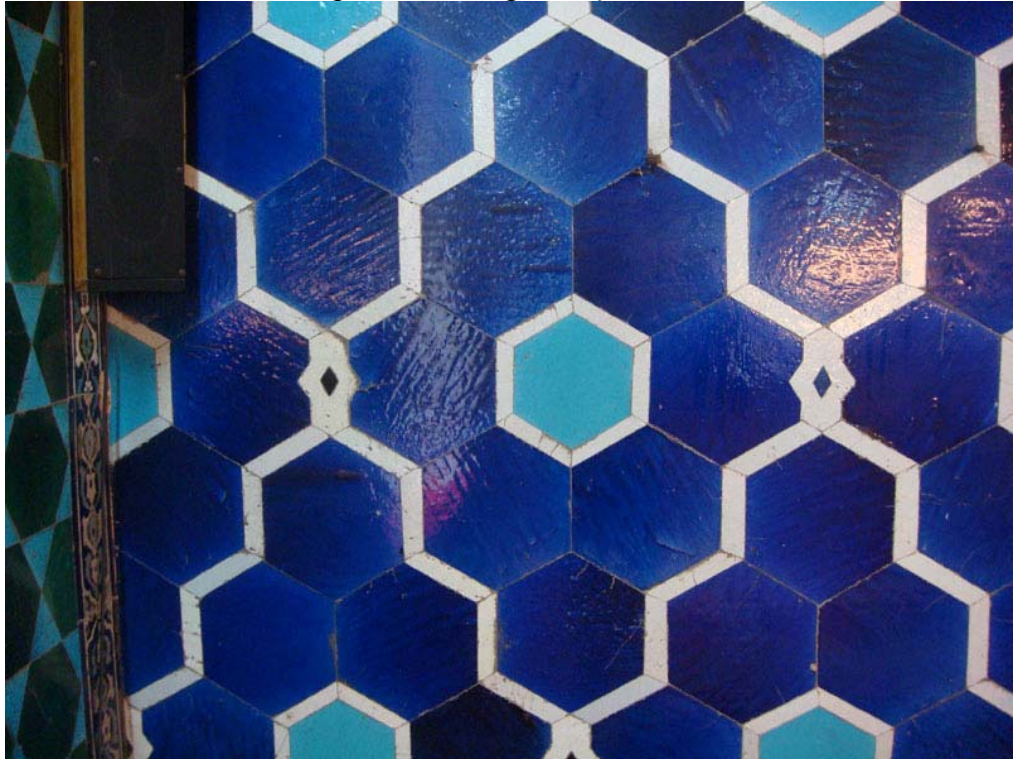
Resim 122: Bursa Muradiye Camii, harim bölümünden görünüş.

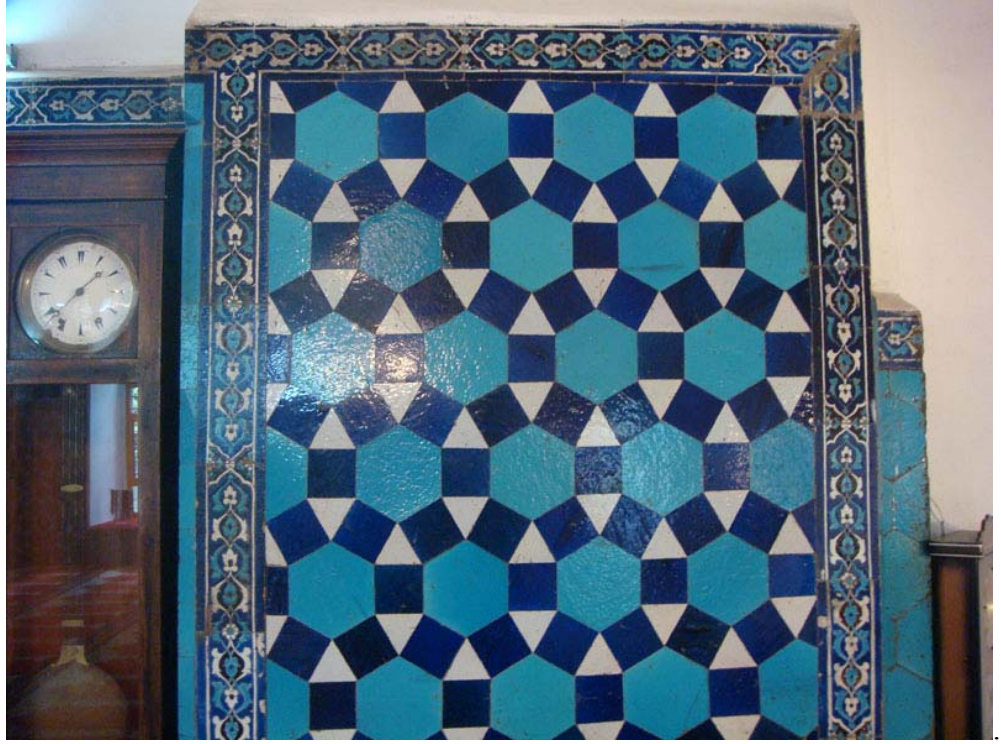
Resim 123: Bursa Muradiye Camii, iç bölümden görünüş.

Resim 124: Bursa Muradiye Camii, harim bölümündeki çini duvar kaplamasından görünüş.

Resim 125: Bursa Muradiye Camii, harim bölümündeki çini duvar kaplamasından detay

Resim 126: Bursa Muradiye Camii, harim bölümündeki çini duvar kaplamasından görüntü.

Resim 127: Bursa Muradiye Camii, minberin yanındaki duvar çini kaplamasından görünüş.

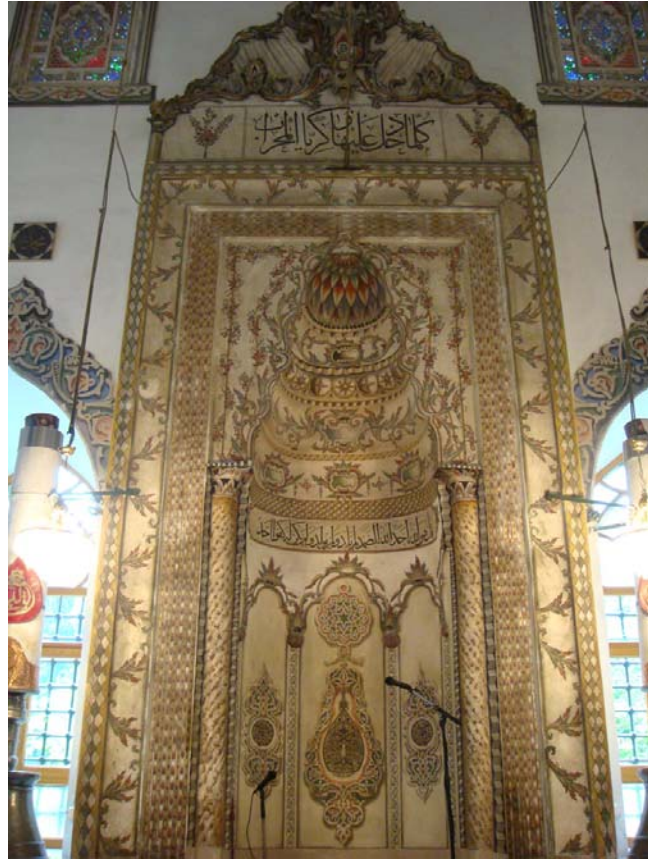
Resim 128: Bursa Muradiye Camii, minberin yanındaki duvar çini kaplamasının bordür çinilerinden detay.

Resim 129: Bursa Muradiye Camii, büyük kemerin mukarnashlı yastığından görünüş.

Resim 130: Bursa Muradiye Camii, büyük kemerin mukarnashlı yastığından detay.

Resim 131: Bursa Muradiye Camii, mihrabından görünüş.

Resim 132: Bursa Muradiye Camii, dış cephe mermer süslemeden detay.

Resim 133: Bursa Muradiye Medresesi, ön cepheden görünüş.

Resim 134: Bursa Muradiye Medresesi, giriş eyvan cephesinden detay.

Resim 135: Bursa Muradiye Medresesi, giriş cephesi ve pencere alınlıklarından görünüş.

Resim 136: Bursa Muradiye Medresesi, pencere ve pencere alınlıklarından görünüş.

Resim 137: Bursa Muradiye Medresesi, pencere alınlıklarından detay.

Resim 138: Bursa Muradiye Medresesi, güney doğudan görünüş.

Resim 139: Bursa Muradiye Medresesi, taçkapıdan detay.

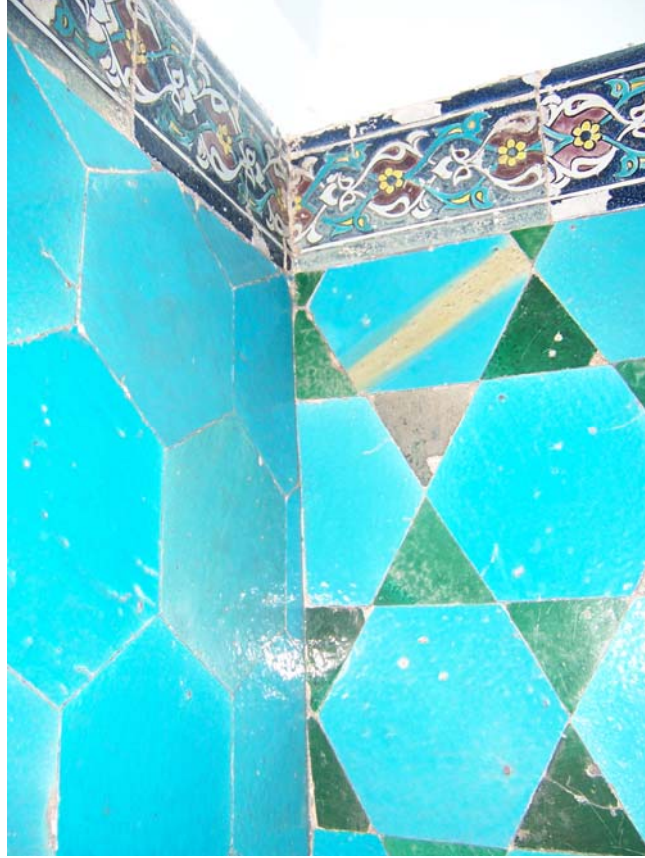
Resim 140: Bursa Muradiye Medresesi, iç avludan görünüş.

Resim 141: Bursa Muradiye Medresesi, dersane eyvanından görünüş.

Resim 142: Bursa Muradiye Medresesi, dersane eyvanı duvar çinilerinden görünüş.

Resim 143: Bursa Muradiye Medresesi, dersane eyvanı duvar çinilerinden detay.

Resim 144: Bursa Muradiye Medresesi, dersane eyvanı duvar çini bordürlerden detay.

Resim 145: Bursa Muradiye Medresesi, renkli sırlı çini bordürlerden detay.

Resim 146: Edirne Muradiye Camii, batı cephesinden görünüş.

Resim 147: Edirne Muradiye Camii, şadırvan ve ön cepheden görünüş.

Resim 148: Edirne Muradiye Camii, arka cepheden görünüş.

Resim 149: Edirne Muradiye Camii, arka avlu kapısından görünüş.

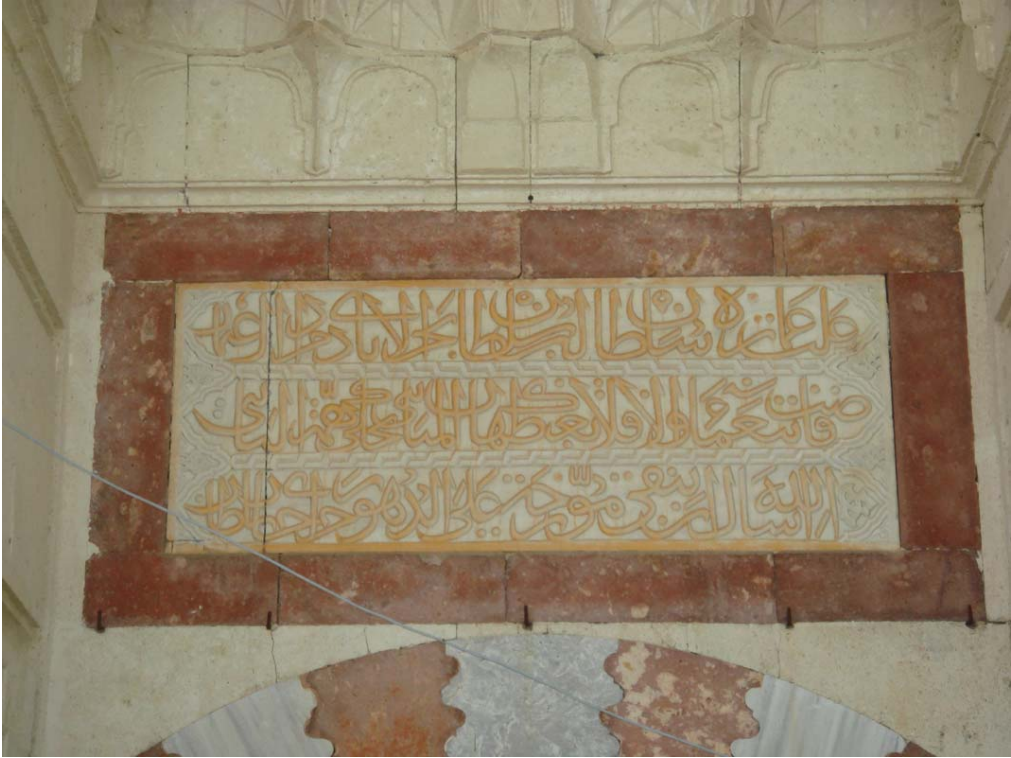
Resim 150: Edirne Muradiye Camii, son cemaat yerinden görünüş.

Resim 151: Edirne Muradiye Camii, taçkapıdan görünüş.

Resim 152: Edirne Muradiye Camii, taçkapısındaki mukarnas süslemeden detay.

Resim 153: Edirne Muradiye Camii, taçkapı üzerinde bulunan kitabeden görünüş.

Resim 154: Edirne Muradiye Camii, ahşap taçkapıdan görünüş.

Resim 155: Edirne Muradiye Camii, taçkapıdan detay

Resim 156: Edirne Muradiye Camii, taçkapı yan nişinden görüntü.

Resim 157: Edirne Muradiye Camii, iç mekandan görünüş.

Resim 158: Edirne Muradiye Camii, kapalı avlu duvarlarındaki kalem işi süslemeden görünüş.

Resim 159: Edirne Muradiye Camii, kapalı avlu mekanı kubbesi kalem işi süslemeden görünüş.

Resim 160: Edirne Muradiye Camii, büyük kemerdeki kalem işi süslemeden görünüş.

Resim 161: Edirne Muradiye Camii, büyük kemerdeki kalem işi süslemeden detay.

Resim 162: Edirne Muradiye Camii, harim bölümü doğu duvarındaki kalem işi süslemeden görünüş.

Resim 163: Edirne Muradiye Camii, harim bölümü doğu cephesi kalem işi süslemeden detay.

Resim 164: Edirne Muradiye Camii, mihrap duvarı kalem işlerinden görünüş

Resim 165: Edirne Muradiye Camii, mihrap duvarından görünüş.

Resim 166: Edirne Muradiye Camii, mihrabından görünüş.

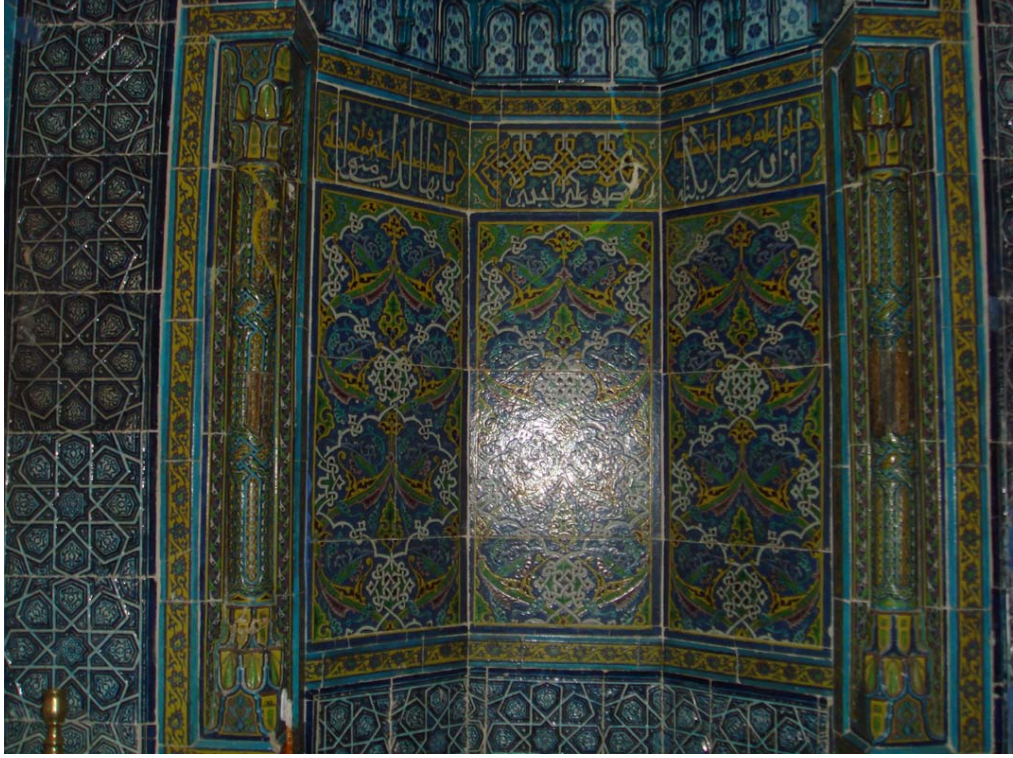
Resim 167: Edirne Muradiye Camii, mihrabındaki renkli sırlı çinilerden görünüş.

Resim 168: Edirne Muradiye Camii, mihrabındaki kitabeden detay.

Resim 169: Edirne Muradiye Camii, mihrap yaşmak kısmından görünüş.

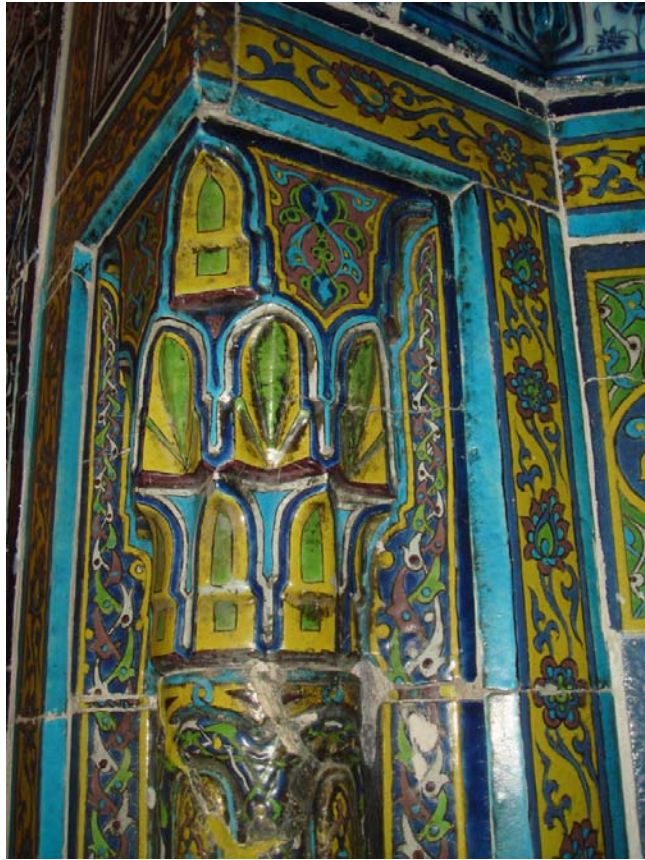
Resim 170: Edirne Muradiye Camii, mihrap nişinden görünüş.

Resim 171: Edirne Muradiye Camii, mihrap nişinden detay.

Resim 172: Edirne Muradiye Camii, mihrap sütunçesinden görünüş.

Resim 173: Edirne Muradiye Camii, mihrap sütunçesinden detay.

Resim 174: Edirne Muradiye Camii, harim doğu duvarındaki mavi beyaz çini süslemeden görünüşü.

Resim 175: Edirne Muradiye Camii, harim batı duvarındaki mavi beyaz çini süslemeden görünüşü.

Resim 176: Edirne Muradiye Camii, harim duvarını süsleyen mavi beyaz çinilerin üst kısmında yer alan bordür ve palmet biçimli çinilerden detay.

Resim 177: Edirne Muradiye Camii, harim duvarını süsleyen altıgen mavi beyaz çinilerden detay.

Resim 178: Edirne Muradiye Camii, harim duvarını süsleyen altıgen mavi beyaz çinilerden görünüş.

Resim 179: Edirne Muradiye Camii, harim bölümü pencere alt kısmında yer alan mavi beyaz çini süslemeden görünüş.

Resim 180: Edirne Şah Melek Camii genel görünüş.

Resim 181: Edirne Şah Melek Camii taç kapı kemeri ve kitabeden görünüş.

Resim 182: Edirne Şah Melek Camii, ön cepheden görünüş.

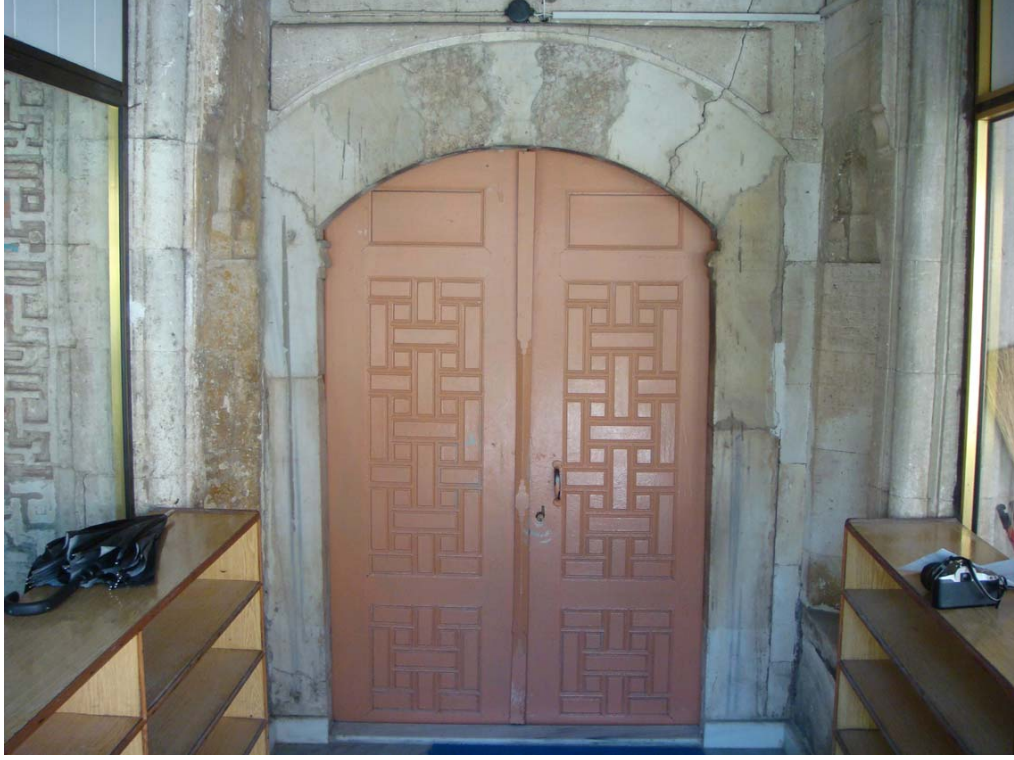
Resim 183: Edirne Şah Melek Camii, arka cepheden görünüş.

Resim 184: Edirne Şah Melek Camii, doğu yan cepheden görünüş.

Resim 185: Edirne Şah Melek Camii, doğu güney ucunda yer alan türbeden görünüş.

Resim 186: Edirne Şah Melek Camii, taçkapısından görünüş.

Resim 187: Edirne Şah Melek Camii, taçkapı mozaik çini yazıdan görünüş.

Resim 188: Edirne Şah Melek Camii, taçkapı mozaik çini yazıdan detay.

Resim 189 : Edirne Şah Melek Camii, mirabından görünüş.

Resim 190: Edirne Şah Melek Camii, mihrabı alçı süslemeden görünüş.

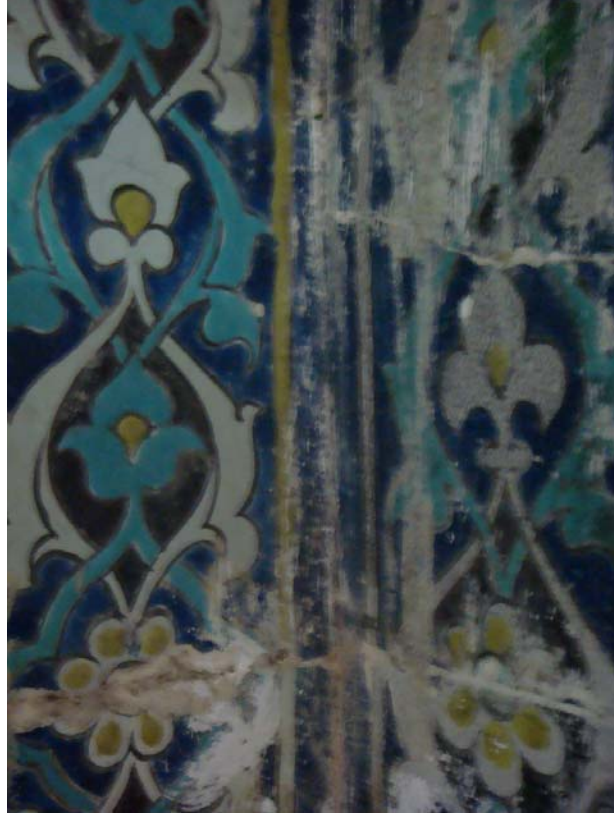
Resim 191: Edirne Şah Melek Camii, mihrabından detay.

Resim 192: Edirne Şah Melek Camii, harim kısmındaki çinilerden görünüş.

Resim 193: Edirne Şah Melek Camii, 2008 de mevcut olan çinilerden görünüş.

Resim 194 : Edirne Şah Melek Camii, bordür çinilerinden detay.

Resim 195 : Edirne Şah Melek Camii, altıgen altın yıldız süslemeli çinilerinden detay.

Resim 196: Edirne Şah Melek Camii, duvar halısı altında kalan çinilerden görünüş.

Resim 197 : Edirne Şah Melek Camii, bahçesinde bulunan Şah Melek'in mezarından görünüş.

Resim 198: Edirne İslam Eserleri Müzesinde sergilenen, Edirne Şah Melek Camii, çinilerinden görünüş.

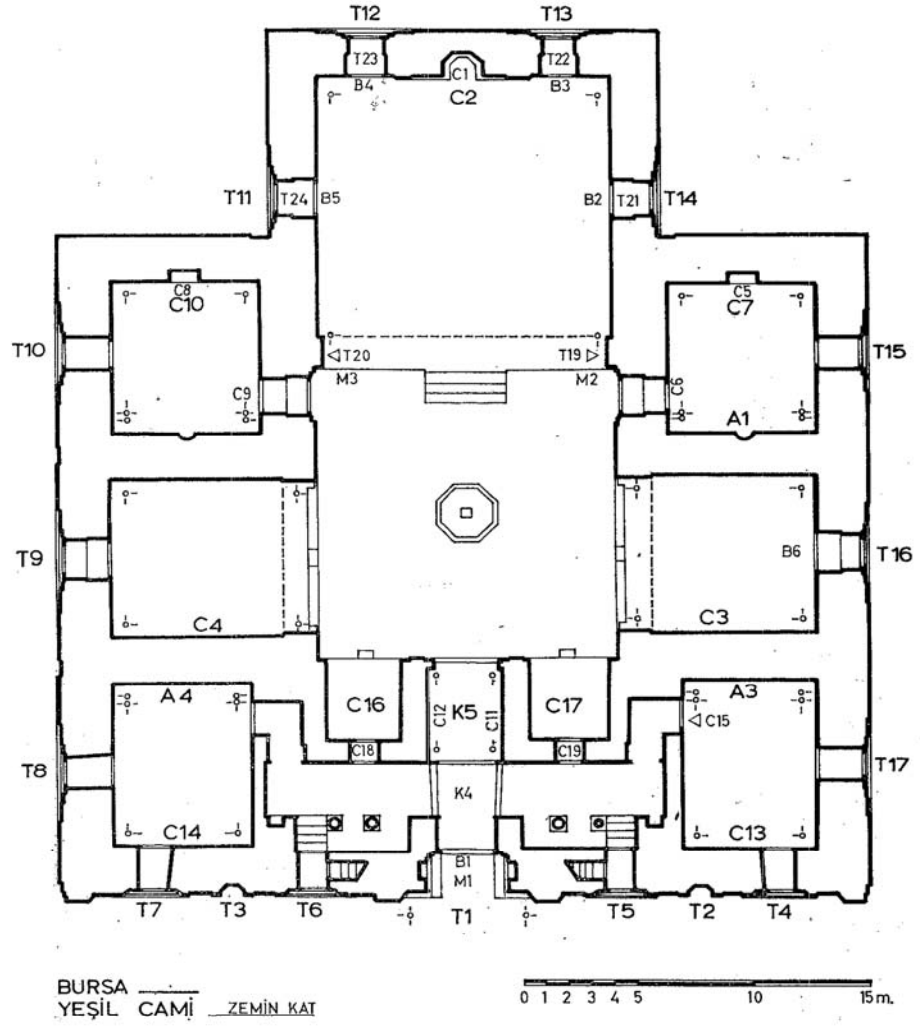

Resim 199: Edirne İslam Eserleri Müzesinde sergilenen, Edirne Şah Melek Camii, çinilerinden detay.

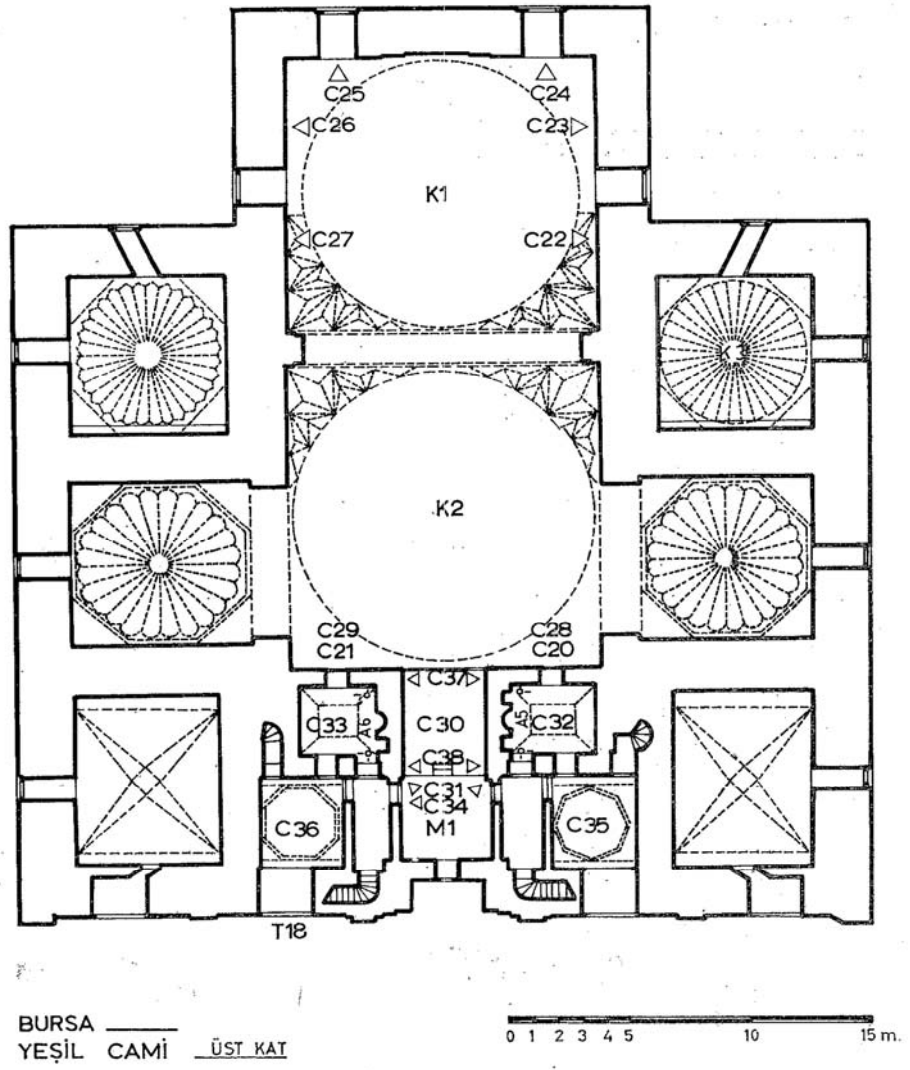

Resim200: İznik'te yapılan kazılarda bulunan ilk renkli sır tekniğinde yapılmış olan parça.

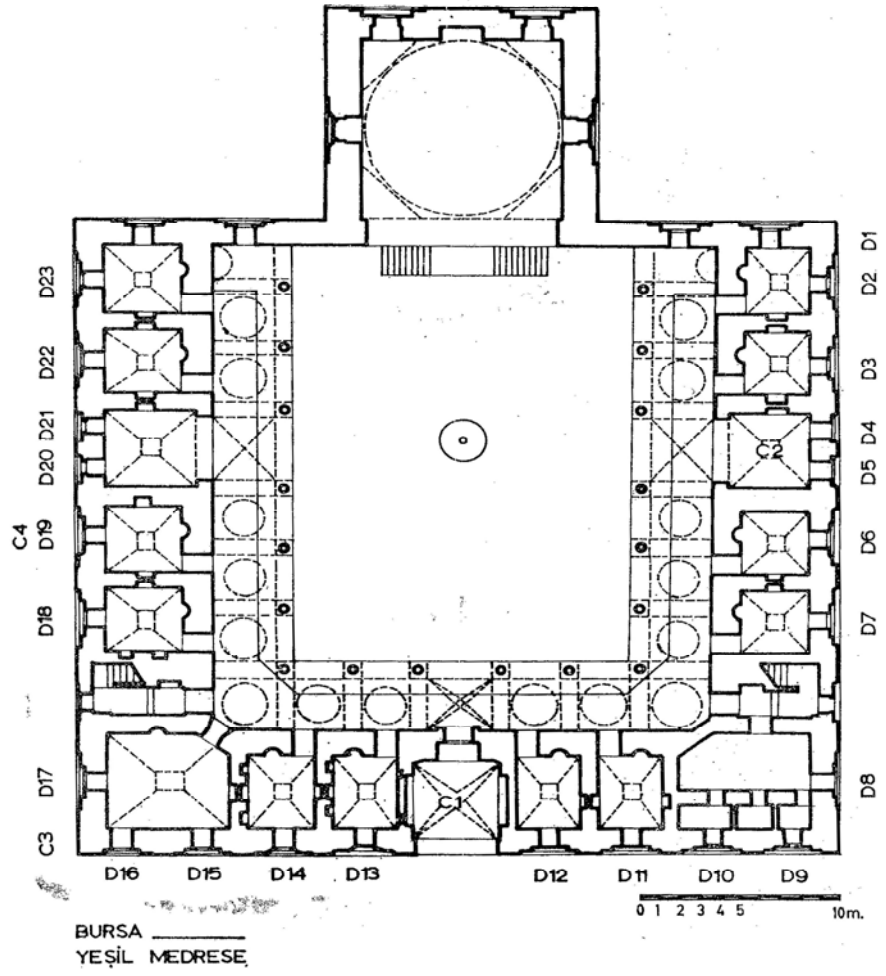
ŞEKİLLER

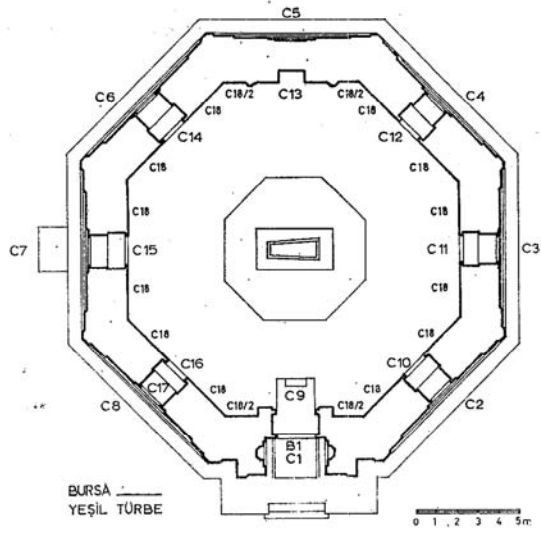
Şekil 1: Bursa Yeşil Cami, Zemin Kat(E. H. Ayverdi'den)

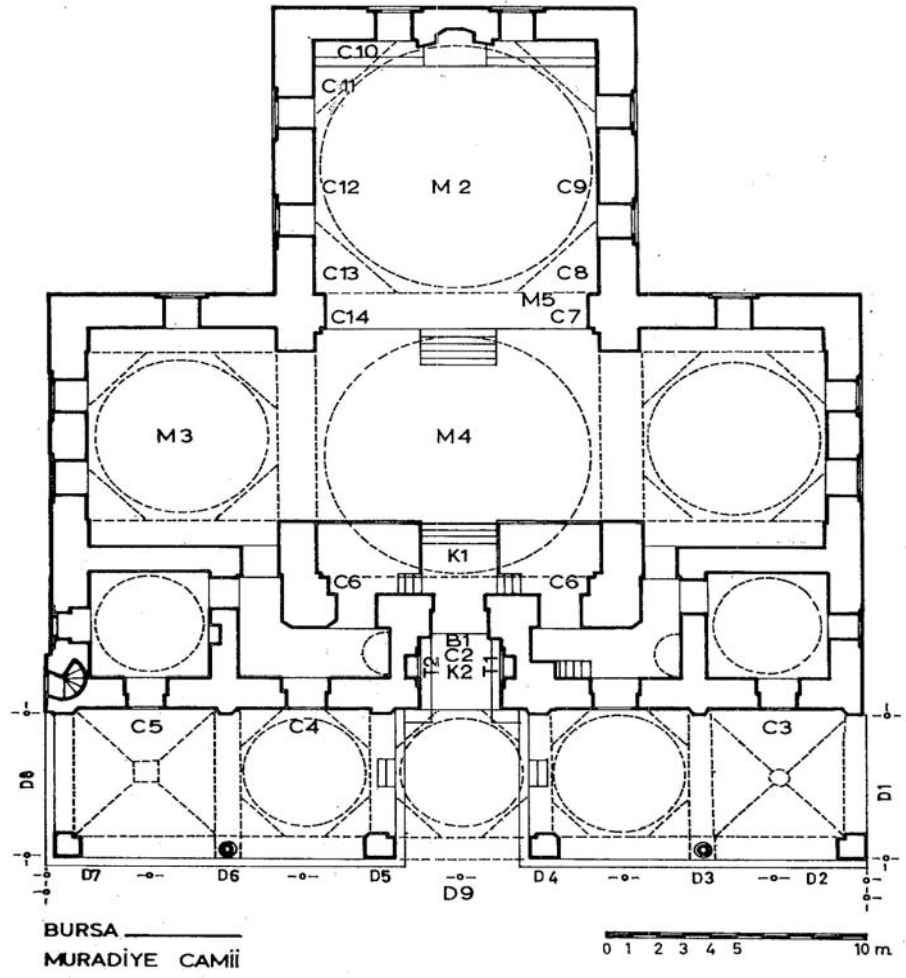
Şekil 2: Bursa Yeşil Camii, Üst Kat((E. H. Ayverdi'den)

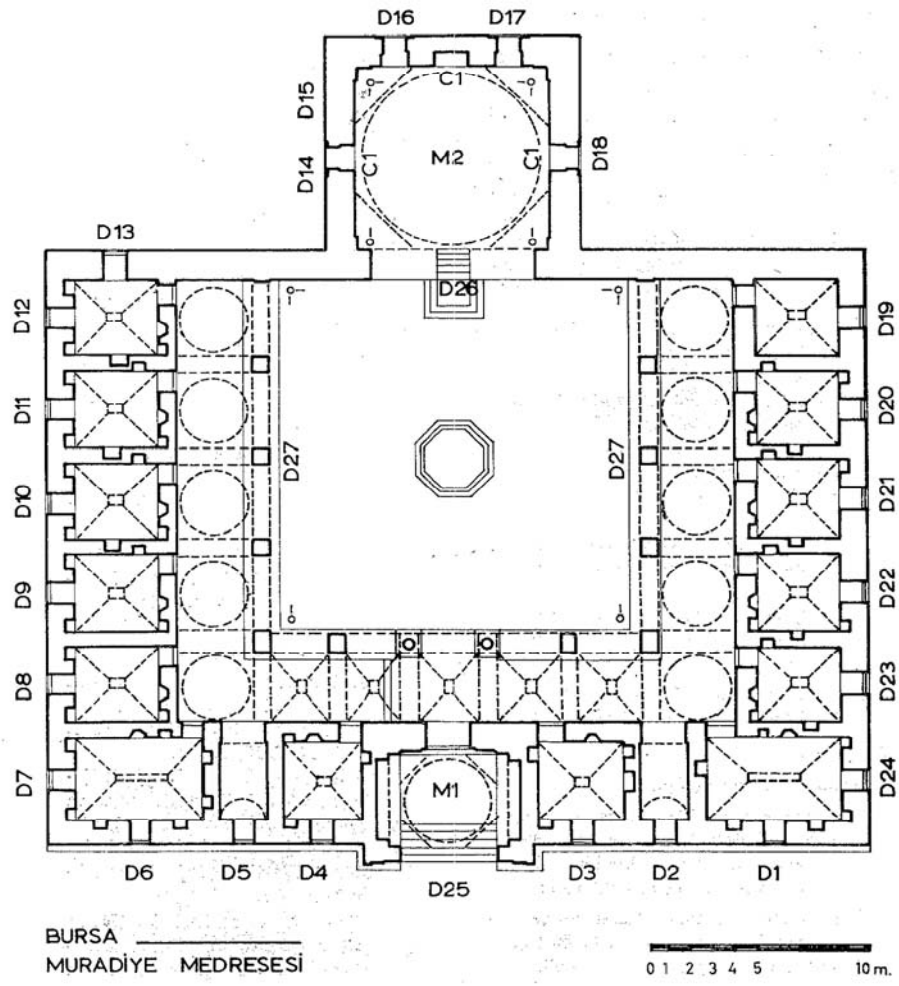
Şekil 3: Bursa Yeşil Medrese(Y. Demiriz'den)

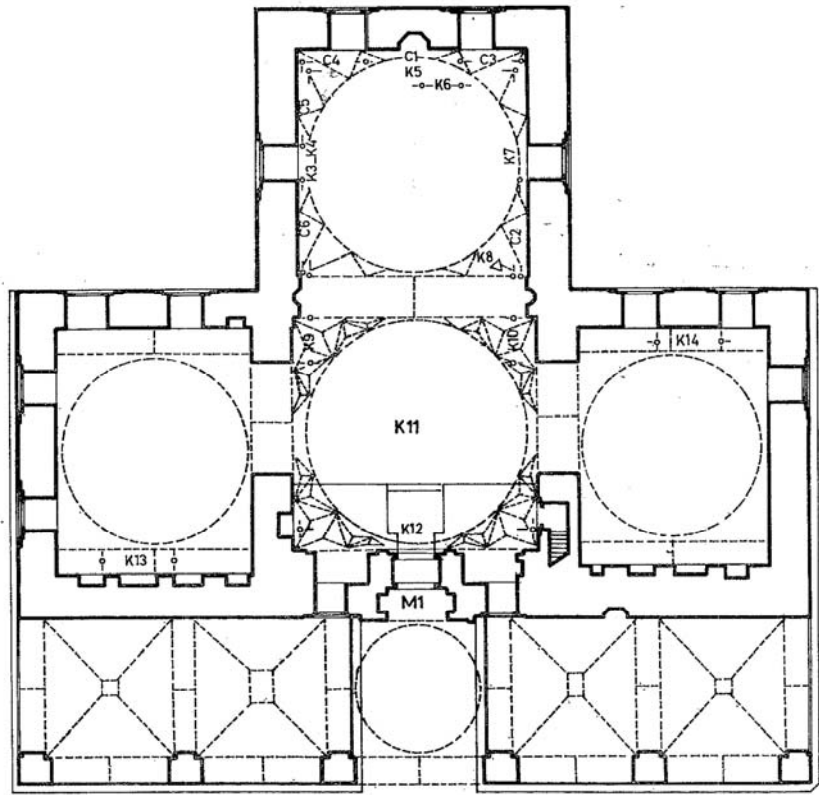
Şekil 4: Bursa Yeşil Türbe(Y. Demiriz'den)

Şekil 5: Bursa Muradiye Camii(Y. Demiriz'den)

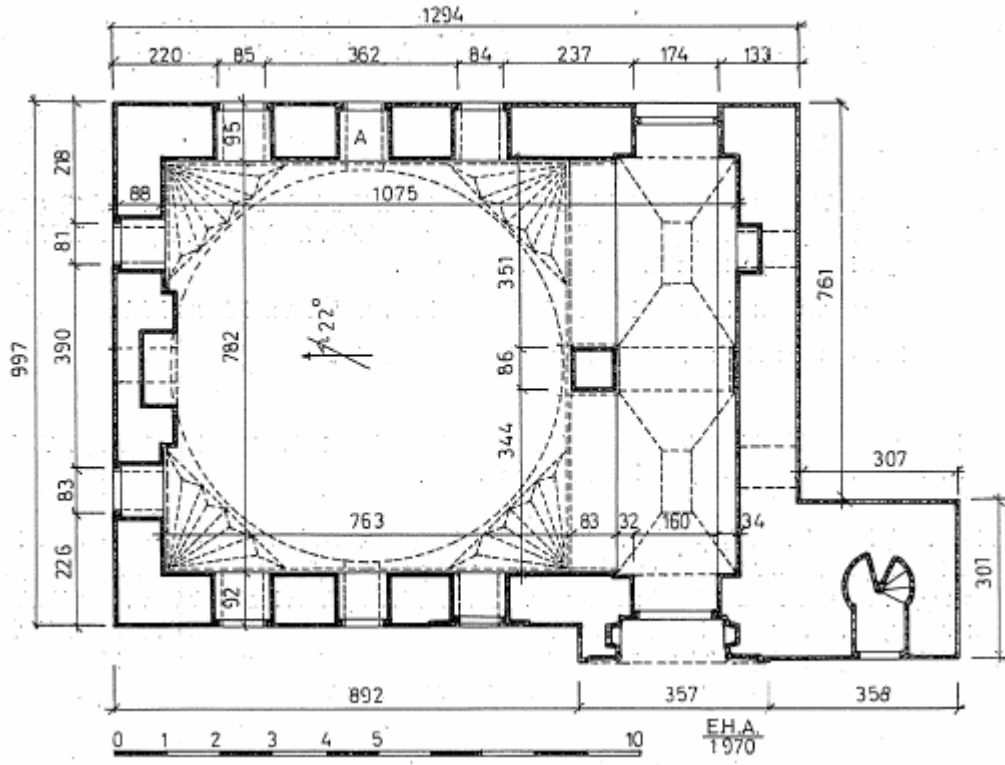
Şekil 6: Bursa Muradiye Medresesi(Y. Demiriz'den)

EDİRNE
MURADIYE CAMİİ

0 1 2 3 4 5 10m.

Şekil 7: Edirne Muradiye Camii(Y. Demiriz'den)

Edirne Şah Melek Cami

Şekil 8: Edirne Şah Melek Camii(B. Ersoy'dan)